

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata
48. (XII/4.) szám
2016

SZERZŐK

Bánfalvi Lászlóné
Békés Márton
Dányi Zoltán
Fekete Zsuzsa
Filep Tibor
Földváryné M. Kiss Réka
Hegedűs Márk
Dr. Horváth Barna
Koós Ede
Kóczyán Mária
Köntös László
Papp András
Salamon Konrád
Dr. Sárly Pál
T. Németh László
Trauttwein Éva
Dr. Varga Beatrix
Zsille Gábor

Tartalomjegyzék

Csoóri Sándor (1930–2016)

Anyám fekete rózsza (3)

Láttam arcodat (3)

EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM

1956 forradalmára emlékeztek a Nemzeti estélyen (5)

FÖLDVÁRYNÉ M. KISS RÉKA: 1956 a szabadság kódjává vált (12)

BÉKÉS MÁRTON: Németh László '56-ja (16)

SALAMON KONRÁD: Értelmezések, összefüggések (20)

ZSILLE GÁBOR: Forradalmunk lengyel visszhangja (25)

FILEP TIBOR: A történelem velünk él (31)

T. NÉMETH LÁSZLÓ: Reformáció 1956-ban (38)

KÓCZIÁN MÁRIA: Magas barna férfi szakadt télikabátban (40)

Egy jezsuita arcél a kommunista diktatúrából (43)

SÁRY PÁL: Csoóri Sándor bölcsessége (45)

VARGA BEATRIX: 1956 demográfus szemmel (54)

ÜNNEPEK – ALKALMAK

A reformációra emlékeztek a miskolci protestánsok (60)

EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK

HORVÁTH BARNA: Megalapozott keresztyén élet a gyülekezetben (61)

EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM

KÖNTÖS LÁSZLÓ: Lesz-e karácsonyi kultúrharc? (67)

DÁNYI ZOLTÁN: Negatív kontra pozitív kommunikáció (69)

Állandó menedék (71)

HEGEDŰS MÁRK: Fölöttük tartja kezét az Úr (72)

TRAUTTWEIN ÉVA: Harmadik dimenzió a gazdaságban (74)

EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA

PAPP ANDRÁS: A Nagyboldogasszonyról nevezett székesegyház (77)

KOÓS EDE: Egri papköltők Pyrker János László érseksége alatt (87)

FEKETE ZSUZSA: Sasok a viharban (91)

KÖNYVISMERTETŐ

„És emlékezzél meg az egész útról...” (94)

CSOÓRI SÁNDOR (1930–2016)

Anyám fekete rózsza

Anyámnak fáj a feje,
nem iszik feketét –
anyámnak fáj a feje,
nem szed be porokat;
szótlanabb sápadtsággal
feji meg tehenét,
szótlanabb sápadtsággal
söpröget, mosogat.

Anyámra durván szólnak
jöttment idegenek?
anyám az ijedtségtől
dadog és bereked;
sötét kendőjét vonván,
magányát húzná össze;
ne bántsa többé senki,
félelmét ne tetőzze.

Anyám utakon lépdél
s nem jut el sehova –
szegénység csillagától
sebes a homloka;

vállára még az orgona-
virág is úgy szakad,
mintha csak teher volna,
jószagú kárhozat.

Nyár van égen és földön,
zene szól, muzsika,
anyám csönd-sivatagján
el kell pusztulnia.

Gépek, gyártmányok zengnek
csodáktól szélütötten,
de egy se futna hozzá:
segítetek, azért jöttem.

Anyámnak fáj a feje,
anyámnak fáj a semmi,
anyám fekete rózsza,
nem tud kiszínesedni.
Egy éjjel földre roskad,
megtört lesz majd, kicsi –
Bejön egy madár érte
s csőrében elviszi.

Láttam arcodat

Bibó István emlékére

Krumplisszatyor és hosszú lódenkabát –
ez jut eszembe rólad napok óta
s az irgalmatlanul hosszú délelőttök,
mikor a piac káposztaszagában sorára vár az ember
s az élet olyan, mint beázott cséplőgép
egy messzi szérűn.

(Folytatás a következő oldalon)

Sokáig nem tudtam: ki vagy;
talán egy megviselt, özvegy férfi,
gondoltam némi részvéttel
hónapokig,
talán egy leszázalékolt szívbeteg, aki fölött
hosszan elidőzget már a Mártírok útjai harangszó.
Aztán a név. A neved. A kézfogásod.
Aztán az utcakőről az égre fölsikló szemüveged.
Aztán a magyar ótestámentumi bűnök félszavakkal
ott az utcasarkon s az újtestámentumi mocskok.
Köhögsz a hideg emlékektől,
de nyomban mosolyogsz is,
mint a sors jólneveltje és a történelem
utolsó úriembere, aki kezet csókol sután
a századokon átvonuló Antigónének
s a tömegsírok árva halottai mellé is leül,
büntelenül vállalva el az élők
bűnét.

Hányszor gondoltam, hogy én: te is lehetnék,
végsőkig magyar, mert végsőkig kétségbeesett, önmélesztő,
ki a mézelő akácokban
s nők hullámzó szája közelében is félve nézi:
nem szállták-e meg sasok a kezét
s nem darabolták-e föl fejszék a mosolyát?

Láttam arcodat magányosan, mint most a magamét
e délelőttön
s láttam szemedet is:
a nyugodt vértanúk néznek meg úgy egy
virágzó gesztenyefát, búcsúzóban,
ahogy te másokba s magadba tudtál nézni.

Krumplisszatyor és hosszú lódenkabát –
ez jut eszembe rólad napok óta
s az irgalmatlanul hosszú délelőttök,
mikor már a nevedben is megválthatná magát az ember,
de szegyenében csak a földet nézi.

(A költő szeptember 12-én halt meg)

1956 forradalmára emlékeztek a Nemzeti estélyen

REGŐS ZSOLTOT TŰNTETTÉK KI A KARTAL–VECZÁN-DÍJJAL

A Miskolci Nemzeti Estélyt tizenkettedik alkalommal rendezte meg október 18-án a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének miskolci csoportja és az Eszmék és Értékek Alapítvány. Az 1956-os forradalom 60 éves évfordulójáról emlékeztek meg a Művészek Házában.

A nemzeti estély műsora – amelyben a Szinvavölgyi Néptáncgyűttes mellett Hortay Rita és Csáti-Érsok Károly előadóművész, valamint a miskolci Fráter György Katolikus Gimnázium diákjai működtek közre – a forradalomról való megemlékezéssel kezdődött.

Az ünnepi műsor után átadták az idei Kartal–Veczán közéleti díjat is, amit a KÉSZ miskolci csoportja és az Eszmék és Értékek Alapítvány kuratóriuma ítél oda az arra érdemesnek tartott miskolcinak.

Idén Regős Zsolt, a Fráter György Katolikus Gimnázium tanára vehette át a díjat. A karnagy, zenepedagógus 45 évvel ezelőtt került Miskolcra, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola orgona tanszakára. Ennek elvégzése után, két év zeneiskolai tanítást követően felvételt nyert a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola miskolci tagozatának zongora, szolfézs és karvezetés szakára. A diploma megszerzése után rövid ideig a Magyar Rádió miskolci körzeti stúdiójának zenei szerkesztője volt, majd a mezőkövesdi, tiszaujvárosi, diósgyőri zeneiskolában dolgozott zongoratanárként, és közben a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában korrepetitori, zeneirodalomtanári feladatot látott el. 1986-tól, 30 éve a Miskolci Nemzeti Színház korrepetitora, majd karvezetője,

A Fráter Irodalmi színpada

A kitüntetés átadása

Regős Zsolt és Veczán Pálné

az egyházi kórusai, a zeneismerő, zeneszerető, színházlátogató emberek. 45 éve él ebben a városban, kis megszakításokkal 45 éve szolgálja az itt élőket. Példás családi életet él és példamutató tanárember, akire az állandó szolgálat jellemző – méltatta a díjazottat.

Az ünnepi műsorban a Fráter György Katolikus Gimnázium diákjainak Irodalmi színpada előadásában a forradalom kitörésének előzményeiről hallhattunk.

Idén hatvan esztendeje, hogy hazánkban 1956. október 23-án megkezdődött a megszálló szovjet hatalom által hamarosan vérbe fojtott forradalom. Mivel az orosz vezetés és az azt szolgáló rezsim maradt az ország valódi ura, ezért e hősi napokról a 90-es évekig hallgatni kellett. Ezért hiánypótló minden szó, minden megemlékezés, mely a hazánk e harcának hőseiről szól.

Megemlékezésünk középpontjába idén az okkeresést helyezzük. Azt szeretnénk felvillantani néhány dokumentum segítségével, hogy a hétköznapi életet hogyan járta át a kegyetlen diktatúra.

Családok mindennapjait hogyan törte szét a politikai terror. Mit mondott a propaganda, s ezzel szemben mi volt a valóság. Ezekből megérthetjük, miért került sor a forradalomra még akkor is, amikor szinte előre sejthető volt a túlerő elleni esélytelenség.

Műsorunkban többek között elhangzanak részletek Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról

A Szinavölgyi Néptáncgyűttes

és Szabadság című verseiből, és Weöres Sándor: A reménytelenség könyve című művéből. Részleteket hallunk a Szabad Nép című napilap korabeli számaiból és a korra visszaemlékezők szavaiból.

– „Rákosi pajtás minket a boldog jövőbe vezet!”

(Hosszú, ütemes taps, a következő szereplő leinti.)

– Ez a taps végtelenül hosszúra nyúlna, ha mondjuk '52-ben lennénk. Aki ugyanis abbahagyta, vagy nem tűnt túl lelkesnek, az másnap már a politikai rendőrségen találta magát. Innen pedig kényszer-munkatáborba vitték.

Hol zsarnokság van,	nemcsak a vallató szobákban,
ott zsarnokság van,	nemcsak az éjszakában
nemcsak a puskacsőben,	kiáltó ór szavában,
nemcsak a börtönökben,	ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötéten
gomolygó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal-morse-jében,
nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!

– Igazgatói jelentés

– Sáfrány Lajos iskolánk tanára 1951 óta. Osztályfőnök, szertárfelelős. Munkáját megbízhatóan végzi, a szocialista kollektíva számíthat rá. Pártunknak ugyan nem tagja, de a politikai vitakörök rendszeres látogatója. A továbbképzéseken önként vesz részt. Érdeklődő, fejlődő személyiség, de hozzászólásaiban érezhető politikai képzettségének hiányosságai. Így kritikái nem mindig építőek, bár iparkodik kifejezni hűségét népünk és pártunk iránt.

– A bírálatot elfogadom, s hibáimon változtatni fogok.

– Gyakran halljuk a bányászok panaszát: szeretjük a gépet, dolgoznánk is vele, de néha egyetlen kis csavar hiánya miatt napokig kell állnunk a termeléssel. Emiatt alacsonyabb lesz a teljesítmény. Az ellenség kihasználja ezt, és dühödten uszít a gépek ellen. Az öntudatos munkás azonban megérti a Bányagépgyár problémáit, és nem áll be az ellenség soraiba, hanem bányászaink gyakran a szabadidejüket is örömmel feláldozva maguk készítenek tartalék alkatrészeket a gépekhez.

– Üzemünkől júniusban több szövőnő kilépett, s emiatt a tervünk teljesítése is veszélybe került. Ezért egyre több gépet vállaltam, hiszen tudtam, hogy kell a szövet az ország népének. 1949-ben élmunkás lettem, 50-ben már két sztahanovista, azaz kiemelkedő élmunkás jelvénytől vonulhattam föl május elsején. Örülök, hogy munkámmal segíttem a népet, amely pártunk irányításával a szebb jövőt építi.

– 1952 június utolsó hetében a városi tanács bekérte az üzemelektől a sztahanovista dolgozók lakásigényét. Ezek mellett ilyen beosztásokat jelöltek meg: bizalmas ügykezelő, újítási megbízott, munkaverseny-felelős, ipari tanuló főnevelő. Sz. L. ál-

lamvédelmi tiszt bútorozott lakásra nyújtott be igényt, mert – mint írja: „nem volna számomra probléma a nősülés, rendes családi élet élése”. A Pártközpont a beindított nehézipari egyetem tanárai számára haladéktalanul 5 reprezentatív villát igényelt, és két hónap múlva még nyolc villát és jónéhány lakást.

– Ezt a lakásigényt az építőipar a rabok bevonásával sem tudta biztosítani. Új módszert találtak ki: a kitelepítést. Miskolcon erre jórészt 52. június 25-én éjjel került sor. Két-három óra alatt közel 550 főt összehajtottak, s teherautókon a vasútra szállították őket.

A miskolci kitelepítettek kényszer tartózkodási helye a Hortobágy Borsós Állami Gazdaság területén volt. Sokan egy hosszú, 60–80 fős hodályban kaptak elhelyezést: négy sorban álltak az emeletes ágyak, s minden család egy emeletes ágyat kapott. Messzebb a kisebb, eredetileg tyúkólként használt épületekben egy-egy ólban két család lakott.

– „Égre nyíló ajtó, két sodronyos, emeletes ágy, mellette egy asztal és egy vaskályha. Ezen főztünk is. Edények, ruhák az ágy alatt.”

– Reménytelen! Reménytelen!
Jegyezd meg e szót, dobd el a többit.

Ne kívánj szabad lenni: reménytelen.
Ne kívánj rab lenni: reménytelen.
Ne kívánj gazdag lenni: reménytelen.
Ne kívánj szegény lenni: reménytelen.
Ne kívánj élni: reménytelen.
Ne kívánj meghalni: reménytelen.
Reménytelen, reménytelen.

– Milyen tettekért járt kitelepítés?

– Édesapám földbirtokos volt. Lakhelyén már ült egy évet börtönben. Most azt fogták rá, hogy nem szántott időben. Ezzel vált a nép ellenségévé.

– Egy patikus szépen berendezett miskolci otthonára egy pártfunkcionárius vetett szemet. Azt mondták a gyógyszerészre, hogy szabotálja a munkások gyógyulását. A kért tabletta ugyanis hiánycikk volt.

– Mi egy birkaólat kaptunk lakhelyül. Munkát a 11 kilométerre lévő tanyaközpontban kaptak szüleim. Anyám a tejfeldolgozásnál volt, így néha kaptunk egy kis tejet vagy író. Az utat naponta gyalog tették meg. Az iskolában külön padban ültem két másik kitelepített gyerekkel. Az egyikük egy orvos lánya volt. Nagyon okos, művelt kislány. Otthon balettra járt, zenét tanult. Műveltsége miatt a parasztyerekek gyakran leköpdösték. Tűrnünk kellett, mi nem panaszkodhattunk. Úgysem lehetett igazunk.

– Apám hivatásos katonatiszt volt. A hazájáért harcolt 3 éven át a fronton. Most ugyanennek a hazának az ellenségévé nyilvánították. Anyám úri származása csak rontott a helyzeten. „Cseléd kellene most is? Nem hajlik a derekad? Bűdös a munka,

mi?” – szidták nagyon gyakran és meg is verték, mert anyám a törékeny, gyenge teremével nem tudott elég tempósan dolgozni a földken. Lemaradt. Persze szerintük szabotálta a munkát. Ő meg is halt a Hortobágyon.

– Mert a fürtelem beözönlött a lét szívéig,
mert az iszonyat betört a nemlét szívéig:
a genny előntötte a világot,
nem csak kívül, az események arcát fekélybe borítva:
gyökerén megmérgezte a világot.

– Az értelmiségi, a pap, a vagyonos, a nemesi, gazdagparaszti vagy középpolgári származású, mind-mind osztályidegen volt : átnevelendő, megbízhatatlan, ellenség. És a politikai rendszer rettegett minden gondolkodó embertől.

Aki gyanús volt, kényszer-munkatáborba került Kistarcsára, Tiszalökre, Kazincbarcikára vagy Recskre. Eredetileg 24 hónap volt az internálás, de ezt senki nem kérte számon. Az őrizetésekről a család azt sem tudta, hol vannak és vannak-e még, hiszen szállóigévé lett a jelszó: a rabokkal nem kell elszámolni.

– Egy fiú késő éjjel hazafelé menet köpött egyet az utcán. Az út túloldalán egy Rákosi-kép volt a falon. Az arra járó civil ruhás rendőr azt állította, hogy a köpés szerinte Rákosinak szólt. A fiú Recskre került.

– Dr. Kalocsai Géza a fürdőszobájában a disszidálásról beszélgetett valakivel. Ő nem akart disszidálni, mert kicsi gyereke volt. De így is Recskre küldték.

– Egy 15 fős műszaki egyetemista társaság késő éjjel együtt ment haza buliból. Őszeszküvés vádjával kerültek börtönbe.

– Nagybátyámék tiltott disznót vágtak. Őt súlyos börtönbüntetésre ítélték, minket vagyonelkobzásra. Ez úgynevezett „közellátási büntett” volt.

– Bíró Sándor megengedte, hogy az irodájában találkozzon egy embercsempész néhány disszidenssel. Recskre került a kőbányába.

– Hol a zsarnokság van, a száj elé kapott ujj
ott zsarnokság van, „pszt”-jében, hogy ne mozdulj,
nemcsak a titkon
félíg nyílt ajtón hol zsarnokság van
ijedten ott zsarnokság van.
besuttogott hírekben,

– A recski internálótáborban 51 nyarától rendszeresítették a fogdabüntetést és a gúzsbakötést. Az ávosok a bunker mellett mentek el a szállásaikra, s útközben azon vertek egyet, akit ott találtak.

A gúzsbakötés azt jelentette, hogy összekötötték az ember kezeit a csuklónál, lábait a bokánál. Leülve a térdeket felhúzza szétfeszítik a két könyököt, s azok felett és a térdek alatt átdugnak egy erős rudat. Ha a bekötés szoros, egy idő múlva át-

mozgatás nélkül a végtagok elhalnak. Egy Kiss Dávid nevű gúzsba kötött társunk panaszkodott, hogy fázik. Az őr a vaskályha mellé lökte, s otthagya még akkor is, mikor ordított, hogy ég a keze.

– A magasság úgy elsötétült,
hogy a fény roncsa már csak a pénzé, a párté, a szerelemé.
Nézd a bankokat, gyűléseket,
a kocsmákat, a bordélyokat:
ott búcsúzik, összesűrűdve, a ragyogás maradéka.

(kicsi szünet)

– Az örök nevét nem tudtuk. Mi adtunk nekik gúnyneveket. Volt egy zömök, erős, vörös hajú fiú, aki naponta kihívott a sorból két öreget és felpofozta őket. Tűrni kellett.

A kutyás szaki nevű egyszer egy nagy lavór grízes tésztát hozott ki a tábor kutyáinak, és betette az ólba. Az emberek irigykedve nézték a halom ennivalót. Egyszer csak a szaki odaszól az egyik internálnak:

– Miért nem viszik már ki??

– Mit ?

– Hát a tésztát. Azért tettem oda, hogy ne legyen feltűnő.

Ez hatalmas ajándék volt. Az őr a saját biztonságát kockáztatta vele.

– '53 februárjában volt a legmagasabb a végelgyengülők száma. Azt hiszem, minden bányász súlya 50 kiló alá esett. Kiálló csontjainkkal ijesztőek voltunk.

– Áprilistól, talán Nagy Imre kormányra kerülése miatt megemelték a fejadagot. Több főzeléket kaptunk, s hetente kétszer néhány kockányi húst. Az '56 júliusi rendelet nyomán megkezdődött a légerek felszámolása, de számtalan rab ügyét lassítva vizsgálták felül. Börtönökbe szállították őket, s több százan csak az '56-os forradalommal szabadultak. A forradalom utáni megtorlásokor újra alkalmazták az internálást.

– A kényszerlakhely elhagyása után kijelölték, hogy hova költözhet és hova nem a család. A régi lakásaikban már mások éltek, használták bútoraikat, porcelánjukat... mindent. A semmiből kellett újrakezdeni az életet, s tilos volt a múlttól szólni. Besúgók vették körül az elengedetteket, és rendszeresen jelentkezniük kellett a rendőrségnek is.

– mert zsarnokság ott van	az apai tanácsban,
jelenvalóan	az anya mosolyában,
mindenekben,	abban, ahogy a gyermek
ahogy rég istened sem;	dadog az idegennek,
ott zsarnokság van	ahogy, mielőtt sügtál,
az óvodákban,	hátrafordultál

– Ennek az életnek a végét remélték ezek a tömegek 1956-ban, amikor szívesen csatlakoztak a megmozdulásokat elindító egyetemi ifúsághoz.

– Mit tehetett az író, a költő, a gondolat embere? Ha elhallgat, gyanús. Ha ír, fo-

lyamatosan ellenőrzik, s félhet, hogy mikor érti félre egyik gondolatát, költői képét a félművelt politikai biztos. Ha ír, leginkább gyerekirodalmat vagy műfordítást készít. De írnia kell megrendelésre is: megszabott témában, alkalomra, illetve céllal.

Az igazi költő-író, a gondolat embere azonban semmiképpen nem tudott hallgatni. Mindent leírt, s félve rejtegette sorait a legtitkosabb helyeken.

– hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled bűzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;
vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszengünk kamarában,
futva bár Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
e dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,
mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

– Mit hozott létre, ha csak röpké hetekre is az 56-os forradalom? Szabadságot. Szabadságot!

– Szabadság
Kis irkalapjaimra
Padomra és a fákra
Homokra és a hóra
Felírlak én
Minden beírt papírra
Minden üres papírra
Ha nincs hamura kőre
Felírlak én
Ó képek aranyára
Harcosok fegyverére
Királyi koronákra
Felírlak én

Felírlak én
Mezőre láthatárra

Szárnyra kelt madarakra
Árnyak malmaira
Felírlak én
A friss hajnali szélre
Tengerre és hajókra
A tébolyult csucsokra
Felírlak én

A boldog gyógyulásra
A szétfoszló veszélyre
S emléktelen reményre
Felírlak én
S ez egy szó erejével
Kezdek el újra élni
Hogy rád ismerjek s neveden
Szólítsalak, Szabadság

Összeállította:

Hernádiné Győri Zsuzsanna

A diákok előadása után mondta el ünnepi beszédét Földváryné M. Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke. Az általa elmondottakat a következő oldalakon foglaljuk össze.

FÖLDVÁRYNÉ M. KISS RÉKA

1956 a szabadság kódjává vált

Engedjék meg, hogy ezt a mai megemlékezésünket egy idézettel kezdjem: az egyik legnagyobb költőnket idézném, akit a közelmúltban búcsúztattunk el, Csoóri Sándort. „Felejtetni sokféleképp lehet, úgy is, hogy nem a lényegre akarunk emlékezni.” Ez egy kulcs gondolat, és amikor most a diákok nagyszerű előadását néztem, azon gondolkodtam, hogy aki ezt az előadást összeállította, ezt az idézetet, ha nem is olvasta, de pontosan érezte.

Földváryné M. Kiss Réka

Október 23-án, és minden nemzeti ünnepünkön azért jövünk újra és újra össze, hogy a lényegre emlékezzünk. Október 23-a lényege az az elementáris szabadságvágy, amely a magyar társadalomban tíz év lopakodó vagy nyílt diktatúra után felszínre tört.

Ezt mindig újra és újra el szoktuk mondani, de mindig érdemes hangsúlyozni is, hogy ez a szabadságvágy, a magyar társadalom szabadságtapasztalata egyszerre volt egy közép-európai szabadságtapasztalat, egyszerre volt egy szabadságszimbólum Keleten és Nyugaton egyaránt. Kevés olyan neves pillanata van a magyar történelemnek – és 1956 egyértelműen ezek közé tartozik –, amely mindenkinek ugyanazt jelentette Miskolcon, vagy Jánoshalmán, Győrött, Budapesten, Párizsban, a nagyvilágban, ugyanazt jelentette Camus-nek, Sartre-nak: egy népet nem lehet leigázásban és diktatúrában tartani. 1956 – és ezt jegyezzük meg jól és legyünk rá büszkék – egyetemes európai és egyetemes világszimbólummá vált, a szabadság kódjává.

Hogy mi vezetett '56-hoz, ezt a látott színdarab a legmélyebb rétegeiben mutatta meg. A szabadság fojtó hiányát, a diktatúrának ellenséggártó természetét, az autonóm, önmagáról gondoskodni tudó polgár, paraszt, munkásember, egyházi személyiség, civil szervezet felszámolását. Tóth Bálint a műsorban hallott versében megidézett két nevet: az egyik Donáth, a másik Kis Szaléz. Azért mondom el újra, mert az idősebbek még emlékeznek rájuk, a fiatalok még nem tanulták. Kis Szaléz 1946-ban ferencrendi szerzetesként került az akkor még ÁVO-nak nevezett politikai rendőrség karmai közé és lett az egyik első mártírja a diktatúrának. Donáth György pedig a Magyar Testvéri Közösség elleni pernek lett áldozata elsőrendű vádlottként, éppen október 23-án kivégzett áldozata, amelyik a polgári Magyarország, az autonóm civil gondolkodás és a Kisgazda Párt felszámolására törekedett. Ahogy most a hatvanadikat, jövőre ennek a pernek a 70. évfordulóját ünnepeljük, és ezért is

nagyon jó, hogy most, amikor arról gondolkodunk, hogy mi lehetett '56-ban, arról is megemlékezünk, hogy '56-nak voltak előzményei, áldozatai, mint Kis Szaléz és Donáth György.

Az ő mártíriumuk, áldozatvállalásuk nem volt hiábavaló, mert a diktatúrának a legelnyomóbb, legrettenetesebb pillanataiban is a felszín alatt, bűvópataként őrizték ezt a szabadságeszményt. Az indulat előhozta a megtorló diktatúrának a mindennapi, a minden családnak, minden egyes embernek bőrén megérezett borzalmát. Ha nagy számokra fordítjuk ezt le, akkor azt lehet mondani, hogy – aminek Recsk szimbóluma volt, és itt sokszor volt szó róla, az internálótáboroknak – száz internáló- és munkatábor volt akkor az országban. Sokakat bebörtönöztek, kitelepítettek, internáltak.

Hogy mi lehetett a bebörtönzés és internálás oka? Abból, ami itt elhangzott, csak egy mondatra akarom felhívni a figyelmüket, én is egy recski rabtól idézek, ha már ilyen sokat idéztek a fiatalok, Benkő Zoltán írta meg, hogy megkérdezték tőle, miért is tartóztatták le. Azt is megkérdezte a rabtartója, ugye maga diákként részt vett a németellenes ellenállásban? Azt mondta, azt hittem, hogy ez érdem. Nem érdem, mert aki egyszer fegyvert fogott a németek, a német diktatúra ellen, az majd fegyvert fog ellenünk is.

Ez a kulcs. Ez a diktatúra, amelyik a teljes erőszakszervezetet maga mögött tudhatta. A mindentudás ígézetében, annak megszállottjaként, ahogy Bibó István jellemezte a kommunistákat. Október 23-a a szabadság mellett a félelem nélküli bátorságnak is szimbóluma.

Október 23-át szoktuk megünnepelni, mert Budapesten ezen a napon tört ki a forradalom. De tudjuk jól, hogy ennek a forradalomnak voltak előzményei, s ha itt vagyunk Miskolcon, nem tehetjük meg, hogy ne emlékezzünk a vidéki előzményekről. Akár a szegedi MEFESZ-ről, akár itt Miskolcra, ahol október 22-én a gyári munkások, a munkás-paraszt hatalomnak talpkövei fogalmazták meg nemcsak a jobb életfeltételeket, a szociális biztonságot megfogalmazó követeléseiket, hanem a szovjet csapatok kivonulásának a követelését, és a titkos választásokat.

Október 22-én és október 23-án itt, Miskolcon, a munkásság fellegrárában, a szocialista, proletár állam talpkövének tekintett városban fogalmazták meg a legfontosabb polgári demokratikus követeléseket. Önök ezt biztosan jobban tudják, mint én, de azt gondolom, egy ilyen megemlékezésen ezeket a gondolatokat újra és újra érdemes egymással megosztanunk.

Nemcsak megfogalmazták, hanem először fogalmazták meg az országban a munkások követeléseit. Ezek a követelések messze túlmutattak már kezdetek kezdetén a rendszer korrekciójára irányuló reformkommunista törekvésektől. Itt, Miskolcon alakult meg az ország első üzemi munkástanácsa, és innen mentek először el az akkor még a párt egyfajta virtuális fogságában élő Nagy Imréhez, aki küzd a maga keményvonalas héjaival, a marosángyörgyökkel, az apróantokkal, akik az első perctől fogva ezt a félelem nélküli boldog, felszabadult szabadságküzdelmet nem gondolják mással kezelni, csak egyetlen módon: fegyverekkel.

Október 23-án a kommunista vezetés a szovjet tankokat hívja segítségül az akkor még fegyvertelen tüntetőkre. Október 26-án Mosonmagyaróváron, Esztergomban és itt Miskolcon egyszerre dördülnek el a sortűzek, mindenhol halálos áldozatokat hagyva maguk után. Október 23 és 28 között Magyarországon több mint 60 sortűz dördült el. Több mint húsz ezek közül halálos áldozatot követelt. A hatalom keményvonalasai csak a fegyvert tudják, tárgyalni nem tudnak, mert félnek, hogy elveszítik a hatalmukat. S a miskolci munkások és vidéken bebizonyítják, hogy ők nem akarják restaurálni a Horthy-fasizmust, itt munkások vannak, akik jobb életet és elsősorban szabadságot és függetlenséget szeretnének. A magyar vidéknek van egy nagyon fontos tanulsága Magyarország szempontjából.

Budapesten még fegyveres harcok dúltak, pillanatok alatt az óriási szovjet túlerővel szemben létrejöttek spontán módon a felkelőközpontok. Ezek megválasztották legendás vezetőit. Szabó bácsi a Széna téren, Pongrácz Gergely a Corvin-közbén, és mondhatnám tovább a ma már legendákká vált egyszerű hősöket. Itt Miskolcon, és az ország többi részén nem dúltak ilyen véres harcok. Történt valami, ami legalább olyan fontos, és ami tulajdonképpen csoda. Néhány nap alatt lebontották a tanácsrendszert, a szovjet hatalom közigazgatási rendszerét. Máshol, és Miskolcon is, a forradalom spontán vezetői az események nyugodt mederbe terelésére törekedtek. Itt nem állítottak fel vérbíróságokat, nem állítottak fel vésztörvényszékeket. Statáriális bíróságot nem a magyar forradalmárok állítottak fel a kommunista bűnösökkel szemben. Pedig itt hallhattuk, milyen indulatokat váltott ki ezekben az emberekben, milyen haragot és dühöt. És mégis... Ha megnézzük a követeléseket, egytől egyig mind azt olvashatjuk, hogy álljanak fel a törvényes bíróságok, és törvényes úton számoltassák el a bűnösöket. Statáriális bíróságokat nem a forradalmárok állítottak fel a kommunistákkal szemben, hanem Kádár János a forradalmárokkal szemben.

A forradalmárok nem féltek a kommunistáktól sem, velük szemben is a törvényességre és a rendre törekedtek. A kádári bosszúállásnak, a kádári hatalomnak ez volt az egyik nagy tanulsága, amit megismerhet, tanulhat mindenki. Ha megnézzük az '56 utáni megtorlás pereit, azt lehet látni, hogy a budapesti fegyveres felkelők mellett ezeket, a rendpárti, törvénytámasztó forradalmárokat sújtja a megtorló hatalom. Itt, Miskolcon, és mindenütt az országban. Ennek a megtorlásnak a bosszúállás mellett volt még egy, nagyon fontos célja. Kádárék azt akarták, hogy ezeket az embereket megbüntessék, kiiktassák és a családjukon keresztül is megrettentésük a magyar társadalmat, és megbélyegezzék a forradalmárokat. A forradalom erkölcsi tisztaságát, legitimitációját kérdőjelezték meg. Megpróbálták kirántani a szőnyeget a forradalom alól. A tisztaságot, a törvénytámasztóságot akarták megkérdőjelezni, és ezért kellett olyan perek, mint például a mosonmagyaróvári per, amelyben olyan dolgokkal vádolták meg az embereket, köztörvényes bűncselekményekkel, amiket nem követtek el.

Kiss József, az itteni levéltáros történész, akinek a megtorlásról szóló tanulmányait mi is gyakran forgatjuk, írta egy helyen, hogy a borsodi pereknek több mint 58 százalékában a kádári rendőrség által gyártott iratanyagból is dokumentálhatóan hamis

eljárás alapján ítélték el az embereket. Nem akarták az igazságot kideríteni, igazolni akarták az ellenforradalom vádját, és igazolni, hogy ez a forradalom aljas és bestiális volt. Igazolni akarták, hogy a forradalom vérbefojtása és besározása sikerrel járt. Mi azonban már tudjuk, hogy '56, bár nem azonnal, de mégis az első koporsószőg volt a kommunista diktatúrák történetében. Megtapasztalhatták, milyen az, ha egy társadalom felemeli a fejét.

A hatalom természetesen félt a társadalomtól, s ez a társadalom, ha nyilvánosan nem is beszélhetek róla, mert '56 tabutéma volt, de el nem felejtette. Ha nem is beszélhettünk róla nyilvánosan, de beszéltünk titokban, a családokban és nem felejtettük el emlékezetét. Azt gondolom, hogy ez ma is a feladatunk. Felejteni sokféleképp lehet, úgy is, hogy nem a lényegre emlékezünk. Nekünk évről évre az a feladatunk, hogy a lényegre emlékezzünk. Arra, hogy '56 a legjelentősebb pillanatai közé tartozik a magyar történelemnek. Ezért nagyon sokan az életüket adták, a szabadságukat, a fiatalságukat adták, és nagyon sokan őrizték akkor is '56 emlékét, amikor ezt nem lehetett nyilvánosan.

Ma nekünk szabad, mert szabadok vagyunk. Azt gondolom, hogy ez a legfontosabb kötelességünk. Köszönöm, hogy meghallgattak!

BÉKÉS MÁRTON

Németh László '56-ja

Németh László forradalom-értelmezésében egy olyan narratívát találunk, amely a forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján nemcsak hogy érvényes, tudottan vállalt is. Bátran kijelenthetjük, hogy Németh László forradalomvívó ember volt, a 20-as évektől, indulásától kezdve egészen a Tanú-korszak zenitjéig az élet minőségi emelkedésének kívánalma állt gondolkodása homlokterében. Nemcsak egyéni, hanem közösségi szinten is, népi és nemzeti szinten.

A nagy, magányos alkotók körébe tartozik, Berzsenyi, Széchenyi, Kemény és Ady nem is távoli rokona. Nem csoda, hogy legélvezetesebb drámáit, illetve gondolkodó műveit róluk írta. Akárcsak őket, Németh László

is mindig a közösségnek elsősorban az erkölcsi felemelkedése, de inkább minőségi színváltozása foglalkoztatta, még akkor is, ha gyakran egyedül maradt ebben a küzdelemben. Be kellett látnia ugyanis, hogy a 30-as évek végére a minőség forradalma lezárult, illetve elvonult magnak a hó alá, vagy egy szigetre, de azt is mondhatnánk, kisebbségbe szorult ez a vállalkozás.

Közvetlenül a második világháború előtt persze, mint tudjuk, ennek a harmadik útnak volt egy tágan értelmezett értelmiségi hivatással egy reménye, hogy létrejön Kert-Magyarország, de ezt a történelem elsodorta.

1956-ban végül mégis az egész életmű igazolódott, hiszen az ózondús, késő őszi levegőben mindaz benne volt, amit Németh László korábban, saját szavával elve, előérzetként megsejtett. Ami Albert Camus-nek és Milovan Gyilasznak a kommunizmus végét megkezdő pillanat volt, Hanna Arensnek pedig antitotalitárius forradalom, az a 115 évvel ezelőtt született írónak, gondolkodónak világtörténeti esemény, és a magyar nemzet máig aktuális sorskérdéseit a legigazabb módon feltáró, felvető, és közben a világnak is tükröt tartó egyetemes jelentőségű megmozdulás.

Ez volt a mi '56-unk. Annak a magyar nemzetnek az '56-ja, amely a mai nap magyar nemzete is. Németh László a második világháború végétől a forradalom kitöréséig előbb hódmezővásárhelyi tanárként, majd szépirodalmi fordítás gályarabjaként dolgozott. Hosszas, korántsem önmagától vállalt elszigeteltségétől az a bizonyos október 20-i Galilei-színpadraállítás ragadta ki egy időre. A dráma mondanivalója és a számára talán túl heves és túl forró pozitív fogadtatás a kora előrehaladtával egyre óvatosabbá váló író visszavonulásra készítette. Ez persze felesége, Démusz Ella tanácsára történt, aki mind a hipertóniától, mind pedig a lassan új életjeleket mutató szellemi élet izgalmainak kívánta megkímélni. Ez sikerült is, de nem szeretnék tiszteletlen lenni, mégis

Békés Márton

azt kell mondanom, hogy Németh László csak egy hétig tudott nyugton maradni. A szigligeti forradalmi események, amik már akkor is a magyar nép józanságát, bölcsességét bizonyították, Budapestre ragadták az író, aki a rá mindig is jellemző, megint az ő szavával élve, tragikus látásmód borúságát nem tudta feladni, úgy gondolta, saját szemével kell megnéznie azt, ami Budapesten történt.

A győzelem napjaira ért Budapestre és azt gondolta, hogy egy újabb szárszói pillanat érlelődik, mind a saját, mind a magyarság életében, amelyet soha nem választott el egymástól. Igaza is volt, ez valóban egy szárszói pillanat volt. Azonnal részt vett a Nemzeti Parasztpárt Petőfi Párt néven való újjraalapításában. A névcserét egyébként ő maga kezdeményezte, és lázas cikkírásba fogott. Négy-öt cikkéből három meg is jelent. Ezen kívül Magyar forradalom címen egy máig érvényes, nagy hatású, sokáig kéziratban maradt tanulmányt szövegezett meg. November 4-e után bölcsen választotta a bujdosást, majd november 12-ét követően a máriaremetei nyaralóban húzta meg magát.

Németh László írásait olvasva ez a spontán tünemény, ez a nagyhatású forradalom nemcsak az országban, hanem benne is életre szóló, nagy jelentőségű hullámokat keltett. Felszabadítóan hatott rá, egyúttal aggodalommal töltötte el. Reményt adott neki, és kételyekkel is kínozta.

A forradalmat támogató írók lapjában, az Irodalmi Újságban és a parasztpárti lapban, az Új Magyarországon november 2-án megjelent két cikke talán a leghíresebbek, az Emelkedő nemzet, Pártok és egység. Előbbiben a '43-as szárszói pillanat megismétlődéséről számolt be és ezt fogadta örömmel, a másikban pedig a pártok és a polgári demokrácia visszatérésének jogosan megérzett aggodalmát, bizalmatlanságát fejezte ki. Talán a legszebb az a pár sor, amit engedjenek meg, hogy felolvassak. Rám ez a mondat 15 éves korom óta a legnagyobb hatást gyakorolta. A Kálvin téren hősi halált halt vörös hajú forradalmárlányról szól. „Ő int a háztetőről. Rajta, öreg hullajelölt. Ha én odadobtam szép ifjú életet, miért kell neked szegény emberi maradvány a magadéhoz görcsösen ragaszkodnod.” Ezután írta le azt a mondatot, hogy: Megyek.

Ugyanaznap megjelent másik cikkében a feltámasztott pártokról és arról a kísértetjárásról beszélt, amelyet esetleg a '45 és '47 közötti koalíciós évek visszatérése jelentene, majd megírta, hogy az összes párt írjon alá egy deklarációt, majd a forradalomcsináló és abban megtisztult fiataloknak adják át a helyet. Nemzet és író című cikke az Obersovszky-féle Igazságban jelent meg. Azt gondolom, hogy a mai napra és az emlékévre vonatkozóan ez a legmaradandóbb, legmélyebb hatású szöveg. Ugyanis ebben azt szűrte le, hogy a 19. századi szerepükkel ellentétben ma az írók azok, akik szolgálják a népet, ők követik a nemzetet. A klasszikus, de az idők folytán kudarcba fulladt értelmiségi szerepet fel kell adni, és forradalomban született más minőséget kell már az íróknak is követni.

November 4-e után írott, A magyar forradalom című tucatnyi fejezetből álló számvetése bizvást gondolhatjuk, hogy a forradalomról szóló számtalan magyarázat, megfajítás, történettudományi magyarázat közül máig az egyik legérvényesebb. Történetfi-

lozói magasságba emeli a magyar nemzet forradalmának egyediségét, egyszerűségét, másrészt pedig kifejezetten a magyarság évszázados állapotával magyarázza azt, ami történt '56-ban. Amint mondja, a forradalmak nem a legelnyomottabb nemzetek, hanem a legvisszanyomottabb nemzetek válasza az időre és az életre, hiszen a magyarság lehetősége tudatára ébredt. Építómunkába kezdett a reformkortól a második világháborúig eltelt száz évben, s azzal, hogy szovjet elnyomás és annak nyomában idegen rezsim ült a magyarság nyakára, ezt kellett leráznia.

Ez ismét egyezik az emlékévé mondanivalójával, hiszen hatvan évvel az események után, nem úgy gondoljuk, hogy a reformkommunisták, nem úgy, hogy a Nagy Imre-féle kísérlet, s végképp nem úgy gondoljuk, hogy a Petőfi Kör mégoly fontos és erjesztő vitái robbantották ki 1956 forradalmát, felkelését, szabadságharcát, és ezzel a magyarság minőségi és erkölcsi színváltozását, hanem maga a magyar nép. Németh László pontosan ezt gondolja, hiszen megállapítja, hogy a 19. század közepétől a 20. század közepéig rohamos fejlődésen átment nemzetet visszanyomta, visszaszorította az idegen hatalom, s amikor úgy látszott, hogy ez a hatalom elbizonytalanodik – a XX. pártkongresszus révén például, vagy Nagy Imre leváltása és a Rákosi-klikk visszahozatala révén, vagy pedig a fiatalok október 23-i tüntetésének hol engedélyezése, hol betiltása révén –, ekkor lépett a nemzet.

Ahogy egy nagyon jó példával él, ez az úgynevezett egybegyűrt nemzet úgy lépett a cselekvés útjára, mint az a bizonyos kazán, amelyik nem akkor robban fel, amikor legmagasabb a hőmérséklete, hanem akkor, amikor a nyomást egy kicsit visszaveszik. Ez a spontán, vezér nélküli forradalom egy nagyon paradox helyzet miatt – és engedjék meg, hogy itt a szöveg egyik mondatát idézzem – „A marxi forradalomreceptnek a hozzávalóit ebben a forradalomban magának a kommunizmus szakállas prófétáinak tanítványai állították elő, hiszen addig tömték a fiatalokat forradalmi partizán-történetekkel, járatták őket úgynevezett munkára, harcra kész mozgalomra, és addig mutogatták nekik a fegyvereket és a Molotov-koktélt, s játszották a moziban a partizánfilmeket, amíg végre egy kis kedvet kaptak és maguk csinálták meg azt, amire a kommunisták éveikig biztatták őket.”

Mint olyan sokszor máskor, Németh László a legkeserűbb és a legfájóbb pontokon is igaznak bizonyult. Még éppen csak megkezdte megtorló országlását Kádár János, már az egész, későbbi harminc év stratégiáját belátta Németh László és azt írta: gazdasági kedvezmény politikai garancia nélkül mit sem ér. Keserű a pillanatnyi nyugalom, amelyet a szabadság árán vesznek meg. Ez 1989-ig igaznak bizonyult.

Az emlékévé üzenete tehát az, hogy nem a forradalmat megelőző, jóllehet történetileg valóban nem elhanyagolható jelentőségű enyhülés, vagy az úgynevezett reformkommunisták tevékenysége, esetleg a Petőfi Kör eltagadhatatlanul fontos, erjesztő vitái robbantották ki a forradalmat, hanem a magyar nép. A magyar nemzet megtörhetetlen szabadságvágya, az évtizedek óta felhalmozódó, gyülekező harag és a tízéves földalatti ellenállás, valamint a függetlenség elnyomhatatlan vágya, ezek összesűrűsödése eredményezte a forradalmat, amely elválaszthatatlan a szabadságharctól, hiszen az idegen megszállás és az általa nyakunkra ültetett elnyomó diktatúra

nem volt meg egymás nélkül. Törvényszerű volt, hogy a sorsát végre önkezébe vevő magyarság, a forradalom kirobbantása után azonnal szabadságharcot fog vívni.

Az '56-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján mi a hétköznapi hősökre, a pesti srácokra és a budai lányokra, a Corvin-köz felkelőire, a névtelen szabadságharcosokra emlékezünk. A csepeli vasmunkásokra, diósgyőri martinászokra, vajúrokra, pilisi bányászokra, értelmiségiekre, írókra, munkástanácsok vezetőire, Európa legnagyobb általános sztrájkjának kivitelezőire. Azokra, akik kis puskákkal mentek neki a Móricz Zsigmond körtéren a tankoknak.

Valljuk ugyanis az emlékév üzenetét, hogy ahol a hősöket nem felejtik, ott születnek újak. Ne legyen tévedés, hősökre ma is szükség van. Engedjék meg a nem ünneprontónak szánt lábjegyzetet, de talán a mozikban, szórakoztatóiparban, a kultúránkban terjeszkedő superhős-kultusz és ennek pólókon és a popkultúra számos felületén megjelenő lenyomatai mind azt mutatják, hogy hősökre van szükség. Azt gondolom, nem kell nekünk Batman, és nem kell Superman, ha van Pongrácz Gergelyünk és van Németh Lászlónk.

Büszkék lehetünk a hőseinkre, azokra a hősökre, akik a világtörténelem legtisztább forradalmát készítették elő, robbantották ki, kivitelezték, majd meghaltak érte, börtönbüntetést szenvedtek érte. Bízunk ugyanis abban, hogy ezzel nemcsak közelebb tudjuk hozni a ma emberéhez az egy emberöltővel ezelőtti történetet, hanem abban is bízunk, hogy az akkor vállalt kockázatok nagyságát, és ma elképzelhetetlen arányát is tudatosítani tudjuk a társadalmunkban.

Németh László forradalom alatti szerepvállalása valóban egy második szárszói pillanatra esik, és ha tetszik, XXI. század elei sorsfordulóink összesűrűsödése most egy újabb, harmadik szárszói pillanatot valószínűsít. Szükségünk van ilyenkor a hősökre, a nagy elődöktől való tanulásra, ahogy Németh László mondaná: az életpéldájukból való merítésre.

Németh László profetikus alkat volt. Megállapítása szerint '56-ban szinkronba került egymással nemzet és író, de megfordítva a romantika kora óta ismert relációt, most a nép vezette az írókat és nem fordítva. Németh László, úgy hisszük, azt üzeni a kornak, korunknak, hogy végzetes volna az írókra, tágabban érte az értelmiségre, saját szavaival a szellem embereire nézve, ha elszakadna a közösségetől. Mi sem tesszük. A cél, visszacsatlakozni a közösséghez, erősebbé tenni a közösséget. Erre tanít '56, és ez az emlékév célja.

Németh László '56-ja tehát a mi '56-unk, mindannyiunké.

(A Tokaji írotáborban augusztus 10-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

Értelmezések, összefüggések

Mindenekelőtt azt szeretném elmondani, hogy az előadók eredeti összeállítása alapján eszembe se jutott, hogy itt Németh Lászlóról fognak beszélni. Részben én is róla fogok szólni, de ahogy hallottam, nem ugyanazt fogjuk mondani, hiszen a téma szinte kimeríthetetlen.

Azzal kezdem, hogy nagyon fontos annak tudatosítása, hogy az 1956-os magyar forradalom volt a világ első győztes, antikommunista forradalma, amelynek során a felkelt nép órák alatt elsöpörte a szovjetek és magyar csatlósai által ránk kényszerített totális diktatúrát. Ez bizonyította, hogy a magyar

Salamon Konrád

társadalom egyöntetűen szemben állt ezzel a hagyományaitól és erkölcsiségétől egyaránt idegen rendszerrel. Voltak korábban is kommunistaellenes felkelési kísérletek, Kronstadt '921, Berlin '53, Poznan '56, de ezeket elfojtották. Az '56-os forradalom azonban váratlan kitörésével, gyors győzelmével – és mint Kiss Gy. Csaba említette, az ország legkisebb falujában is győzött a forradalom, és ott is megválasztották a nemzeti forradalmi bizottságot – egyértelművé tette mindenütt a forradalom győzelmét.

Ennek következtében, a váratlanság, az egyedülvalóság következtében a magyar forradalom híre olyan központi hírré vált a világban, amilyenre a nándorféhevári diadal óta nem volt példa. Ez nem azt jelenti, hogy 1848/49 jelentéktelenebb volt, de akkor forradalmak és szabadságharcok sora zajlott Európában. Ennek az egyediségét emelem most ki, ezért mondom, hogy mint kizárólagos magyar történelmi esemény vált világtörténelmi jelentőségűvé és ismertté a világban.

Szó esett arról, mit tudnak a diákok, mit írnak erről a tankönyvek. Azt hiszem, a tankönyvek az 1990-es évek elejétől írnak az '56-os forradalomról. A '94-ben megjelent egyik tankönyv három bő lére eresztett, részletes leckében írta meg a forradalom történetét, gondolva arra is, hogy nemcsak a diákok, hanem a tanárok is ismerjék meg a valóságot. A mai tankönyvekben is megtalálható, csak hogy az iskolarendszer túlliberalizálódása következtében a tanárok egy része el sem jutott '56-ig. Általában a második világháború utánig jutnak el, a későbbiekre nem jut idő. Szoktam vigasztalni a hallgatóságot, ne keseredjenek el, nemcsak a történelemmel van így. A diákok többsége a többi tantárggyal sincs tisztában.

'56 története kapcsán Németh László a magyarságot emelkedő nemzetnek látta. Mindez rendben is van. A forradalomban ugyanis a magyarság valóban felemelkedett.

Ennek ellenére nem árt, ha újragondoljuk a történeteket. Németh írása az Irodalmi Újság első oldalán jelent meg, s a következőkkel kezdődik. „Amikor tizenhárom évvel ezelőtt a második szárszói konferencián utolszor találkoztam a fiatal magyar értelmiség színe-javával s tudva, hogy tán sohasem szólhatok többé hozzá, végigtekintettem az akkor lezáródott koron, figyelmeztettem őket, ne higgyék el, hogy ez a két magyar évtized, az azóta annyit emlegetett Horthy-korszak, nemzeti szempontból olyan meddő és gyatra volt, mint a rendszer, amely nevét adta.

Az igaz, hogy a Tanácsköztársaság bukását követő ellenforradalom elsikkasztotta a magyar forradalmat a Habsburg császár nélkül, de súlyosabb formában a Habsburg-Magyarország maradványait restaurálta. A magyar nyelvet törő tengerésztsizt a kormányzói székben jelképe volt annak, ami történt. Egy kisképességű, anakronizmust jelentő réteg kormányozta az országot. Ennek a rétegnek azonban volt *egy* előnye, más, későbbi, szintén kisstílusú és szintén anakronizmust jelentő rétegekkel szemben, hogy nem volt túlságosan népes s miután egy kicsit megszítta magát, nem avatkozott túlságosan mélyen az életbe, sőt bizonyos büntudat is fejlődött ki benne, s a magyar társadalom fejlődését ha nem is segítette elő, de akadályozni is csak kis mértékben tudta.

S épp ez az ellentét, a reformokra képtelen maradi vezető réteg, s alatta a maga életéhez bátorságot kapó társadalom döbentett rá engem, előbb halk remény, aztán a bizonyosság formájában, hogy a magyar a rend ellenére, amelybe beleszorították, *emelkedő* nemzet.”

Németh László tehát az 1930-as évek második felének magyar társadalmára mondta, hogy a magyar a reformokra képtelen rendszer ellenére emelkedő nemzet. S mivel nagyon helyesen, folyamatában szemlélte a történelmet, az 1956-os forradalomról szólva visszanyúlt a '43-as szárszói beszédhez, hogy rávilágítson arra a szerves fejlődésre, amelyet most örömmel tapasztalt meg, mint egykori bizakodásának alapját. Ezért sem árt idézni néhány, Szárszón akkor elmondott, keményen bíráló megállapítását.

„Az a rendszer, amelyben a '19-es ellenforradalom győzelme óta élünk, talán még sivárabb, mint a régi, katasztrófákkal ránk szakadók. Míg körülöttünk új nemzeti államok virágzottak fel, mi a régi Habsburg monarchia romjait őriztük. Szent István-i gondolat címén tulajdonképpen Mária Terézia birodalmáért vállaltuk a szomszéd népekkel az összeférhetetlenséget. Ez az anakronizmus jellemezte államunkat befelé is. A parasztságot egy rövid kigazda felbuzdulás után kirakták a politikából, a munkásság forradalmi bűnei miatt karcerben ült, s a jól átfésült értelmiséget szigorú ellenőrzésen idomították szolgává.”

Németh László tehát szárszói beszédében a két világháború közötti rendszert mind kül-, mind belpolitikai szempontból katasztrófálisnak tartotta, ezért figyelmeztetett kétségbeesetten, hogy „akár a német, akár az angol, akár az orosz koncepció győz, én azt másnak, mint a magyarság súlyos megpróbáltatásának elképzelni nem tudom.” Tehát amit 1939 óta csináltunk és mások csináltak, annak végső célja mindig ez volt: a magyarságot egy ilyen üdvözítő terror ellen beoltani, s amennyire lehet,

megszervezni. Erre adott némi reményt – emlékezik 1956-ban –, az 1930-as években tapasztalt emelkedés, mely mindenekelőtt szellemi és gazdasági téren volt szembe-tűnő. A szellemiben két nagy nemzedék dolgozott egymás mellett, s a viszonylagos szabadságot a lényeges kimondására, az elviselhető korlátozást a klasszikus tömörítésre használta ki.

„De csaknem ugyanilyen volt a hatás gazdasági téren is, ahol pedig az állam tehetlensége szinte teljesen megakadályozta a nagyobb méretű kezdeményezést. Különösen a kisemberek bizonyították be, hogy a magyar gazdaságilag is tehetséges nép, a halogatott földreform ellenére százazrek szakítottak le maguknak egy darabka földet, amelybe szorgalmuk beleöhlhették, jól gazdálkodó kisbirtokok, kertek ezrei lepték el az országot. Ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében hinni tudjak, egy hiányzott. A nemzet erkölcsi és politikai érték dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiekben. Szinte a legelemibb összetartás is hiányzott.”

Németh László tehát éles szemmel vette észre, hogy az 1919-es vörös, majd az erre visszacsapó fehérterror következtében a magyar társadalom jobb és baloldala között olyan mélységes szenvedélyes gyűlölet alakult ki, amely a szükségessé válható nemzeti összefogást is lehetetlenné tenné.

A második világháború alatt és után történtek ismertek. A magyarság hihetetlen veszteségeket és megpróbáltatásokat volt kénytelen elszenvedni. Nemcsak a háborús vereségek szörnyű következményeit, de a szovjetek segítségével hatalomra juttatott kommunista erőszak mindent felforgató embertelen politikáját is, ami a társadalom említett megosztottságát tovább mélyítette. Ennek ellenére ugyancsak 1956. november 2-án megjelent Pártok és egység című írásában arra figyelmeztetett, hogy a joggal felháborodott társadalom a meggyűlölt rendszerrel együtt szétépheti azt a szocializmust, amiről fiatalon álmodtunk, s amelyhez a letűnt rendszer bűnei között is ragaszkodtunk.

E ma furcsának hangzó megállapítás kapcsán azonban ne felejsük, Németh mindig is hangsúlyozta, a szocializmust nem lehet a marxizmusra egyszerűsíteni, s magáról mindig is azt mondta, szocialista vagyok, de nem marxista. Hasonlóan gondolkodtak Jászi Oszkártól, Illyés Gyulán át Bibó Istvánig mindazok, akik egy nemzeti alapon álló, demokratikusan és szociálisan érzékeny, azaz igazságos magyar társadalmat szerettek volna teremteni. Ennek megvalósításában lehetett reménykedni 1956-ban. Joggal írta Németh László, „Az utolsó ötven év, tehát az Adyék nemzedéke óta tevékenykedő nemzedék, ennek szellemi fejlődése világosan felírta a célokat, amelyek felé egy magyar forradalom esetén törekednünk kell. De az utóbbi évtized gazdái tudták, miért irtják a könyveinket. Ezt a magyar eszmevilágot kevesen ismerik, s most órájuk, a kevesekre vár, hogy a nagyszerű lökést, amelyet a nemzet eltökéltsége adott, ne engedjék félresiklani.”

Az 1956-os forradalom győzelme tehát megteremtette a harmadik út megvalósításának lehetőségét. Minderről Bibó István írt fontos gondolatokat, egy-kettőt idézek közülük. „A magántulajdon, mint minden emberi berendezkedési lehetőség lehet a szabadság formája és lehet az elnyomás, a kizsákmányolás eszköze. A kapitalizmus

nem a legfőbb és egyetlen ellensége a modern társadalomfejlődésnek, hanem csupán annyiban az, amennyiben a zsarnokságra, elnyomásra és kizsákmányolásra ad lehetőséget. Az elnyomás legveszélyesebb formája nem gazdasági, hanem politikai, mert a gazdasági elnyomás ellen lehet a politikai szabadság fegyvereivel küzdeni, de a politikai elnyomás magában foglalja a gazdaságot is. Ez volt a bolsevista diktatúra. A kapitalizmus abban a részében, amelyben a szabad vállalkozás rendszerét jelenti, az egyik hatásos mozgatója lehet az ember technikai haladásának. A kapitalizmus alapvető baja nem a szabad vállalkozás rendszere, hanem a birtokviszonyok igazságtalansága, vagyis az, hogy a szabad vállalkozás lehetősége eredendően csak a társadalom egy kis része számára áll fenn.”

A bibói gondolatok is egyértelműen cáfolják azt a marxista tévedést, amely minden rossz fő okozójának a magántulajdont tartotta és felszámolásától a társadalom azonnali felszabadulását, sőt megjavulását látta.

Itt kell emlékeztetni Mindszenty bíboros november 3-i beszédének azon kijelentésére, amelyben a szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló társadalmat tartott kívánatosnak. Bár Mindszenty valószínűleg nem ismerte a harmadik út elképzeléseit, de ugyanarra a következtetésre jutott, mint Bibó és társai. A magántulajdont nem felszámolni kell, hanem társadalmi-politikai eszközökkel kell úgy szabályozni, korlátozni, ahogy annak működését a közjó megköveteli. E bibói korlátozás módjairól is olvashatók gondolatok, de ezekre nincs idő.

Mivel a bukott kommunista diktatúra eltorzított helyzetek, elmérgesedett kérdések és ellentétek sorát hagyta hátra, Németh László ezekre is figyelmeztetett. Érzékelhető volt ugyanis annak veszélye, hogy a nemzet, a szent felháborodásában a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva olyasmit talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni. De mindenekelőtt arra kell figyelni, hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonulása felé fordul, az új pozíciók felé törtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, nehogy a forradalomból ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csináljanak.

A figyelmeztetés egyértelmű volt és helyes, csupán az akkori körülmények között arra nem gondolhattak, hogy az ellenforradalmat, azaz a forradalom előtti állapot helyreállítását a kommunisták fogják megcsinálni, szovjet fegyverek segítségével. Pontosabban szólva, érzékelték a kommunista diktatúra a szovjet beavatkozással való visszaállításának veszélyét, csak az nem vált ekkor még nyilvánvalóvá, hogy ez nem a Rákosi-féle rendszer enyhén módosított változata lesz, hanem a korábbi fehér ellenforradalomhoz hasonlóan egy vörös ellenforradalom, ami a magyarság végzetes tragédiáját fogja jelenteni.

Napjainkból visszatekintve egyértelmű a helyzet. A három évtizedes Kádár-féle ellenforradalom úgy tönkretette a magyar társadalmat, hogy az elmúlt 25 év alatt sem volt képes feltápászkodni. S mindezt annak ellenére meg tudták csinálni, hogy a nemzet az 1956-os forradalomban valóságosan is felemelkedett arra az erkölcsi magaslatra, amelyet Németh korábban hiányolt. Mindenekelőtt azért, mert társaival együtt

az önkormányzati demokrácia megteremtése volt az eszményképük. Ez pedig eleve feltételez egy bizonyos nemzeti összefogásra való hajlamot. Ezért volt Németh és a népiek számára megrendítő, de biztató élmény annak megtapasztalása, hogy „a nemzet a győtrésben és megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, katonák, munkások minden előzetes szervezkedés nélkül közös elszántságukkal így megszerveződtek. A vezér nélküli felkelésnek ez a csodálatos látványa meghaladta nem reményemet, de képzeletemet.” A forradalom tehát csodát művelt. A közös siker egyesítette és megbékítette a korábban önmagával meghasonlott nemzetet.

Most, amikor 60 év távlatából szembe kell néznünk az 1956-os forradalomban felemelkedett, de a kommunista ellenforradalom alatt szétzüllesztett és szétesett nemzet keserű valóságával, ismét Németh Lászlóra kell figyelniünk, aki figyelmeztetett az esetleges szörnyű pusztulás veszélyére is. Ezért hangsúlyozta, hogy a forradalom vereségét mindenáron meg kell akadályozni. S kinek kell ezt megtenni, ha nem nekünk, akik látjuk, hogy mit lehet itt elveszíteni. Az alól, hogy szóljunk, felmentést csak a halál, vagy még az sem adhat.

(A Tokaji írotáborban augusztus 10-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

ZSILLE GÁBOR

Forradalmunk lengyel visszhangja

Az 1956-os magyar forradalom lengyelországi irodalmi visszhangja, a lengyel költők és írók szolidaritása rendkívül gazdag téma. Hiszen túlzás nélkül kijelenthetjük: nincs még egy ország, ahol annyi alkotás született volna az 1956-os magyar forradalomról, mint Lengyelországban. Szépirodalmuk élvonalát tekintve több mint ötven költeményről, továbbá tucatnyi novelláról és regényrészletről tudunk, amelyekben lengyel íróbarátaink a fegyverrel harcoló magyarok hősiessége előtt tisztelgnek. Csakugyan az élvonalról van szó: Czesław Miłosz, Wisława Szymborska és Zbigniew Herbert vezérletével szinte minden jelentős lengyel szerző erkölcsi kötelességének érezte a kiállást. A lengyeleknek a magyar forradalom fellobbanásáról és a vérbe fojtás tragédiájáról őrzött emlékei a későbbi évtizedekben is élénken éltek. Ennek

Zsille Gábor

fő oka az lehet, hogy a lengyel értelmiség hasonlóan érezte a saját rabságát a kommunista szovjet birodalom, korábban pedig a cári orosz medve árnyékában. Bizonyos, hogy a kommunista önkényuralom ellen felkelő magyar nép törekvéseit lengyel földön maradéktalanul értették – hiszen e két nép közös történelme során mindig is válllvetve küzdött a függetlenségért, a béke ritka kegyelméért. Közös harcaink pedig időről időre közös hősokeket, példaképeket szültek.

A lengyel szerzők 1956-os versei, szépprózái és naplórészletei több magyar nyelvű gyűjteményben is napvilágot láttak, az első emigrációs változat Gömöri György jóvoltából. Az eddigi legteljesebb gyűjtemény forradalmunk ötvenedik évfordulójára, 2006 őszén jelent meg a budapesti Ráció Kiadó gondozásában, D. Molnár István szerkesztésében, *Lengyel tollal a magyar októberrel* címmel. E kétszáz oldalas kötet írásait nyolc műfordító ültette át magyarra, és e kis munkaközösségnek én is tagja voltam. Meghatottan szembesültem a fordításra kapott versekkel: a történelmi lengyel–magyar barátság, mi több, testvériség gyönyörű tanúságtételeivel. Akad-e még egy ország, ahol ilyen féltő szeretettel figyeltek a pesti forradalomra? A gazdag irodalmi anyag mögött szellemi irányítúként találjuk a Lengyel Írószövetség egy számottevő csoportjának nyilatkozatát, amelyet 1956. november 8-án tettek közzé. A szöveg nyitó mondata: „A magyar nemzet tragédiája miatti megrendülésünkben – nem tudván hallgatni a magyar írók felhívása után –, a szabadság súlyát és árát ismerő ország íróiként és polgáraiként ki akarjuk fejezni legmélyebb fájdalomunkat a vérontás miatt, amelyhez a lejáratódott vezetési módszerek és az idegen csapatok beavatkozása vezetett.” Az antológiában olvasható tanúságtételek közül kiemelhető az 1922 és 1982

között élt Franciszek Fenikowski *Magyar rapszódia* című, terjedelmes költeménye, melyet forradalmunk végnapjaiban írt. Nem kis bátorsággal publikálta is hazájában, a *Ziemia i Morze* (Föld és tenger) című folyóirat 1956/29-es számában. Íme a mű három részlete, a saját fordításomban:

*A roppant magasság haragjából,
az ég alatti rejtkehely kabinjából,
lángolva, akár egy lökhajtásos
repülőgép feldöntött fáklyája,
bámulunk egy órája
alá, a mélybe.*

*E rommá lött városban,
a barikádok kacatjainak egén,
a villamosok felborított
szekrényei felett
a hangosbeszélők harsogva
hirdetik a közleményt:
„Eltársak!
A mai vasárnap
Budapesten helyreállt
a rend és a béke.”
A rend.
A rend és a béke.
Figyeld és elmédbe zárd
e látványt:
üvegcserepek között, üszökbe esve,
romokban hever a zsarnok szobra,
hangtalan füstölnek a harckocsik,
az agyonlőtt Marseillaise néma teste
megdermed a kövezeten,
és a rengeteg löveg még mind robban,
az acél lánc talp egyre acsarkodik,
egy vörös épületet szemem lö egy tank,
a füst és a por a lakókat megfojtja,
a függönyök égnek az ablakokban...
Nem annak, nem annak van igaza,
akinek hatalma van és száz tankja.*

*Dicsőség a kéznek, mely félelem nélkül
megragadta a fegyvert a felkelés lázában,
dicsőség az embereknek, kik fegyverrel*

*a kézben, felemelt fejjel haltak,
dicsőség a száznak, melyet gipsz fojtott
és szájszekek és a hangosbeszélők bömbölése,
és amely a bombák dörejében is
kimondta
a szót,
akár ezüsttrombiták riadóját,
a szót,
akár egy bronzharang nyelvét,
akár egy örökifjú zászlót,
mely a nemzet háromszínű karjaként lobog,
a szót:
– Függetlenség.*

A magyar forradalmat éltető, antikommunista szellemiségű művek lengyelországi publikálása persze korántsem volt akadálymentes, sem veszélytelen. A lengyel szerzőket és folyóiratokat is cenzúra sújtotta. Például az egyik legrangosabb költő, Zbigniew Herbert *A magyaroknak* című verse csak megváltoztatott címmel kaphatott nyomdafestéket, a cenzor önkényesen a vers nyitó sorát emelte a mű fölé: *Állunk a határon*. Más szerzők komolyabb, egész életüket befolyásoló veszélybe kerültek magyarbarát szövegük közléséért. Az 1931-ben született krakkói költő, Jan Zych *Határ* címmel írt és jelentetett meg egy hosszú költeményt. A kommunista hatóság emiatt éveken keresztül zaklatta, tartós megfigyelés alá helyezte – ellehetetlenült helyzete miatt 1978-ban Mexikóba emigrált, és 1995-ben ott is halt meg, mindössze hatvannégy évesen. Egy másik költő, a Poznańban élt Konrad Doberschütz (1921–2000) a budapesti események hatására *Testvérek* címmel írt verset, melyet Londonban, egy kéziratos szamizdat kötetben publikált. A lengyel kommunista bíróság ezért 1959-ben három év börtönre ítélte, az ítélethirdetéskor a bíró „bűnözőnek és a történelem meghamisítójának” nevezte. A kiszabott büntetésből végül egy esztendő töltött börtönben. Több mint harminc évvel később, a rendszerváltás után a Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta.

A nemzetközi jog professzora, az 1940-ben született Jan Sandorski tizenhat évesen, a magyar forradalom napjaiban vetette papírra *Dunapentele* című versét. A folytatásról e szavakkal vall: „A verset bevittem a Wyboje című lap szerkesztőségébe, és mindjárt meg is tudtam, hogy november 27-én nyomtatják ki. Elképzelheted a csalódásom, amikor megláttam, hogy a helyén Adam Mickiewicz *Óda a szabadsághoz* című verse jelent meg. A szerkesztőség így hozta az olvasók tudomására a cenzúra beavatkozását. Később megtudtam, hogy versemet azért nem közölték, mert a cenzor szovjetellenesnek találta, ez pedig még a lengyel október után is kizárta a megjelentetést.”

A valódi szabadság egyik feltétele, hogy együttérezzünk a gyöngével, a védtelennek. Képesek legyünk odaadni a lelkünk egy részét, akár a legkisebb szegletét is, félelem nélkül és őszintén a barátunknak, a segítségre szoruló, kiszolgáltatott emberársunknak. 1956 októberében a lengyelek képesek voltak felénk fordulni, és a szó

legszorosabb értelmében a vérüket adták nekünk. Hiszen Lengyelország számtalan helyén, szinte minden városban szerveztek önkéntes véradást a magyar forradalmárok megsegítésére. Az így összegyűlt vért vöröskeresztes repülőgépekkel, illetve vasúton próbálták eljuttatni hazánkba, és a szállítmányok java része meg is érkezett. Ennek emléke mindmáig elevenen él a lengyelekben; például amikor 2003 őszén egy krakkói postahivatalban vásároltam, az ötven év körüli pultos – megtudván, hogy magyar vagyok – büszkén közölte: 1956-ban az ő édesapja is adott vért.

A hetvenhat éves korában, 2015 tavaszán elhunyt kiváló író, Feliks Netz önéletrajzi jellegű, folyóiratban közölt esszéjében megindítóan írja, hogy 1956 derekán a *Życie Literackie* (Irodalmi Élet) című hetilap hasábjain olvasott egy Petőfi-verset, amelynek egy ismétlődő sorától libabőrös lett: „Akasszátok föl a királyokat!” E verset későbbi barátja, Tadeusz Nowak fordította lengyelre. Méghozzá szívből jövő indulatból, a magyarok iránt érzett szolidaritás kifejezéséért. És éppen e verset, e dühvel teli kiáltást szavalta el 1956. október 24-én, a katowicei Wilhelm Pieck Gimnázium aulájában az akkor tizenhét éves Feliks Netz egy reggeli sorakozón. Tanítás után pedig az egyetemistákhoz csatlakozva elment vért adni a magyarok számára. Akkor még nem volt nagykorú, emiatt csak az idősebbektől vettek vért. Haláláig rettentően sajnálta, hogy nem adhatta vérét a pesti sebesültek megsegítésére. Felmerül persze az aggodalmas kérdés: ugyan mi történhetett a lengyel településeken összegyűjtött vérről? Netz valamásos esszéje is e szavakkal folytatódik: „Vajon ez a vér eljutott-e valaha is Magyarországra? Vagy kiöntötték a véradó állomás, netán egy csehszlovák határállomás vécejébe? Bizonyos tények ismeretében gyötör a gondolat, hogy pontosan így történt.”

A pesti forradalom előtt fejet hajtó lengyel írástudók sorából kiemelkedik egy neves író, Wiktor Woroszyński (1927–1996), aki október 30-án a *Nowa Kultura* című hetilap haditudósítójaként érkezett Budapestre, egy vöröskeresztes küldeményt (vért és orvosságot) szállító repülőgép fedélzetén – és november 11-ig időzött az események sűrűjében. A tizenévesen meggyőződéses marxistává lett, később Moszkvában tanult Woroszyński az ötvenes évek derekán már rangos szerzőnek számított – nem átlagos bértollnok volt, hanem valódi költő, aki tehetségével az általa helyesnek vélt eszmét szolgálta. A Budapesten átélt élmények hatására egyszer s mindenkorra szakított a kommunizmussal, visszaadta a párttagkönyvét, és élete hátralévő évtizedeiben a lengyel ellenzék oszlopos alakjaként, egyfajta erkölcsi vezéréként alkotott. Hazánkban töltött forradalmi napjairól *Magyarországi napló* című riportsorozatában számolt be a lengyel olvasóknak, megrázó részletességgel. E mű teljes szövege magyar nyelvű kötetben (korántsem meglepő módon) csak a rendszerváltás után jelenhetett meg. 1994-ben látott napvilágot a Századvég Kiadónál, Kerényi Grácia és D. Molnár István fordításában. Íme, egy idevágó részlet e haditudósítói krónikából, Kerényi Grácia átültetésében: „November 8. A kórházba véletlenül jutunk el. A Halászbástya közelében találkozunk egy ápolónővel, ő vezet oda bennünket. Különös egy kórház: a föld alatt rejtőzik, vasbetonrétegek légmentesen záró burka alatt. A második világháború éveiben keletkezett mint katonakórház, 1945 után nem használták. A forradalom kezdetén néhány orvos és ápolónő huszonnégy óra alatt beindította. A következő huszonnégy

óra megtöltötte a kórházat sebesültekkel és betegekkel. Az orvosok végigvezetnek bennünket a termeken és folyosókon, melyeken ugyancsak betegágyak sorakoznak. Büszkén mutogatják a bonyolult aggregátorokat, melyek segítségével soha nem fogy ki a föld alatti kórházban a levegő és a villanyvilágítás. Az egyik teremben látjuk, hogyan folyik egy halálosan kimerült beteg ereibe üvegcsővekből az életet adó vér.

– Ez lengyel vér – mondja az orvosnő, egy karcsú, sápadt, karikás szemű lány.”

A véradás kapcsán már idézett Feliks Netz ezernél több magyar verset ültetett át lengyelre. Mindamellett elsőként fordította anyanyelvére és jelentette meg Márai Sándor műveit, összesen kilenc kötetet. Forradalmunk harmincadik évfordulóján, 1986-ban Budapesten járt, és megírta *A Pál utcai fiúk* című versét, saját fordításomban adom:

*Örvenhat októberétől számítva kihunyt a harmadik évtized.
A nyugati stílusú kirakatok viaszbabái fanyarul mosolyogtak.
Semmi illúzió. Az áldozatok máglyája saját füstjébe fulladt.*

*Ólomcipőben mentem a város főutcáján, és faggattam
a hulló leveleket, hol vannak a Pál utcai fiúk, hányas parcellában
nyugszik Nemecek, melyik kapuban verték agyon Bokát.*

*A város megszállás alatt élt, de azért születtek szép
lányok, a fiúk megfógták a mellüket az iskolai kabátárolóban,
az Operettben folyton telt ház volt.*

*Melyik ablakból ugrott alá Barabás egy köteg gránáttal a tankokra?
Miért nem csókolja meg senki azt a helyet a Moszkva téren,
ahol a torkon lőtt Ács Feri felhörgött: Ruszvik haza!*

*Ez a város igazán nagyszerű lenne e hidakkal,
melyek kölykedző oroszlánokként feszülnek a szép
égszínkéék Duna fölé, csak ez a hullabűz ne lenne!*

*Ám az emberek mélyeket lélegeztek. És csak a lemészárolt
görögdinnyék kiáltották: Levegőt! A város fölötti
vörös csillag szégyentelenül mutogatta szemérmét.*

*Kihunyt a harmadik évtized. Ömlött a vér: a vágóhidakon
tehenet öltek, disznót, szamarat, kecskét és birkát szaláminak,
parasztkolbásznak, gulyásnak, véreshurkának.*

*A Lenin körúton (a Népköztársaság útja sarkán) Liliomfi
ment el mellettem fehér szvetterben, farmerban, sárga
mokasszinban, puha bőrzakóban, pedig már harminc éve*

*halott volt, ama naptól, mikor az Első Szerelmem
elém rakta a Film című hetilapot: „Nézd, mondta,
azt írják, hogy Liliomfi elesett a budapesti harcokban!”*

*De hát ott ment mellettem, éreztem az arcszeszét!
A galambösz Liliomfi, némán mozgó ajakkal, mintha csak
szítkokat majszolna vagy a szövegét gyakorolná.*

*És csak a lemészárolt görögdinnyék kiáltották: Levegőt!
Spicliként mentem mögötte, reszketve, hogy megfordul
és így szól: „Hé te, ismerlek, téged figyeltelek a Rialto mozi*

*vásznáról, Katowicében! Falkus Aliz kezét fogtad.
Emlékszem gesztenyeszín hajára és a nevetésére,
melyet gyöngyöző kacajnak mondanak. Meghalt? Él?*

*Nem tudod? Kár, mert csak ennyit akartam kérdezni.”
Ám nem fordult vissza. Ruganyos léptekkel bement a színházba.
Miben is játszik most? Egy plakátra néztem: Az örült naplójában!*

*Kihuny a harmadik évtized. Jövevény egy rab országból,
a levelekhez kiáltoztam, akár hulló szellemekhez: PÁL UTCAI
FIÚK: NEMECSEK, BOKA, ÁCS FERI, BARABÁS,*

ha elfeledlek titeket, a lányom is feledjen engem.

(A Tokaji író táborban augusztus 11-én elhangzott előadás)

FILEP TIBOR

A történelem velünk él

PÉTER JÁNOS PÜSPÖK ÉS KOMMUNISTA MINISZTER

– Mondandómat két részre fogom osztani, egy részében kapcsolódom '56-hoz, annál is inkább, mert most fejeztem be egy új könyvet, aminek az a címe, hogy Az 1956-os forradalom előzményei Magyarországon és Debrecenben. Sok olyan dolog van, ami debreceni vonatkozású, de országos jelentőséggel bír. Aztán arról a könyvemről szeretnék beszélni, aminek címe A történelem velünk él, és az elmúlt évtizedben írt, különféle témájú tanulmányaimat, például a Péter Jánosról szólót, Az Úrnak, a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd címűt is tartalmazza. Írtam arról is, hogyan figyelték a Jurta Színházat 1990-ben, aztán a kazincbarcikai internálótáborról, és arról, hogy a szovjet hadsereg és a politbüro mit tudott arról, hogy Debrecenben mi történik.

Filep Tibor

„Az a nap a miénk volt”, mondta Für Lajos egyik interjújában a debreceni tüntetésről szólva. Azért, mert az erőteljes visszacsapás, a sörtűz és a halálos áldozatok ellenére azon a napon, a nap történéseit Debrecenben az az akarat, szív és lendület alakította, amelyet az ifúság akart, és amelyet megfogalmazott.

Törvényszerű volt, hogy Magyarországon 1956-ban forradalom robbanjon ki. Jal-tában, a világháború utolsó évében a győztes hatalmak felosztották Európát érdekszférákra, akkor Magyarország, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia és Bulgária szovjet érdekszféra lett. Sztálin abban a pillanatban tudta, hogy rövidesen eljön az idő, amikor ezeket az országokat úgy lehet pacifikálni, hogy átalakítja társadalmi, gazdasági struktúrájukat, ideológiai életüket, hiszen hazaérkeztek Moszkvából az emigráció kommunistái és szovjetizálni lehetett ezeket az országokat, vagyis szovjet típusú „szocializmust” lehet bevezetni Magyarországon is.

Ettől a pillanattól kezdve Magyarország sorsa meg volt pecsételve. Volt ugyan egy szövetséges ellenőrző bizottság Budapesten, de az már nem szólt bele a folyamatokba és 1945 és '47 között Sztálin nem sietett. Azt mondta Rákosiéknak, hogy nyugodtan kell hozzászoktatni az embereket a változásokhoz. De 1947-ben, amikor csalással a kommunista párt megnyerte a választásokat, pillanatok alatt megszervezték a politikai rendőrséget, és az ávót, amit később ÁVH-nak mondtak, egymást követték a koncepciók, és az ellenzéki pártokat betiltották, a politikusokat börtönbe zárták, vagy eltávolították az országból. Megszűnt a demokrácia, meg-

szűnt a több párt rendszer, és egy szovjet típusú kommunista rendszer alakult ki Magyarországon.

Megtörtént a gazdasági élet átalakítása, gyárak, üzemek államosítása, megtörtént a földosztás, ugyanakkor a magántulajdont igyekeztek mindenben eltörölni. Ezt követte az az osztályharc, amely a hortobágyi internálótáborba száműzött tízezer embert, de ezen kívül is volt még négy-öt másik internálótábor. Amikor Nagy Imre 1953-ban meghirdette az amnesztiát, 45 ezer ember volt börtönben vagy internálótáborban.

Egy borzalmas diktatúra alakult ki. Amikor Sztálin meghalt, a Szovjetunióban belső feszültség alakult ki. Az oroszok úgy látták, hogy Magyarországon nemcsak a gazdasági helyzet katasztrofális, de a belpolitikai helyzet is robbanásveszélyes. Rákosiékát a Kremlbe hívták, és megmondták, hogy Rákosinak csak egy funkciója lehet, Farkas Mihálynak és Révainak mennie kell, és teljesen új gazdaságpolitikát kell alkalmazni.

Nagy Imre ezt a megbízatást komolyan vette és olyan intézkedéseket hozott, amiktől az ország fellélegzett. Nemcsak azért, mert megszűntek az internálótáborok, hogy csökkentették a beadási kötelezettséget, hogy a nemzetpusztító kuláklistákat eltörölték, hanem azért is, mert szabadabban lehetett gondolkodni. A szovjet eszmei főlány megszűnt, és Magyarországon a Nagy Imre-érában kialakult egy újfajta értelmiség. Akkor indult el az a folyamat, ami végül a forradalomhoz vezetett. A magyar írók, Mérai, Aczél, Csoóri Sándor, akik Rákosiról dicsőítő verseket írtak, rájöttek, hogy szörnyű bűnököt követtek el a nemzet ellen. Felébredt a lelkiismeretük, hogy mindezit jóvá kell tenni. Kialakult egy párton belüli ellenzék.

Rákosi és a szovjet külpolitika azonban másképp döntött, Nagy Imrét leváltották. Sztálin halála után Hruscsov ki akart törni a Szovjetunió elzártágából és ezt felhasználta arra is, hogy politikai ellenfeleivel leszámoljon. Ahol nincs kijelölve, hogy ki legyen az utód, a vezetők egymásnak esnek, itt is Malenkov, Molotov, Hruscsov és Berija küzdött a hatalomért. Hruscsov is benne volt a törvénytelenésekben, de élére állt azoknak, akik úgy gondolták, hogy ezt meg kell változtatni. Felkészült egy nagy beszédre, hogy a sztálinizmust fel kell számolni, mert Sztálin háborúra készült. Hruscsov viszont belátta, hogy ez örültség, és békés egymás mellett élésre van szükség.

Amikor Hruscsov elmondta ezt a beszédet a pártkongresszus zárt ülésén, még a testvérpártok küldöttségeit se engedték be, csak a szovjet küldötteket. Rákosi és a többiek nem sejtettek semmit. A személyi kultuszról ugyan szó volt, de másról nem. A Hruscsov beszédet halálos csend fogadta. Ő úgy döntött, hogy ezt meg kell ismertetni a párttagsággal. Tbilisziben tömegtüntetések voltak, Hruscsov úgy döntött, hogy fel kell gyorsítani az eseményeket, a beszédből adtak két-két példányt a testvérpártok vezetőinek is, majd Lengyelországba utazott, ahol úgy döntöttek, hogy húszezer példányban kiadják a Sztálint leleplező beszédet.

A beszéd eljutott a Szabad Európa Rádióhoz, közölte a New York Times, és ezzel a kommunista mozgalom az összeomlás szélére jutott. Azok a nyugat-európai kommunista pártok, az olasz, a spanyol és mások, amelyek a Szovjetunió bázisának látszottak, és mind Sztálint élte, most hirtelen a sztálinizmus ellen fordult. Magyarországon

viszont az a pártellenzék, amely szerveződött, azt mondta, ha ott leleplezték Sztálint, akkor itt Rákosit kell, mert ugyanazt csinálta.

A magyar értelmiség ellenzékként szerveződött, ebben benne volt a kommunista, kiábrándult ellenzék is, de benne volt az a feltörekvő ifjúság az egyetemeken, akik változást akartak már. A Szovjetunió viszont ragaszkodott Rákosihoz, de amikor Poznanban felkelés robbant ki, Hruscsovék úgy látták, Rákosinak mennie kell, mert itt is baj lesz. Magyarországon 1956-ban, augusztusban, szeptemberben és októberben egymásután jöttek létre nagy politikai vitafórumok, Pesten a Petőfi Kör, Debrecenben a Kossuth Kör, aztán Szombathelyen és másutt is. Nagy viták voltak és a párt szétesőben volt. A pártvezetők elmentek vadászni, Rajk temetése idejében legtöbben nem voltak itthon. Akkor került a politikai élet középpontjába az egyetemi ifjúság.

Ennek van egy érdekes előképe. Nyáron az egyetemi hallgatók katonák voltak, egy hónapra kellett bevonulniuk. Ott hallották napi parancsban, hogy Rákosinak menni kell. Akkor beszéltek arról, hogy ha leszerelnek, nem lehet tovább várni. Mohácson is volt egy építőtábor egyetemi hallgatókból, falijútságot csináltak, pontokat fogalmaztak meg, de még a rendszeren belüli korrekcióról gondolkodtak. Ma már tudjuk, hogy ez amatőr dolog volt.

Szegedről elindult egy mozgalom, október 13-án megfogalmaztak 16 pontot, és két-két embert elküldtek a debreceni és miskolci egyetemekre ezekkel, és október 22-én már minden egyetemen ott voltak a szegediek, és mindenütt döntés született a MEFESZ megalakulásáról.

Ahogy a megmozdulások elkezdődtek, a párt lépni akart. Marosánt akarták elküldeni Szegedre, aki erre hajlandó volt, de csak akkor, ha tűzparancsot kap. Ezt nem adták meg neki, így nem ment el. Ekkor lett Debrecennek fontos szerepe, mert 22-ére odaértek a szegedi küldöttek, és az este folyamán ott is elhatározták az egyetemi hallgatók, hogy megalakítják a MEFESZ-t. Ekkor már csak politikai pontokat fogalmaztak meg: az oroszok menjenek ki, nyílt tárgyalást tartsanak a Farkas-ügyben, csökkentsék a beadást, legyen többpártrendszer, a bűnösöket állítsák bíróság elé.

Ugyanez megtörtént Pesten is. Az egyetemisták gyűléseket tartottak, és bár a tanulmányi követeléseiket elfogadták, a politikaiakat nem. Akkor dőlt el, hogy másnap, 23-án tüntetést tartanak. Debrecenben is úgy döntöttek, hogy 23-án lesz egy nagygyűlés, ahol mindent szentesítenek. A Pestre küldöttek letelefonáltak, hogy ott tüntetés lesz, szervezzenek Debrecenben is, ezzel támogassák a pestieket. Másnap reggel Für Lajos, aki az események egyik főszereplője lett, akkor tanársegéd volt már, javasolta, hogy mindenki menjen ki az egyetem előtti térre, és fogalmazzák meg a debreceni egyetemisták követeléseit. Megjöttek az orvostanhallgatók és az agráregyetemisták, ők is tíz-tízfős bizottságot választottak, jóváhagyták a debreceni pontokat, ezeket a hallgatókkal megszavaztatták, elfogadtatták. Volt egy olyan pont is, hogy vegyék figyelembe az erdélyi magyarság helyzetét is. Nyáron volt cserekapcsolat a debreceni és kolozsvári egyetemisták között, tudták, hogy ott is ugyanaz történt, mint Magyarországon, kiéészítve a nemzeti elnyomással.

Délelőtt 11 óra tájban elindult egy tüntető tömeg, körülbelül 1200 egyetemista, transzparenssekkel, jelszavakat hangoztatva, Kossuth-nótákat énekelve a belváros felé, azzal a céllal, hogy a pártbizottságot rákényszerítsék, a húszpontos követelést a megyei pártlapban nyomtassák ki. Mire a pártbizottság épülete elé értünk, már ott voltak a középiskolások is és sokan csatlakoztak a város polgárai közül is. A küldötteket beengedték az épületbe, s láttuk, hogy a pincékben ÁVH-s katonák vannak, akik szuronyain megcsillant a fény.

Amikor én 30 évvel később a megyei pártbizottság iratait kutattam, láttam, nem gyerekjátekről volt szó, mert a karhatalmisták parancsnoka azt javasolta amikor elindultunk, hogy ezt a csürhét szét kell verni.

A történelem néha isméli önmagát, amikor Petőfiék felmentek a Helytartótanács-hoz, azok félelmükben mindenbe beleegyeztek. A megyei pártbizottságon egy pontot kifogásoltak, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki, de abba beleegyeztek, hogy harmincezer példányban kinyomtatják az újságot. Ezzel a mi küldetésünk véget is ért volna, de a forradalomnak mindig megvan a sajátos öntörvényűsége. Nem lehet megtervezni. Akkor valaki elkiáltotta magát, hogy jöjjenek a munkások. A tömeg három részre szakadt. Az egyik harmada kiment a Járműjavító vállalathoz, a másik harmada a Gördülőcsapágy Gyárhoz, ez volt Debrecen két nagy üzeme, egy pedig visszament, a délutáni nagygyűlés előkészítésére. Ahogy odaértünk a Járműjavítóhoz, hallottuk, hogy a belügyminiszter betiltotta a tüntetést.

(...)

Igyekeztem olyanokról beszélni, amelyek itt talán nem voltak ismeretesek és a forradalom születését próbáltam felvázolni. Könyvem, A történelem velünk él, gyakorlatilag 1989 és '96 között keletkezett írásaimat tartalmazza, tanulmányokat, interjúkat, riportokat, publicisztikát, tükörképei annak az évtizednek, amelynek a végén a rendszerváltás bekövetkezett. A könyv megírására az inspirált, hogy édesapám református lelkész volt, az Alsó-Borsodi Egyházmegyében, amikor Péter János gyalázatos módon őt azonnali hatállyal nyugdíjba helyezte, megfosztotta zsinati tagságától. Nem tudtam elviselni azt, hogy ennek az embernek a tevékenységét, a református egyház mind a mai napig nem tárta fel őszintén.

Én már ismertem azokat a könyveket, amelyeket Svájcban kiadtak, Ravasz László emlékiratait, prédikációit, és áttanulmányoztam a Reformátusok Lapjának iratait, és más visszaemlékezéseket. Így rajzoltam meg egy 80 oldalas tanulmányban Péter János egyházi és politikai pályáját.

Erről az emberről Végh Antal író barátom azt mondta, hogy az rendben van, ha valaki kommunista és az is, hogy valaki református püspök. De hogy egy református püspök kommunista legyen, az nincs rendben. Péter János tehetséges lelkipásztor volt, képzett teológus. A háború előtt Franciaországban és Skóciában is szolgált, állítólag ott már kapcsolatba került a munkásmozgalommal. A magyar párttörténet szerint Péter János munkásmozgalmi múltját, párttagságát a '30-as évek végétől ismerik el.

Ahogy hazaérkezett Magyarországra és bejöttek az oroszok és kezdtek itt berendezkedni, egy dolog világos volt előtte. A református egyház úgy, ahogy 1945 előtt

élt ebben az országban – tekintélye volt, anyagiakkal rendelkezett, hívek sokasága erősítette, magyar vallásnak tekintették, büszkék voltak rá az emberek, hogy protestánsok, hogy reformátusok – a továbbiakban nem létezhet, mert az egyházra az vár, mint a Szovjetunióban, a kegyetlen elnyomás. Úgy gondolta, hogy az egyház számára új stratégiát kell kidolgozni, de ez már nem az egyház, hanem a párt stratégiája lett, és ő lett '47-től Rákosi Mátyás első számú egyházügyi tanácsadója.

Amikor Bereczki Albert lett a püspök Ravasz elmozdítása után, már ő is kérte a püspökséget. Az egyházkerület gondnoka, Kiss Roland ezt '56-ban nyilvánosságra hozta, hogy Rákosi behívatta őt és elmondta, egy negyedórával korábban járt nála egy tehetséges, fiatal ember, aki püspök akar lenni. Akkor nem, de másfél évvel később Péter János elfoglalta Méliusz Juhász Péter székét, ő lett az egyház püspöke.

Kidolgozott egy teológiát, mégpedig azt, hogy Isten a felszabadulás alkalmával új ígét adott rajta keresztül a magyarságnak. Nem tudom, hogy kell ezt értelmezni, beszélő viszonyban volt Istennel, mint Mózes? Amit tett, levezette a Bibliából.

Nem tudom, hol található az benne, hogy a gyerekek ne ismerjék meg a Bibliát, ne járjanak vallástanításra, hogy megszűnjön a református egyház zsinat-presbiteri elve, hogy a gyülekezet választja a lelkipásztorát, és hogy a református oktatást a minimumra kell visszaszorítani. Ő önként felajánlotta – láttam ezt az iratot – a pápai, a sárospataki teológia megszüntetését. Ezzel elveszett az alapja annak, hogy református értelmiség nevelődjön Magyarországon. Ez volt a célja, majd utána, mikor elfoglalta Debrecenben a püspöki széket, elkezdte azokat a református lelkészeket vegzálni, akik jobb szónokok voltak, mint ő, vagy ellentmondtak neki. Olyan is volt, hogy az ÁVH-val tartóztatta le, majd ítélték el Papp Béla karcagi református lelkészt, aki ellenezte a sárospataki teológia átadását.

A teológia átadása ennek az egyházkerületnek a legnagyobb sérelme volt. Gimnazistakoromból emlékszem rá, amikor átjöttek a pataki teológusok Debrecenbe. Lázadoztak miatta és azt mondták nekik, ha nem tetszik, menjenek el sofőrnek a Belspedhez. Péter János megszüntette a szupplikációt a református kollégiumban, ami régi hagyomány volt. A református egyház földjeit elvették, ezáltal a lelkészek életszínvonala vált kritikussá. Ez természetbeni juttatás volt, de hogy miért kellett annak az iskolának a földjeit elvenni, amelyik tehetséges parasztyerekek sorát nevelte fel, nem tudom megérteni. Nem engedte meg azt sem, hogy a diákok továbbra is legációba járjanak, ami kapcsolatot jelentett a diákság és a gyülekezetek között. Nem beszélve arról, hogy a református kollégium menedék volt akkor. Az osztályidegen gyerekeknek, a kulákgyerekeknek, lelkészgyerekeknek a menedéke. Az a kis legáció, amit kaptak, az is jól jött.

Péter János aztán jelentős politikai szerepet is vállalt. A Béketanács, illetve az Egyházak Világtanácsának lett az egyik vezetője. Azt bizonygatta, hogy Magyarországon tökéletes a vallásszabadság. Később a népfrontban játszott jelentős szerepet. Milyenek voltak Péter János politikai nézetei az egyházi mellett ezekben az időkben? Úgy gondolta, hogy a világimperializmusnak meg vannak számlálva a napjai. A Rákosi-rendszert a szigor éveinek nevezte. A Nagy Imre időszakával nem szimpatizált, de az

ő politikai nézeteivel teljes egészében a Szovjetunió és a kommunizmus világméretű győzelmének reményében végezte munkáját.

1953–56 között fokozatosan elnéptelenedtek a református templomok, zömmel azért, mert állandóan agitatív prédikációkat kellett elmondani, megkapták a lelkészek, ki felolvasta, ki nem, ódákat mondtak a téeszekről, és egyre-másra történt azoknak a lelkészeknek a vegzálása, akik szembehelyezkedtek vele. Olyan helyre tette ezeket a lelkészeket, ahol megélhetni sem lehetett a fizetésekből.

Amikor bekövetkezett 1956, az enyhülés Magyarországon, Péter János, saját szavaival szólva, elkövetett egy nagy hibát. Meghívta az Egyházak Világtanácsának vezetőjét Galyatetőre, akinek akkor már gyanús volt, hogy nem minden úgy van, ahogy Péter János mondja. Ravasz Lászlót, az eltávolított püspököt kérte meg, hogy írja meg a református egyház helyzetjelentését. Ravasz megírta, hogy szükség volt bizonyos változásokra, szükség volt a hatalommal való együttműködésre, de ilyen mértékű kiszolgálása, az egyház érdekeinek feladása bűn.

Magyarországon híre ment, hogy volt ez a tanácskozás, és a gyülekezetekből mentek oda gondnokok, lelkészek, és hívták a külföldi vezetőt, jöjjön, nézze meg, mi a helyzet náluk. Akkor jöttek rá, hogy Péter János becsapta a nyugat-európai egyházakat, mert az egyház itt a sorvadás szélén áll, a zsinat, a presbiteri elv nem érvényesül, elmondták többen is, hogy az egyház alapokmányát sértette meg a püspök. Rákosi azt mondta, hogy nem kell bántani az egyházat, mert a Szovjetunióban nem vált be a papok üldözése, egyébként is a református egyházban kollaboránsokat kell keresni.

Elérkeztünk 1956-hoz. Megindult a református egyházban egy belső forradalom. A Patakról elűzött tanárok, professzorok szólaltak meg. A pesti teológusok készítették beadványt, a lelkész körök is változásokat követeltek. Követelték Péter János lemondását és a presbiteri kormányzat visszaállítását. Péter János a forradalom első napjaiban, amikor a diákok tömege vonult előtte boldogan, azt mondta, ez lázadás, ez ellenforradalom.

Átment két nappal később Nyíregyházára, ott is megbélyegezte a felkelést. Később Bán István egy nagyon szép prédikációban írta meg az igazságot ebben a dologban. Pesten megalakul a református megújulási mozgalom, visszajön Ravasz László és Papp László és elkezdtek újrászervezni az egyházat. Azokat az embereket, akik kompromitálták magukat, a lelkésztársaik elárulásáért, a hatalom kiszolgálásáért, felszólították a lemondásra, ami be is következett. Péter Jánost is felszólították, és ő is beadta a lemondását, de azt mondta, ő már egy nappal korábban eldöntötte, hogy felajánlja a lemondását a Tiszavidéki Református Egyházkerületnek. Ez félig-meddig bűnbánó, bocsánatkérő lemondás volt.

Érdekes, hogy az egyházkerületi közgyűlésnek jegyzőkönyve megmaradt. Ezt már 1989-ben megtaláltam. Azóta sem közzéték az egyházi lapok, Ladányi professzor sem közzölte a könyvében. Nagyon tanulságos ez a közgyűlés, ugyanis nem mindenki tudott részt venni rajta, ezért teológiai professzorokkal egészítették ki. Akkor téma volt, mi is legyen Péter Jánossal. Drámai szituáció volt, ugyanis az ott lévők fele Péter János híve volt. A másik fele a háttérbe szorítottak voltak és olyanok is voltak, akik a régi

magyar reformátusság elveit képviselték. Az első néhány felszólalás után megszólalt Török István. Azt mondta, itt most forradalom van, lemondott Péter János, új vezetés van az egyházban. Fogadjuk el a lemondását és a közgyűlés jelentse ki, üdvözli a református megújulási mozgalmat, üdvözli Ravasz Lászlót és hozzá csatlakozik.

Utána Dezső László szólalt fel. Elmondta, hogy lázadnak a presbiterek, de tett egy tiszteletkört Péter János felé is, hogy ilyen szónoka Méliusz Juhász Péter óta nem volt a református egyháznak. A végén lemondott Bartha Tibor, lemondott Békefy Benő, és néhány olyan egyházi tisztségviselő, aki Péter János utasításait végrehajtotta. A teológusok is követelték a lemondását és másnap megjelent az újságban, hogy Péter János lemondott.

Ezzel azonban nem ért véget a pályafutása. Már november 9-én felutazott Budapestre és felajánlotta szolgálatait Kádár Jánosnak. Ő lett 1957-ben Magyarország utazó nagykövete, aki a papi mivoltából tiszteletet élvez és az országot elítéleti a nagyhatalmakkal. Közben megindult az egyházi restauráció. Visszajöttek a régi, Péter János-féle vezetők. Egy állás nem lett betöltve, Debrecenben. Vissza akarták hívni, de ő azt mondta, nem, ő akarja az egyházkerületi közgyűlésen elmondani, hogy mi van vele. Az egyházi lapok tele voltak őt visszahívó szövegekkel, szégyenletes elolvasni ezeket az írásokat.

A közgyűlésen egy nagy beszédben az egész református egyházat megtérdepeltette, hogy az volt a jó, amit ő csinált, bűnök vannak az egyházban. Később Bartha Tibor ezt úgy vitte tovább, hogy ami '56-ban történt Magyarországon, nemcsak az egyházban, az az Ige elleni lázadás. Péter azt is elmondta, hogy nincs megbocsátás, meg kell büntetni a vétkeket. Elmondott még egy szörnyű dolgot, hogy senkiért nem fog kiállni. Amikor Gulyás Lajos leveleki lelkészt kivégezték, abban az időben kapott meg egy nagy pártkitüntetést Bereczki Albert, Bartha Tibor.

Akkor már visszajött mindenki, az egész hierarchia, Péter János elindult politikai karrierje útján, párttag, a Központi Bizottság tagja és az Elnöki Tanács tagja lett, majd külügyminiszter. Ha megnézzük politikai nézeteit, azok vulgármarxista nézetek, elfogultak és a világtörténelem eseményeit nagyon rosszul ítéli meg. Hogy a református egyházat így megalázta a közgyűlésen, különösen felháborító.

Ezt a történetet azért írtam meg, hogy egyszer végre ezzel a történettel valaki foglalkozzon. Úgy gondolom, hogy ezt egy református embernek egyszer el kell mondania.

(Az október 18-án a református püspöki székházban tartott előadás szerkesztett változata)

T. NÉMETH LÁSZLÓ

Reformáció 1956-ban

„A magyar református egyház csodálattal és hódolattal adózik a nemzeti felkelés hőseinek...” – Ravasz László 1956. november elseji rádiós beszéde mellett a Magyarországi Református Egyház Intézőbizottságának megalakulásáról is beszámolt a forradalom idején indított, mindössze egy számot megért református egyházi lap, a Reformáció. A hatvanadik évforduló alkalmából, a Reformátusok Lapja jóvoltából, teljes terjedelmében olvasható a digitalizált kiadvány.

Ravasz László püspök beszédét megelőzte Pap László helyzetismertetése. A Budapesti Református Teológiai Akadémia dékánja a rádióban bejelentette az Országos Intézőbizottság megalakulását, és ismertette az új testület legfontosabb megállapításait, döntéseit. Eszerint felkérték Ravasz László püspököt, hogy Kardos János főgondnokkal együtt „a magyar református egyház legfelsőbb irányítását vegye át”.

Amikor a rádiószózat és a helyzetismertetés elhangzott, a forradalom és a szabadságharc több mint egy hete zajlott: két budapesti teológushallgató – Herczeg Lajos és Magócsi István – hősi halált halt és többen megebesültek. A teológushallgatók egy része folyamatosan segítette a budapestieket, mások az egyház megújításán gondolkodtak. A rádiószózat elhangzásakor már több teológus is hazautazott, hiszen október 23. után az őszi félévben már nem volt oktatás.

A Magyarországi Református Egyház Intézőbizottsága a rádiós beszédekkel megelőzően, 1956. november 1-jén ülésezett. A megbeszélésről készült jegyzőkönyv tanúsága szerint a „legsürgősebb feladatuknak” azt tekintették, hogy „igen rövid idő alatt sajtóorgánumon keresztül a református gyülekezeteket és tagjait” tájékoztatni kell az eseményekről. Ezért megszüntették Az Út című országos hetilapot, és új lapot indítottak Reformáció címmel. Az új lap, amely egy lapszámot ért meg, Ravasz László főszerkesztésében jelent meg november 4–10. dátumozással. Az újság szerkesztője Gyökössy Endre volt, szerkesztőbizottságában helyet kapott Békési Andor, Joó Sándor, Nagy Barna, Széles László és Pánczél Tivadar. A Reformáció közölte a forradalom és szabadságharc református vonatkozásait, valamint a református egyház megújulásának november elejéig lezajlott mozzanatait. Ez utóbbi eredményeiért szólított hálaadásra a

Az egyetlen szám címlapja

lapban Molnár Miklós áhítata is: „*Adjunk hálát azokért a belső és külső erőkért, melyek szétrepesztették a régi tömlőt. Ne foltozgassuk azt tovább, vállaljuk a Dániel imádságát: »Tiéd uram az igazság, mienk pedig orcánk pirulása«. Kezdjünk újat a Krisztusban!*”

Az elmúlt hónapban, október 14-én ülésezett a Magyarországi Református Egyház Zsinata. A testület az 1956-os eseményekre emlékezett. Az emlékszinat által elfogadott nyilatkozat arra kéri a gyülekezeteket, az oktatási és szeretetszolgálati intézményeket, hogy „teremtsék meg a méltó emlékezés alkalmait”, valamint arra ösztönöz, hogy „állítsunk emléket a hősöknek és az áldozatoknak”.

Ennek jegyében jelent meg a Reformátusok Lapja október 23-i számában interjú két lelkipásztorral, akik budapesti teológushallgatóként részt vettek a forradalom és szabadságharc eseményeiben. Velük emlékezhetünk a hősi halottakra, az októberben és novemberben elvégzett szolgálataikra, a zsinati visszatekintésünkkel pedig a szabadságharc eltiprása utáni megtorlások áldozataira is. „Csókot a sebekre, virágot a sírra!” – fogalmazott Ravasz László a rádiószózatában azokra gondolva, akik életüket adták a magyar szabadságért.

A Reformátusok Lapja szerkesztősége azzal is szeretné kifejezni tiszteletét a hősök és áldozatok előtt, hogy mellékletként, hasonmás kiadásban közzétette a hatvan évvel ezelőtti Reformációt teljes terjedelmében. A szerkesztőség archívumában megőrzött újság betűi megkoptak, papírja szakadozik és megsárgult, de a digitalizálásnak köszönhetően sikerült újrynomni azt a lapot, amelyre Ravasz László így emlékezett 1960-ban: „Számái eltűntek; idézni tilos volt”.

„Üdv azoknak, akik az igazság és szeretet magvetését végzik!” – zárta Ravasz László hatvan évvel ezelőtti november elsejei rádiószózatát. Legyünk mi is magvetők! Az Ige szavaira gondolva, amely egyben a Reformáció újság mottója – „... az az indulat legyen bennetek, mely volt a Krisztus Jézusban is...” (Fil 2,5) – a forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulóján is az az indulat legyen bennünk, amely Jézus Krisztusban is volt.

(A vezércikk megjelent a Reformátusok Lapja 2016. október 23-i számában.)

Magas barna férfi szakadt télikabátban

BIBÓ ISTVÁN FORRADALMA

Sokféle cím kavargott bennem: „Bibó István elviselhetetlen szabálytalansága”, „Bibó – ’56 balekja vagy hőse?”, „Hogyan menjünk házhoz a halálos ítéletért?” Mindaz, ami Bibó István ’56-os szerepét, elítélését és összességében egész életét jellemzi, magában hordoz valami különös, tiszteltreméltó abszurditást. Valamit, amire mostanában is nagy szükségünk lenne.

Határok és határátlépések vonzásában

Vidéki származású középosztálybeli polgári családba született Budapesten, 1911-ben. Édesapja református volt, édesanyja katolikus, de a családban soha nem okozott gondot a felekezeti különbség. A tehetséges református fiú Szegeden a piaristáknál érettségizett, Sík Sándor volt egyik kedves tanára.

Jogot tanult a szegedi egyetemen, majd egy-egy tanulmányi évet töltött Bécsben és Genfben. A jogtörténet és jogelmélet mellett mindig is érdekelt a történelem és a politika, s ezek határterületei.

Két szegedi jó barátja volt Erdei Ferenc és Reitzer Béla. Erdei makói parasztcsaládból származott, Reitzer pedig zsidó kispolgárok gyermeke. Kapcsolatuk egyben elbarátság is volt. Magyarországon a legnagyobb problémának a szociális igazságtalanságot látták, amit a lakosság több mint kétharmad részét kitevő szegényparasztság helyzetének megváltoztatásával kívántak volna orvosolni. Bibó részt vett a Márciusi Front megalakulásában is, de hamar ráébredt, hogy elképzeléseiket nem tudják politikai síkra terelni, s így megvalósítani sem. Reitzer Béla munkaszolgálatosként halt meg a Szovjetunióban 1943-ban. Erdei Ferenc pedig egyre közelebb került a kommunistákhoz.

Bibó 1940-ben, barátai megrökönyödésére, feleségül vette Ravasz Boriskát, Ravasz László református püspök lányát. 1944-ben – kihasználva azt, hogy az Igazságügy Minisztériumban dolgozik – igazolásokat állított ki menekülő zsidóknak, amiért október 16-án a Gestapo letartóztatta. Csak minisztériumi feletteseinek közbenjárására engedték el néhány nap után. Nem lehetett szem előtt, apósa a Ráday utcai református teológia épületének pincéjében bújtatta.

A háború végén Erdei Ferenc a debreceni ideiglenes kormány belügyminisztere lett, s ő hívta Bibót a tárca közigazgatási osztálya élére. Bibó ezen a poszton a választá-

Bibó István

sok előkészítésével foglalkozott, kétségbeesetten látta a svábok kitelepítését, de hiába emelte fel a szavát érdekükben. Ezután a szegedi egyetem professzora lett, a Kelet-európai Intézet elnöke, az Akadémia tagja. Karrierje emelkedése ellenére – a Nemzeti Parasztpárt tagjaként – nagyon is jól érezte, hogy a demokrácia súlyos veszélyben van. Rákosi hatalomra jutása után mind professzori állását, mind elnökségi posztját elvesztette, s akadémiai tagságában is visszaminősítették. 1949-től nem vett részt a közéletben. Az Egyetemi Könyvtárban dolgozott könyvtárosként.

1953-ban súlyos tragédia érte a családot, három gyermekük, István (1941), Anna (1945) és Borbála (1949) közül a középső, Anna meghalt. Szinte teljes visszavonultságban éltek.

Nem mintha miniszter akart volna lenni...

1956. október 23-án Bibó István munkahelyéről hazamenet meghallgatta Nagy Imre beszédét a Kossuth téren, amit nagyon elhibázottnak tartott. Egészen október utolsó napjaiig nem vett részt az eseményekben, de próbálta azokat írásban értelmezni. Azután elment a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) újjáalakulására, sőt, amikor Nagy Imre harmadik kormányába két minisztert kértek a pártból, a párt elnöke mellett rá esett a választás. Nem mintha Bibó szeretett volna miniszter lenni, de mégis úgy érezte, el kell vállalnia a feladatot. Közben már érkeztek az aggasztó hírek a szovjet bevonulásról. Bibó nagyon sürgetőnek érezte, hogy az ország forduljon a nyugati nagyhatalmakhoz és az ENSZ-hez, de Nagy Imre csak november 4-én hajnalban küldetett érte.

Bibó István távoli ágyúörgés és puskaropogás zaja mellett érkezett a Parlamenthez, ahol csak Tildy Zoltán és Mindszenty József volt jelen. Miután mindenki tanácstalan volt, Bibó István úgy érezte, hogy ő a kormány egyetlen cselekvőképes tagja. Átsétált az amerikai követségre, és egy üzenetet küldetett Eisenhowernek, amelyben kérte a Nyugat és az ENSZ erkölcsi és politikai segítségét Magyarország számára.

„Rendkívül ágrólszakadt benyomást kelthettem, mert egy majdnem, hogy rongyos télikabát volt rajtam, talán egyik gombja hiányzott is. Ott, úgy látszik, ébren volt az egész társaság, mind az előtérben ácsorogtak, közöttük valaki, akit a követnek néztem. Közöltem velük, hogy szeretnék a kormány nevében az amerikai kormányhoz egy átiratot intézni...” (Bibó István visszaemlékezései)

Majd visszasétált az Országházba, berendezkedett egy irodában, s egészen november 6. reggeléig onnan próbálta tartani a nyugati kapcsolatokat. Megfogalmazta híres kiáltványát, amelyben felhívott a szovjet csapatok elleni minden lehetséges passzív ellenállásra. Az épületet elfoglaló szovjet katonák nem nagyon értették, hogy ő kicsoda, nem törődtek vele.

Megfogalmazott egy kompromisszumos tervet a lehetséges magyar kibontakozásról, holott nagyon hamar megértette, hogy a Nyugat nem segít, a Szovjetunió pedig egyértelműen a visszarendezésre és megtorlásra törekszik. Miközben tudta, hogy akármikor lefoghathják, megírta a Magyarország helyzete és a világhelyzet című tanulmányát, amelyben a forradalom történelmi és politikai mérlegét vonta meg. A kéziratot külföldre juttatta azzal, hogy jelenjen meg egy semleges országban angol nyelven.

„Jézusa kezében kész a kegyelem”

Az írás végül 1957 szeptemberében jelent meg németül Bécsben, a Die Presse hasábjain. Ekkor Bibó már három hónapja börtönben volt. A kihallgatások alatt mindent vállalt, mindent elmondott magáról, semmit nem bánt meg. Egy elveszett kéziratának tartalmát a történészek az erről szóló kihallgatási jegyzőkönyv alapján rekonstruálták. Perét 1958. augusztus 2-án fejezték be. A záró tárgyalás néhány órája alatt változtatták meg az ítéletet kötél általi halálról életfogytiglanra – ma már tudjuk, Nehru, az indiai miniszterelnök személyes közbenjárása nyomán.

Letartóztatása előtt pár nappal attól az ügyvéd barátjától, akit védelmére akart felkérni, s akivel addigra sok mindent megbeszél, pótlólagos üzenetet kapott: ha a leg-súlyosabb ítéletet kapná, feltétlenül folyamodjon kegyelemért, hogy az ezzel nyert idő alatt közbenjárásra lehessen kérni külföldi politikai erőket. Ő egy híres magyar vers mondatával („Jézusa kezében kész a kegyelem” – Arany János: Szondi két apródja) azt üzentte vissza: nem fog kegyelmet kérni. (Ifj. Bibó István visszaemlékezései)

Hat évet volt börtönben. 1963-ban amnesztiával szabadult. Miután tapasztalta, hogy a perében elítélt két vádlott-társa (egyikük Göncz Árpád) nem szabadult ki, azonnal beadványt írt az érdekükben. Minden lehetséges évfordulót kihasználta arra, hogy olyan ismerőseinek amnesztiát kérjen (három emberről volt szó), akiket nem politikai, hanem köztörvényes bűnökért ítélték el, és ezért nem részesedtek az 1963-as közkegyelemben. Egy esetben sikerrel is járt.

A sors fintora, hogy Erdei Ferenc – aki 1957-től az Akadémia főtitkára volt – és Ortutay Gyula segítségével jutott álláshoz, a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának munkatársa lett. Ezt a munkáját is odaadással, nagy szakértelemmel végezte, miközben saját kutatásait is igyekezett szabadidejében folytatni.

1967 nyarán, egy infarktus után – veszélyeztetve azt, hogy lebukás esetén visszaesőként nagyon súlyos büntetésre számíthat –, levelet írt és küldött külföldre, amelyben baloldali értelmiségieket kért arra, hogy memorandumban forduljanak a Szovjetunióhoz a még börtönben lévő körülbelül négyszáz ’56-os elítélt ügyében. Jean Paul Sartre azonban, akit az akció vezetőjének szeretett volna megnyerni, még csak nem is reagált a levélre.

Bibó azon kevesek közé tartozott, akik nem egyeztek ki a Kádár-rendszerrel – vállalva az egzisztenciális nehézségeket is. Élete utolsó éveiben, betegségek közepette, a lassan formálódó hazai ellenzék és több fiatal történész példaképe lett.

1979. május 10-én, felesége halála után három héttel, szívrohamban hunyt el.

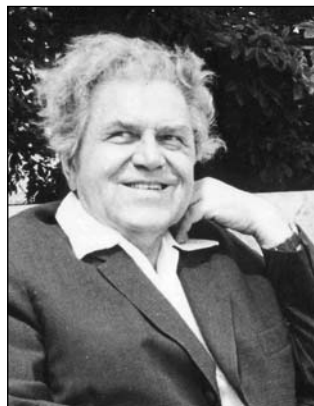
Irodalom:

- Ifj. Bibó István visszaemlékezései
- Litván György: Bibó István 1956-ban
- Kovács Gábor Bibó életútjáról

(Talita)

Egy jezsuita arcél a kommunista diktatúrából

Mócsy Imre (1907–1980) jezsuita, főiskolai tanár, biblikus professzor 1949 és 1968 között 9 évet ült börtönben, a MÁV-tól ment nyugdíjba, papi munkát hivatalosan nem végezhetett haláláig. A „szent huligán” hite soha nem kopott meg, ahogy visszaemlékezésében írta: *„ami hibámon kívül ér, az számomra isteni végzés, melyből kiolvasom az üzenetet, megköszönöm az ajándékot és iparkodom végrehajtani a kapott feladatot.”* Az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója alkalmából emlékezünk rá.

Egy ígéretes karrier kezdete

Mócsy Imre 1907-ben Kalocsán született kilencgyermekes polgári családba, édesapja ügyvéd volt. A kalocsai jezsuitáknál érettségizett, tizennyolc évesen belépett a rendbe. Innsbruckban teológiából doktorált, itt szentelték pappá 1936-ban. 1938–44 között a szegedi teológiai főiskola tanára volt. Eközben a Római Gergely Egyetemen bölcsészdoktor lett, majd a Pápai Biblikus Intézetben kandidátusi fokozatot szerzett. 1944-ben meghívták a Gergely Egyetemre tanítani. 1946-ban megszerezte a szentírástudományok doktora címet is. 1947-ben Szegeden biblikus tanárként tanított.

Mócsy Imre

Főiskola az internálótáborban

1948 végén Czapik Gyula egeri érsek az egyház és az állam konfliktusában Mócsyt szóvivőjeként Rómába küldte, hogy számoljon be az egyház súlyos hazai helyzetéről. Mócsy római tartózkodása alatt Mindszenty bíborost letartóztatták. Az új helyzetben a vatikáni államtitkárság általa tudott választ és irányelveket közvetíteni a magyar püspöki karnak, s ez meg is történt. Amikor 1949 elején Mócsy hazatért, szinte azonnal letartóztatták, a Buda-Déli, majd a kistarcsai internálótáborba vitték, ahol különböző fizikai munkákat végzett. Annnyira sok seminarista volt az internáltak között, hogy bölcséleti-teológiai kurzust szervezett a számukra. Internált paptanároknak sem volt hiány. A hallgatóknak szabadulásuk után beszámították az ott végzett tanulmányokat és vizsgákat a tanulmányaikba.

„A mi skolasztikusaink közül elsőéves volt Matyasovich Henrik és Wéber János. (Ez utóbbi szabadulása után néhány évre elhagyta a Társaságot.) Másodévesek voltak: Németh Tibor és Máté József, végül harmadévesek Lázár József és Fábián István. A tanulmányi rendhez más, ferences és egyházmegyes kispapok is csatlakoztak. A tananyag elmélyítése után a hallgatóknak vizsgáznuk is kellett. A vizsgákon mindig P. Mócsy elnökölt.

A vizsgák eredményeit rögzítették cigarettapapíron, ezeket az elnök és a vizsgáztató tanár alá is írták. Ezeket a „dokumentumokat” a táborlakók szabadulásuk alkalmával magukkal hozták, és később az egyes teológiai főiskolák előjárói érvényesnek ismerték el.

A táborban élők lelki életének ápolására, gondozására P. Mócsynak szintén nagy gondja volt. A tilalom ellenére minden nap volt szentmise és szentáldozás. Az évi nyolcnapos lelki-gyakorlatot, a fogadalomújítás előtt szokásos rekollekciókat pontosan elvégezték. Nem maradt el a napi egyórás elmélkedés és a két egzámén sem.” (Pálos Antal SJ visszaemlékezéseiből)

1953-ban, a tábor feloszlásakor kilenc és fél évre ítélték Mócsyt, amit az az évi amnesztia értelmében 6 év 4 hónapra csökkentettek. Büntetését a Markó utcában, Vácott, majd a budapesti Kozma utcai börtönben töltötte. Itt a mosodában felrázó, gőzmángorló és szárítómunkásként dolgozott. Újítást adott be a pelenkamángorlás-hoz, amit elfogadtak.

1954 végén feltételesen szabadlábra helyezték. Az Állatorvosi Főiskola könyvtárában dolgozott fél évig, majd elbocsátották. Augusztustól a MÁV Kőbányai úti részlegében fizikai dolgozó.

A „puha” diktatúra foglya

1958-tól a Szépművészeti Múzeum Dokumentációs Központjában tudományos kutató. 1964-től ismét a MÁV dolgozója.

1965 januárjában újra letartóztatták, és „összeesküvésben való részvétel” címén az ún. „Rózsa-per”-ben négy évre ítélték.

„Hatvanötben letartóztattak, és az ügyész a kihallgatáson azt kérdezi tőlem:

– Mondja csak, maga már kijutott a segédmunkási sorból és tudományos kutató lett. Aztán vissza kellett mennie a vasúthoz segédmunkásnak? Milyen hangulattal ment maga vissza? – Ezt válaszoltam:

– Ügyész úr, erre egész pontos választ tudok adni, mert három hónap készületem volt rá. Három feltételt tettem. Első: az állapotbeli kötelesség. A második: a szeretet. A harmadik: a vidámság. Hogy ezt megértse, lefordítom kommunista nyelvre:

– Állapotbeli kötelesség: az azt jelenti, hogy jól viszonyulok a munkához.

– Szeretet: az azt jelenti, hogy jól viszonyulok a munkatársakhoz.

– A vidámság pedig azt, hogy amint Lenin elvtárs mondta, a munka az embernek nem a lealacsonyítása, hanem inkább a felemelkedésének az eszköze, tehát azt vidáman végzem. – Aztán még hozzátettem: – Ez propagandának is jó! – Erre ő:

– Na, persze, maguk értenek ehhez. – Én azonban úgy értettem, hogy ez kommunista propagandának is jó volna...” (Részlet egy Mócsy Imrével készült interjúból)

A Központi Büntetés Végrehajtó Intézet cipészetében talpaló, sarkaló, élező és szíjgyártó. Jó munkájáért és szíjgyártói újításáért büntetése negyedét elengedték. 1968. január 16-án szabadult, ekkor újra a MÁV-nál dolgozott 1970-es nyugdíjazásáig. Közben papártásai megpróbálták újra bevonni a tanításba, de a rezsim ezt nem engedélyezte. Lelkipásztori munkát végzett, amíg egyre jobban elhatalmasodó betegsége ezt engedte. Élete utolsó évét nagyrészt kórházban töltötte. 1980. június 12-én este halt meg.

A Manréza LelkiGYakorlatos Ház Dobogókőn Mócsy Imre nevét viseli.

Csoóri Sándor bölcsessége

Sok-sok honfitársammal együtt engem is megrendített a szomorú hír: 2016. szeptember 12-én, életének 87. esztendejében elhunyt Csoóri Sándor. Egy olyan költőt, író, politikust veszítettünk el, aki a legtisztességesebbek közé tartozott. Aki sokrétű, küzdelmes pályafutása során mindvégig – bibliai tömörséggel fogalmazva – igaz ember maradt.

A gyász hír hallatán újra kezembe vettem Csoóri köteteit, s újból elolvastam számos írását, elsősorban a politikai esszéit.¹ Korábbi élményeimhez hasonlóan most is lenyűgözött Csoóri stílusa, élelátása, szókimondása – ahogy a dolgokat mindig pontosan a nevükön nevezte –, széles látóköre, logikája, erkölcsi tisztasága és bölcsessége.

Már a rendszerváltás előtt rámutatott arra, hogy „a népi demokráciák, a proletárdiktatúrák, a szocializmusok nemcsak a régi rend tulajdonviszonyait, osztályhierarchiáját szüntették meg, de a civil társadalom minden önvédelmi intézményét. Az üzemek, bankok, iskolák államosításával párhuzamosan államosították a személyiséget, az emberi tündöklést, az emberi akaratot, a kezdeményezőkézséget és a gondolkodást” (N 10).

A pártállam vezetői a nemzettudat rombolására különösen nagy hangsúlyt fektettek. Ahogy Csoóri írja, „a 45 utáni Magyarországon kivételes előjogokkal kialakult egy »politikai nemesség«, amely a régi nemesség történelmi szerepének a fonákjaként az elnemzetietlenítést tartotta feladatának” (N 339–340). A kommunista vezetők tisztában voltak azzal, hogy egy atomizált lakosságot sokkal könnyebb felülről irányítani, mint egy lelkileg egységes nemzetet. „Nem csoda hát – jegyzi meg Csoóri –, ha a Kádár–Aczél-kormány mitologikus gyanakvással kezelte a nemzeti ügyet. A magyarság bármilyen életrezdülésében a nacionalizmus hétfejtű sárkányát látta azonnal színre lépni. A tragikus népességfogyás emlegetésében ugyanúgy, mint a határainkon kívüli magyarság védelmének a sürgetésében” (N 149 = P 424).

Csoóri mindenekelőtt a Kádár-rendszer nemzetellenes politikájával szállt szembe. Akkori céljait, vezérlő gondolatait később így összegezte: „Remélem, ha majd egyszer az ötvenhat utáni ellenzék történetét is megírják Magyarországon, a korszak tárgyiagos elemzői nem felejtik el, hogy a kis létszámú, de igen jelentős radikális ellenzék, amely a rendszer megváltoztatásának a menetrendjét nem a társadalmi szerkezetek

Dr. Sary Pál

¹ Cikkem anyagának összeállításakor a következő Csoóri-köteteket használtam fel: *Nappali hold* (a továbbiakban: N), Püski Kiadó, Budapest, 1991; *A pokol könyöklőjén* (a továbbiakban: P), Helikon Kiadó, Budapest, 2010.

megjavításával, s nem is a Párt megreformálásával akarta elkezdni, hanem a magyarság szellemi-lelki önérzetének a talpra állításával, az elapadt erkölcsi erők föltöltésével. Mert azt gondolta ez a népi kultúra »álarcában« föllépő csapat, hogy az embert mindig nehezebb átalakítani, mint a társadalmat, mint a rendszert, tehát a robbantó munkát vele kell kezdeni; továbbá azt, hogy a magyar történelem legsötétebb veszedelmei nem a levertségünkből származtak soha, hanem abból, hogy mi veszítettük el magunkat” (N 151 = P 426).

A kommunisták természetesen minden erővel gátolták a nemzeti újjászületést. Ahogy Csoóri írja, „az 56-os forradalom utáni helyzetben Kádárék két madárijesztő fogalmat állítottak föl élénk riasztásul: az ellenforradalmiság fogalmát és a nacionalizmusét. Egyformán bűn volt mind a kettő... Ugyan mit jelentett 56 után a magyarság nacionalizmusa? Semmi mást, mint a forradalmat leverő szovjetek elleni indulatot. Kommunizmusellenességet, s egyúttal a megtaposott nemzet föltápáskodásának az igényét” (N 189).

A magyarság szellemi-lelki „magára találásának” segítése, az ország erkölcsi talpra állítása mellett Csoóri másik fő célja a határon túli magyarság helyzetének javítása volt. Kádárék ezt sem nézték jó szemmel: e törekvéseket is nacionalistának bélyegezték, mely ellentétes volt az internacionalizmus kommunista ideológiájával. Így ír erről Csoóri: „Néhányan, Illyés Gyulával az élen, 25 éven át rimáncodtunk és követelőztünk, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya vállalja magára a határon kívüli magyarok sorsát. A könyörgésért előbb csak dorgálást kaptunk, a későbbi hadakozásunkért pedig más büntetést, tiltást, megbélyegző jelzőket. Sovinisztnak és nacionalistának kiáltottak ki bennünket a hivatalos állam képviselői, noha mi nem a támadás, nem a gyűlölködés haditervét szeretnénk volna elkészíteni szomszédaink ellen, csupán a védekezést. Azt, ami minden megtámadottnak lét szerinti joga. De a nemzetnek nem volt nemzeti kormánya se ötvenhat előtt, se ötvenhat után” (N 114).

Az erdélyi magyarok elnyomott nemzeti érzelmeit jól tükrözi a következő kedves történet: „A hetvenes évek elején egy fiatal erdélyi parasztcsalád érkezett hozzám vendégségbe. Sose jártak még sehhol. Magyarországon se. Velük jött két fiacskájuk is. Az egyik nyolc, a másik tíz év körüli volt. Elindultam velük a városba kicsit szétnézni. Legnagyobb ámulatomra a két fiúcska – falusi létére – nem a magas házakat bámulta meg, nem a hidakat, a hajókat, a Margitszigetet, hanem azt, hogy a föliratok magyarul olvashatók. Cukrázsda! Óra és ékszerüzlet! Virágbolt! Húsbolt! Patyolat! Behajtani tilos! – Mióta élnek, nem láttak ilyet. Én a szüleikkel ballagdtam nézelődve, ők ketten azonban tíz-húsz méternyire előre szaladtak mindig s minden elolvasható betűt fölfaltak. Arcukon öröm és riadalom cserélte egymást: nem fogynak-e el egyszer a föliratok?” (N 106). S a kommunista Kádár-kormány e tisztaszívú magyarokért semmit nem tett, sőt akadályozta és büntette azokat, akik érdekükben cselekedtek volna.

1985-ben Csoóri a következőket jegyezte fel: „Nem múlik el egyetlen nap se, és már lassan a harmadik éve nem múlik el, hogy a Csehszlovákiában s a Romániában élő kisebbségi magyarok sorsáról ne hallanék valami újabb lehangoló vagy vérlázító hírt. Egyik hétfőn például tizenöt éves, riadt kamaszokat hívatnak be Nagyváradon a Securitatéra, és a bozótos faggatózások közben váratlanul azt kérdik tőlük: mit láttak utoljára a

Román Televízióban, s ha kiderül, hogy a család a magyarországi adásokat nézi, a titkosrendőrség, mint az állam, a nemzet pedagógusa, nemcsak a magyar kamaszokat oktatja ki arról, hogy hol élnek, de révükön megleckézteti a szülőket is. Kedden egy Zilah környéki református pap állít be hozzám, s roncsemberként panaszolja, hogy az állambiztonsági szervek hónapokon át arra akarták kényszeríteni, ő legyen saját hívei besúgója. Szerdán a letartóztatott Durayról hallok és a megfélemlített csehszlovákiai tanítókról. Csütörtökön egy marosvásárhelyi katolikus pap haláláról, aki karácsonyi fohászában Isten irgalmát kérte a mostoha sorsú erdélyi magyarokra. A templomban nyíltan elhangzó imádságért a Securitate emberei titokban elhurcolták, és halálra verték” (N 36).

Három évvel később Csoóri erre a megállapításra jutott: „Magyarok és románok. Mondjuk ki nyíltan: a Siralom völgyébe jutottunk. És szégyen és megvetés választ el bennünket egymástól. Ha azt mondom, hogy ezután már csak a háború jöhetne ránk, túloznék. A háború ugyanis folyik, hosszabban, mint az egykori vallásháborúk, kiobbantója a velejéig megromlott lelkiismeret. Egy erős állam mindenkor elviseli a kisebbségeit. Egy gyöngye nem. Mert a kisebbség mindig az eredendő bűnre emlékezteti. Románok és magyarok esetében ez az eredendő bűn: Trianon” (N 66 = 358).

Egy másik írásában fájdalmasan jegyzi meg Csoóri: „Ki figyel hárommillió kisebbségi magyar sorsára? Senki, senki, senki” (N 52 = P 376). E passzivitás a „be nem avatkozás” – részben ostoba, részben kegyetlen – elvéből fakadt, melyben a nagyhatalmak a második világháborút követően megállapodtak, s melynek értelmében a kisebbségek ügyei a többségi ország kizárólagos (belső) hatáskörébe tartoztak. Helyesen állapította meg Csoóri: „A be nem avatkozás »szent elvének« a jóváhagyásában mindkét Európán kívüli nagyhatalmat komoly felelősség terheli: Amerikát és a Szovjetuniót egyaránt. Az elsőt a jóhiszemű dilettantizmusa, a másodikat a harsány és igézetes, de hamisításon nyugvó internacionalizmusa miatt” (N 26 = P 348).

A várva várt rendszerváltás a nemzeti oldal számára nagy csalódást hozott. Az igazi változások elsősorban azért maradtak el, mert nem történt igazi forradalom: csupán a szocializmus jutott csődbe. Jól látta Csoóri: „a forradalminak mondható változásokat, a sajtószabadságtól az egyesületi törvényig, a pártalapításig nem, illetve nem kizárólag forradalmi erők idézték elő, nem forradalmi akarat, hanem az évtizedek alatt fölhalmozódó tévedések. Valami, amit gyűjtő nevén csődnek neveznek. Hatalmi csődnek, pártcsődnek, gazdasági csődnek, erkölcsi csődnek és így tovább” (N 145–146 = P 420). Csoóri szerint azért nem történt történelminek nevezhető, távlatot nyitó, komoly politikai fordulat, mert „változni csak az tud igazán, aki azonos önmagával. Vagy ha most nem azonos is, de őriz magában olyan élményt, amikor az volt. A bizonytalanok, a gyöngék változása nem egyéb, mint látszat, mint újabb változata a régi önmagunknak” (N 145 = 420).

1990. március 15-én Csoóri e szavakkal figyelmeztette az ünneplőket: „a lelki függetlenségünknek meg kell előznie a politikait! Ha csak a bukott rendszert, egyúttal a nemzetietlen szocializmust kellene demokráciával fölcserélnünk, a sorrend más lehetne. De nekünk a negyven év alatt szinte teljesen tönkrevert, megroskaszott magyarságot is újjá kell élesztenünk. Be kell bizonyítanunk, hogy a magyarság nemcsak

államvesztő nép tud lenni, mint volt a két világháborúban, de államépítő nemzet is. Ehhez azonban, mint ahogy Széchenyi István vagy Kodály Zoltán mondaná: magyarosítani kell a magyarokat. Megerősíteni őket lélekben, műveltségben, nagyvonalúságban, hagyománytudatban, összetartozás-érzésben. Mert csakis a személyiségét visszaszerzett nép tud fölemelt fejjel élni és együtt élni más népekkel a hazán belül és a haza határain kívül is” (N 219).

A nemzeti ügy okozta a magyar demokraták és a szabad demokraták között a legnagyobb feszültséget (vö. N 256 = P 452). Az utóbbiak a nemzet lelki újjászületését éppúgy gátolták, mint korábban a kommunisták. Csupán annyi változás történt, hogy a nemzettudat erősítése érdekében fáradozókat már nemcsak nacionalizmussal vádolták, hanem egyúttal antiszemitizmussal is. Ez utóbbi vád terjedése láttán Csoóri döbbenetesen tette fel a kérdést: „Mért gondolja a zsidóság jelentős része, hogy a nemzet elveszített önérzetének a visszaszerzése föltétlenül öellene irányul?” (N 288 = P 483). A vezető külföldi lapok (a New York Times, a Washington Post, a Le Monde, a Die Presse és a Die Zeit) egyre inkább azt sajkózták, hogy Magyarországon nő az antiszemitizmus veszélye. Azt, hogy mi állt e sajtóhírek mögött, világosan látta Csoóri: „Azok a barátaink, akik politikai tőkének tekintették a mi eltűzött, sőt tévesen értelmezett nacionalizmusunkat s ennek függvényeként az antiszemitizmust, törököt fogtak. Törököt, amely nem ereszti őket. Hiszen, ha bizonyítani akarták igazukat, az első gyanúsító cikkek után már rágalmozó cikkeket kellett írniuk vagy íratniuk. Ezután pedig föl kellett keresniük az Amerikában és a más országokban működő zsidó szervezeteket, hogy ne csak lélekben támogassák őket, hanem anyagilag is, mert a fenyegető veszélyt csak úgy tudják elhárítani a zsidóság feje fölül, ha a választásokon ők győznek” (N 292 = P 487).

Csoóri álláspontja szerint a rendszerváltás politikusai óriási hibát követtek el akkor, amikor az ország lelki egyesítése helyett egyből pártokat alapítottak: „az országot előbb lélekben kellett volna egységesítenünk, hogy a természetes osztódás és árnyalódás folyamata – a pártosodás – később jó utakon indulhasson el” (N 295 = P 490). Az első szabad választások előtt a népet tisztességesen fel kellett volna világosítani a kialakult helyzetről és a jövő lehetőségeiről. Ez azonban elmaradt. Csoóri szerint közéleti embereinknek tudniuk kellett volna, hogy „választani csak olyan nép tud, amelyik valamelyest jártas a világban és amely – egyénenként és együtt is – ismeri az egymástól megkülönböztethető igazságokat és esélyeket. Honfitársaink hetven-hetvenöt százaléka azonban önmagát sem ismerte, nemhogy kínálkozó esélyeit” (N 363). Így „a magyar társadalom úgy zuhant bele ártatlanul és fölkészületlenül az első szabad választásba, mint tanulatlan kamasz az életét is meghatározó testi szerelemben” (N 365).

A rendszerváltás idején köpönyeget váltókkal kapcsolatban Csoóri a következőket jegyezte meg: „Mindenkinek örülök, aki meg tud igazulni. De azt nem hallgathatom el, hogy gyónás nélkül nincs megigazulás. Damaszkuszi út nemcsak az Új Szövetségben van, de a mi világunkban is. Ezt az utat azonban se lopakodva, se orcaátigazítással nem lehet végigjárni. Pedig, sajnos, sokan így járták. Kulturális életünkben még az is megtörténhetett, hogy egy olyan politikust neveztek ki államtitkárnak, aki a tragikus gondokkal küzdő nemzet tudatának a megerősödését akadályozta” (N 180–181).

Az igazi rendszerváltáshoz természetesen az igazságtétel, a kommunista bűnösök megbüntetése is hozzátartozott volna, ami azonban teljesen elmaradt. Így nem került sor az ország erkölcsi megtisztulására. „Úgy látszott – írja Csoóri –, hogy Nagy Imréék országos újratemetésével lezárhatjuk az 56 utáni évtizedeket, s egy nagy lélegzetet véve nekigyürkőzhetünk az új korszak megteremtésének. Tévedtünk. Semmiféle észérv, semmiféle kiszámított akarat nem helyettesítheti a közös megrendülést. Nagy Imréék temetésén ott voltak a koporsók. De a koporsók mögül hiányoztak a tettesek. Föltehetően otthonaikban ültek a televíziójuk előtt, reszketve, fakó büntudattal vagy kiégett lélekkel, s nézték a görögös dráma jeleneteit, ahelyett, hogy valahol ott a Hősök terén, egy elkülönített dobogón őket vagy legalább életnagyságú fényképüket nézhette volna a sokaság. Nem, nem a bosszú mozzanata hiányzott, nem a vérengző ösztön tombolása és kielégülése, csupán az igazságérzet helyreállítása. Annak a tudata, hogy van jóvátétel is a földön” (N 294 = P 489).

Az igazságtétel elmaradása a bűnösöket felbátorította. Pofátlanságuk nem ismert határt. Rövidesen ők lettek a rendszerváltás igazi nyertesei. Csoóri minderről a következőket írja: „Bocsánatot kérek a nagyképű többes számért, de csak így fejezhetem ki az igazat: mi, rendszerváltók, 1990-ben vér nélküli forradalmat, rendszerváltozást akartunk. És ezt nagylelkűen, mézezett hangon ki is jelentettük. Azt hittük, hogy ez a nagyvonalúság megnyugtatja ellenfeleinket, és hálásak lesznek a szokatlan irgalomért. Ellenfeleink voltak, tudták, hogy igazat mondunk. Ahelyett, hogy erre a hírre megjuhászodtak volna, a legutolsó, kis furfangjaikat is mozgósították ellenünk. Szinte kapzsi lángelmék voltak a magánosításban, a vagyonszerzésben, az alvó ügynökök fölébresztésében, az élénkek átszervezésében, az árulkodó papírok elbujtatásában, mi pedig nemzetet féltő műkedvelők” (P 742).

A Kádár-rendszer szabadsághiányát így Csoóri szerint a liberális demokrácia igazsághiánya váltotta fel: „Emlékszem az '50-es, '60-as, '70-es évekre, amikor rengeteg hazugság keserítette az életünket, de ennek ellenére mi ügyetlenül, sután és izgatottan kerestük a magunk igazát és a többségét is, ma azonban, amikor elszaporodott, mondhatnánk eltömegesedett körülöttünk a hazugság, már csak néhanap lobban föl bennünk az igazságkeresés ösztöne. Pedig ha mélyebben gondolunk bele sorsunkba, arra döbbenhetünk rá, hogy a társadalomban nem csupán szabadsághiánytól szenvedhet az ember, amelyről megrázó remekművekben számoltak be klasszikusaink, hanem fullasztó igazsághiányban is. Szabadság, szerelem? Egy képzeletbeli versben az első fogalmat olyasféle fogalommal is fölcserélhetnénk, amely az igazság hiánya miatti szenvedésekre és megaláztatásokra utal” (P 718).

Az igazságtétel elmaradása Csoóri szerint olyan lélektani folyamatot indított el, amely a társadalom maradék erkölcsi érzékét is elpusztította: „Azt mondják, az ember könnyen valóságosnak hisz olyasmit, amit annak szeretne látni. Amikor viszont kiderül, hogy a valóság nem az ő képzeletének a terméke, csalódottságában könnyen kényszerpályára csúszhat, s a kényszerpályákról pedig tudjuk, hogy csak nagyritkán jutnak el a magaslatokra, általában a mélylélek lidérc-nevelő és lidérc-táncoltató mocsaraiba fulladnak bele. És ez az a terület, ahol semmi sem azonos önmagával. A fák

nem pusztán fák, hanem kilombosodott rosszérzések; az árnyékok nem utánozzák a testet, mint a valóságban, hanem folytatják. Kinőnek belőle, mint a vadhús. Ez az a terület, ahol a gondolatokat nem a tapasztalati, a józan ész irányítja, hanem a hajnaltól hajnalig tartó sérelem, képzelődés. Igen, ez az a térség, ahol gyakran ismételt féligazságokból és hazugságokból megszületik az *igazság zavara vagy látszata*, amely legalább annyira mérgező, mint a sokszor elátkozott ideológiák. S ahol az igazság zavara megjelenik, megszülethet-e ott az igazságszolgáltatás? Nem. Mint ahogy nálunk se születhetett meg igazán. S ebben a paktum-kötés felelőssége is benne van, természetesen: nem pontokba foglalt megegyezés szerint. S mi lett ennek a következménye? Egyenrangúvá tettük a bűnt a büntelenséggel. A bűnöst az áldozattal. Vagyis: a kezdet kezdetén hozzájárultunk az erkölcsi rend relativizálásához” (P 624). Csoóri (1994-ben, visszatekintve a korábbi évek vitáira) a nyugati magyarok szavazati jogának kérdésért hozta fel erre példaként: „Az ellenzéki pártok egyértelműen megtagadták tőlük ezt a jogot, s ezzel azt a fonák helyzetet teremtették meg, hogy az el nem számoltatott apróantalog, biszkubélák és karhatalmisták választhatnak, de azok, akiknek miattuk kellett a hazából elmenekülniük, nem szavazhatnak. Pedig a nemzethez tartozásuk jogán s száműzetésben végzett munkájuk alapján több joguk volna, mint azoknak, akik három évtizeden át elnemetietlenítő pusztítást folytattak” (P 624).

Csoóri keserősége később még fokozódott. Csalódottsága 2004. december 5-én vált teljessé, amikor a határainkon túli magyarok kettős állampolgárságának kérdésében tartott népszavazás érvénytelennek minősült. Ekkor fájdalomában, minden reményét elveszítve, a következőket vetette papírra: „Tekintélyes, komoly okfejtők azt állítják: ha például egy közönséges iskolát váratlanul vöröskeresztes segélyhellyé alakítanak át, és sebesülteket hordanak oda, minden tegnapig érvényes igazság és valóság elveszíti értelmét, és ez az értelem már soha többé nem tér vissza a világba. Nagyon értem ennek a jelképes okfejtésnek a sugallatait. Valami ilyesmi történhetett velem is 2004. december 5-e éjszakáján. Eddig a napig – jöllehet fogcsikorgatások és szégyenkezések közben – elfogadtam a demokrácia magyarországi kereteit, játékszabályát. Még a demokrácia sejtjeibe beleivódó, sőt átörökíthető kisebb-nagyobb bűnöket is. Reméltem, hogy a sok megpróbáltatást átvészelt szervezet: az ország – netán maga a nemzet is – lassan-lassan majd salaktalanítja magát, s megtisztul bennünk a múlt. December 5-én véglegesen kiderült, hogy égbekiáltó butaság és jóhiszeműség volt ez az egész. A közép-európai demokráciák olyan vadházasság szülöttei, melyben a megtermékenyítő fél maga a kommunizmus volt. A megszelídíthető, de a megváltoztathatatlan kommunizmus, a génhibás társadalmi rendszer. 1990 óta hittünk a változásban. Abban, hogy a rosszat föl váltja a jó. Sajnos, ez a kezdetleges remény is megbukott” (P 717).

Az 1956-os események, a rendszerváltás során történtek és a 2004-es népszavazás érvénytelensége közötti belső összefüggéseket kutatva Csoóri a következőket állapítja meg: „1956. október 23-án olyan cselekedetet hajtott végre ez a nemzet, amelyről a nagy francia író, Albert Camus mondott egy felejtethetlen mondatot az emberiségnek: »A legázolt, a bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világban az elmúlt húsz esztendőben...« [...] Hadd tegyem hoz-

zá, hogy nemzetünk önmagára ébredése járult hozzá ahhoz a szabadsághoz, amelyet Camus emleget. Október 21-én még nem érződik semmi, október 22-én is csak szabályos dolgok történnek, és 23-án lélekben újjászületik az ország. A szájával és a testével egyszerre mondja el, hogy elege van a birodalmi szocializmusból, a diktatúrából, a megszegyenülésekből. Soha át nem élt érzés volt egy népet szabadnak látni. Látni, ahogy árad, hömpölyög az utcákon. Huszonnégy óra alatt olyat árult el magáról, aminek az előjeleit nem látta senki. És jött a megtorlás. És jött 1957. május elseje. És kettészakadt az ország. A Bem-szobor köré és az Országház elé özönlő tömeg ellenpontjaként megjelent egy másfajta tömeg: Kádár János, Apró Antal, Marosán György népe, az elnyomó szerveké, a karhatalmistáké, akik a »testvéri szomszéd országokból« két vagon gumibotot kaptak ajándékba, a KGB-től pedig vallató tiszték tucatjait. Hátraneztek, és egyszerre látom a két tömeget: az egyik igent mond a forradalomra, a másik nemet mond rá. Ebből az igenből és nemből ered történelmünk egyik legszomorúbb szakasza, amely mostanáig tart. [...] 1990. március 15-én csak az ország fele vonult ki a Petőfi-szoborhoz és az Országház elé, a másik fele, mámoros szabadságában elindult Ausztriába Gorenje hűtőszekrényt vásárolni. [...] Ma is megborzongok, ha földézem ezt a napot. A szégyen és a nemzeti abszurditás napját. De ki ne venné észre, hogy 2004. december 5-e ugyanennek a gyalázatnak a tökéletes mása, megtestesülése vagy hogy műveltebbek legyünk: az inkarnációja. S ez a lidérces azonosság nem a véletlen műve, hanem a szándékosságé. Mi mindent ki kellett irtani, megfakítani, letaposni a magyarságban ahhoz, hogy ez az elsvatagosodás meginduljon” (P 720–722).

A 2004-es népszavazás érvénytelenségét nem lehet mással magyarázni, mint a Kádár-rendszer butító-züllesztő politikájával és a rendszerváltás félresiklásával, a gátlástalanul kirabolt ország választópolgárainak teljes átverésével. „Camus egy alkalommal éppen jegyezte meg Sarte-ról, hogy karosszékből próbált történelmet csinálni. Camus nyomán így gondolkodom én is – írja Csoóri – azokról az elkényelmesedett értelmiségieinkről, akik a decemberi népszavazás *nej*ei mögül nem látják elősünderőgni a kommunizmus eredendő bűneit, minden hordalékával együtt. Kádárék nemcsak anyagilag adósították el az országot, hanem erkölcsileg is. Amikor a népszavazást értékelő és értelmező kortársaim eszmefuttatásaiban azt olvasom, hogy a nép azért nem ment el szavazni, mert nem kért a kockázatokból és a mellékhatásokból, egyszerűen eliszonyodom az okos-buták érveitől. Ilyen határozott, ilyen tudatos, ilyen döntésekben megerősödött nép volna a mi népünk? Ennek nem épp az ellenkezője igaz? Vagyis: nem azért maradt távol a kivételes döntéstől, mert tudatlan, mert magára hagyatott, mert a züllesztés politikai szélhámosai évtizedeken át félrevezették? Eljött a rendszerváltás ideje: kellett volna, hogy a közvagyonból kapjon valamiféle kárpótlást. Jegyet azt kapott, de értékes tulajdont nem. Fogalma se volt arról, mi járna neki. Egyszer csak azt vette észre, hogy kihúzták lába alól a szőnyeget: kihúzták az egész országot. Az első demokratikusan megválasztott kormány idején ráeszmélt valamire, de akkor már a levegő nagyobbik részét is privatizálták körülötte. És amikor morogni kezdett, azt kapta válaszul: tetszetek volna forradalmat csinálni! Ha csöppnyi öntudata maradt volna, nem feleselhetett volna vissza másként, minthogy tetszetek volna

nem paktumot kötni... És tetszetek volna megőrizni a magyar termékeket feldolgozó ipart: a húsüzemeket, a tejfeldolgozókat, a cukorrépat és a napraforgómagot feldolgozó üzemek sorát, és így tovább, és így tovább, nem beszélve a hatalmas földterületekről, közüzemekről, amelyeket idegeneknek kótyavetyéltek el. De a szerencsétlen nép azt se tudta, mi je volt és mi je maradt. Mint ahogy azt se tudja, hogy az anyagiakon túl mi je halmozódhatna föl szellemi értékekből: kultúrából, irodalomból, a történelem kataraktikus tanulságaiból, a lélek legaljára elásott érzelmeiből” (P 723–724).

Azt, hogy lényegében mi változott a demokrácia bevezetésével, Csoóri pontosan kifejezi egy rendkívül találó, fanyar megjegyzésével, melyet József Attila *Hazám* című verséhez fűzött: „A világ kereke 1937 óta sokat forgott a tengelye körül, de az a sor, hogy: »Retteg a szegénytől a gazdag«, megborzongat mindig. Valamikor lehetett így is, de ma csak a fordítottja igaz. Milyen történelmi változást hozott nekünk a demokrácia, ha a gazdagok elérték, hogy ne kelljen félniük többé a szegényektől?” (P 592).

A gyakorlatiasabb politizálástól Csoóri egy idő után hátrébb húzódott. Amikor ennek okáról kérdezték, elsősorban a demokrácia paradoxonjaira hivatkozott. Mint kifejtette, ilyen paradoxon „a jóváhagyás kötelező mozzanata, más szóval: a többségi szavazás nemes diktatúrája. Természetes körülmények között a gondolatok hierarchikus viszonyt alakítanak ki egymással: a jobb és érettebb gondolatok a kieriiletlenek fölött állanak. Csöndre intik őket és szerénységre. A mi új demokráciánkból, sajnos, hiányzott és ahogy sejtem, még sokáig hiányozni fog ez a hierarchia. A jó és a káros cél között, az ízlés és az ízléstelenség között ma még nem a legjobb gondolat dönt, hanem a számbeli fölény, a dac, az elfogultság, a közakarát. Egy-egy történelmet befolyásoló döntésben is úgy számoljuk össze – demokratikusan! – a szavazatokat, mintha káposztafejeket adnánk össze. Ilyenkor a nyilvánvalóan fejletlen vélemények is ugyanolyan súllyal esnek latba, mint a legbölcsebbek és a legtávlatosabbak” (N 296 = P 491).

S mi jellemzi a modern demokrácia világában élő tömegembert? Csoóri meglátása szerint leginkább a felszínes gondolkodásmód, aminek a kialakításában döntő szerepe van a televíziónak, melynek „képernyőjén minden információ és minden beszámoló valóságnak, sőt igazságnak tűnik, mivel saját szemünkkel látjuk, mi történik a világban. [...] A gond csak azzal van, hogy az embereknek nincs szükségük annyi valóságra, valóság-töredékre, mint amennyit elibük tornyoz. Öt perc múlva már el is felejtik őket. A televízióval úgy vagyunk, mint a hangsebességgel versenyző repülőekkel: gyorsan célba érünk velük, de közben semmit sem látunk abból, aminek külön célja lehetne velünk. Nem látjuk a tájakat, elevenen a tengereket, a városokat, nem ismerjük meg az országok életét, történelmét, csak átrepülünk fölöttük. Ó, a felszínesség metafizikája!” (P 590).

A média így a maga felszínességével – miközben látszólag a valóságot közvetíti – valójában megfosztja a dolgok igazi valóságától. Az így kialakuló virtuális világról a következőket írja Csoóri: „A hír szent, a vélemény szabad» – olvashatjuk egyik napilapunk homlokán. Műveletlen vagyok, nem tudom, ki mondhatta ezt a bearanyozni való ökörséget, talán az egyébként méltán elhíresült Pulitzerünk, annyi azonban bizonyos, hogy a tömegfilozófia egyik legsikeresebb alaptétele. Ki tudja, hány milliónyi tonna újság jelenik meg naponta a földön, de mindegyik példány ennek a globális tévedés-

nek a nevében jut el az olvasóig. Hírek nélkül ma már a világ se volna világ. Pedig a hír nem a valóság. És nem az igazság. Legfeljebb csak a részlete, megjelenési formája, magja, hámja. Valamiféle okozat, amelynek csak töredékesen tudjuk az okát, sokszor pletyka szinten, mégis úgy kezeljük, mintha tudnánk. Íme: a *mintha-világ* bennünk és körülöttünk. Filozófusok szóhasználatát kérve kölcsön: a virtuális világ” (P 699).

Sokáig lehetne még idézni Csoóri magvas gondolatokkal teli politikai írásait, melyek csak egy kis részletét képezik a hatalmas életműnek. Összegzésül még néhány bölcs megállapítás. A Kádár-rendszer borzasztó erkölcsi züllesztést végzett hazánkban. Ez világosan megmutatkozott, amikor – kevéssel a rendszerváltás előtt – hirtelen olyan sok hó esett, hogy „elakadtak a vonatok, hóba fulladt az élet, az emberek órák hosszat álltak toporogva kenyérért, s ha végre megérkezett a szállítmány, a sorbanállók egy másodperc alatt kivetkőztek magukból, tülekedtek, lökdösődtek, sőt úgy összeverekedtek rajta, mint vagonba beöntött marharépán a hadifoglyok. Micsoda türelemhiány! Micsoda indokolatlan mohóság, önzés! Micsoda semmibe lógó idegvégződések! Önérzet? Méltóság? Stílus? Mintha sose hallottak volna róluk! Azt hiszem, semmi se leplezi le olyan kegyetlenül egy ország közérzetét, mint az ilyen váratlan megpróbáltatások” (N 95–96).

A rendszerváltás nem hozott erkölcsi megújulást, s ehhez az igazságtétel elmaradása nagyban hozzájárult. Rövidesen beigazolódott Csoóri jóslata: „ahol a régi bűnököt nem kéri számon, ott az újak is hamarosan elszaporodnak” (P 625). A romlás folytatódott. Joggal jegyezte meg Csoóri: „Korunkat tagadhatatlanul érzelmi és erkölcsi infláció sanyargatja. És valamiféle szellemi fölhígulás. Az veszett el belőlünk, ami az egyéniség belső értéke volt: a hit, az akarat, az erkölcsi erőfeszítés” (N 75). A rendszerváltással a magyar nép „tagadhatatlanul vállalkozóbb kedvű lett, de léhább. Jogilag jóval csiszoltabb, de árnyékban hagyott nemzeti és történelmi tudatában továbbra is vérszegény. Régen titokban legyintett a politikára, most nyíltan legyint” (N 253). E megállapítás helyességét a migránsok betelepítésének kérdésében tartott legutóbbi (2016. október 2-i) népszavazás érvénytelensége is igazolja.

Csoóri mindig is úgy látta, hogy az ország előrehaladásának legfontosabb feltétele a nemzeti egység megteremtése. Gyakran idézte Bethlen Gábor szavait, melyeket az erdélyi fejedelem Pázmány Péternek üzent: „Előbb a náció, aztán a religió!« Vagyis előbb a nemzet, s csak utána a vallás! Más szóval: legfőbb cél az egység, s csak utána jöhetnek az árnyalatok” (N 98).

Ha feladjuk maradék nemzettudatunkat, mindent feladunk. A mai európai folyamatok közepette különösen megszívlelendő Csoóri figyelmeztetése: „Ha nem asszimiláljuk saját értékeinket, múltunkat, mint ahogy Bartók és Kodály a népzeneben ezt elvégezte, egészen bizonyos, hogy más asszimilál bennünket” (P 744).

Csoóri erkölcsi nagysága közösségi érzéséből, az igazsághoz való ragaszkodásából és férfias bátorságából fakadt. Egyik írásában kiemelte, hogy „aki nem időben szól, holott szólhatna, elveszti erkölcsi jogát a későbbi szóemeléshez” (N 52 = P 376). Ehhez az elvhez mindig tartotta magát: mindig időben szólt a magyarság érdekében. További iránymutatásai az egész nemzet számára hiányozni fognak.

1956 demográfus szemmel

Az egyes társadalmi jelenségek szervesen összekapcsolódnak, bonyolult kölcsönhatásban vannak egymással, erősíthetik, gyengíthetik egymást. Például a népesség kor-, nem-, illetve társadalmi rétegek szerinti összetétele hatással van a gazdaság fejlődésére, a történelmi eseményekre, és természetesen a demográfiai jelenségek alakulásában is meghatározó szerepet játszik a gazdasági, társadalmi, politikai környezet. A korszakos történelmi-politikai fordulatok népesedési, demográfiai fordulatokat is hozhatnak egy ország életében.

Ebből is adódik, hogy ha meg akarjuk ismerni és érteni egy országot, egy régiót, egy területi egység demográfiai folyamatait igen nagy segítségünkre lehet a társadalom történelmi, gazdasági, szociális helyzetének ismerete. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy a hatások és összefüggések történeti jellegűek. Egy adott gazdasági, politikai esemény nem feltétlenül eredményez ugyanolyan népesedési hatásokat a különböző társadalmi viszonyokban, történelmi korszakokban és fejlettségi szinteken.

Írásomban, a XX. században lezajlott, Magyarországot érintő sorsfordító események demográfiai hatásaival foglalkozom, közülük is kiemelt figyelmet fordítva az 1956-os forradalom tragikus eseményeire.

Magyarország jelenlegi területére vonatkozóan pontos születési és termékenységi adatok 1876 óta állnak rendelkezésünkre. A századfordulón egy családban átlagosan öt gyermek született, ami a korabeli kedvezőtlen csecsemő- és gyermekhalandóság mellett is biztosította a népesség utánpótlását. A termékenység csökkenése már ekkor is jellemző volt hazánkban.

A termékenység ott csökkent gyorsabban, ahol a földbirtok-koncentráció kevésbé jellemezte a gazdálkodókat, tehát ahol a birtokos parasztok aránya nagyobb, a föld nélküli munkásoké pedig kisebb volt. A magyarországi demográfiai átmenet kezdeti szakaszának egyik sajátossága az volt, hogy nemzetközi viszonylatban a parasztság gyermekszáma igen korán kezdett el csökkenni¹, ugyanis a kis- illetve törpebirtokos családok számára a nagyobb gyermekszám a földterület felparcellázásával valamennyi gyermek elszegényedéséhez vezetett.

Ebben az időszakban a szellemi foglalkozásuk termékenysége lényegesen alacsonyabb volt a parasztságnál, ez azonban nem tért el a fejlett országokban tapasztalt tendenciáktól, ugyanis a születéskorlátozás módszereit először mindenütt a szellemi

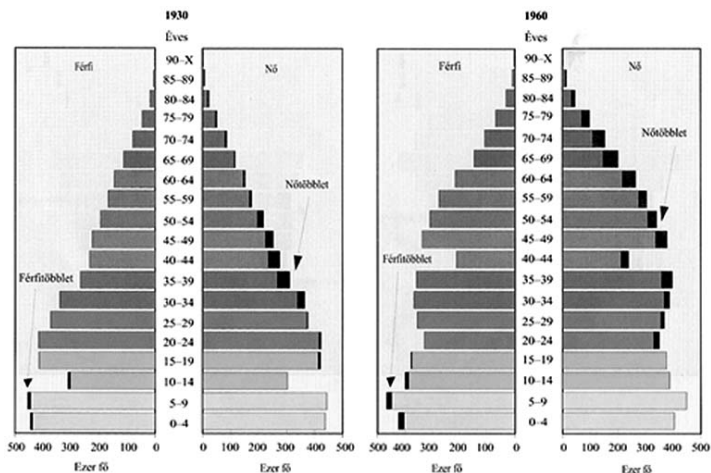

Varga Beatrix

¹ Forrás: Andorka Rudolf (1987): Gyermekszám a fejlett országokban. Gondolat Kiadó, Budapest 273. o.

foglalkozásuk alkalmazták. Ennek az a magyarázata, hogy a gyermekek felnevelése, iskoláztatása ezekben a családokban okozta a legnagyobb költségeket, itt gátolta leginkább a kívánt életszínvonal elérését.

Az első világháborút megelőző utolsó békeévben egy nőre már csak átlagosan 3,4 élveszületés jutott. Az első világháború hatása hosszú időn keresztül jelentősen befolyásolta hazánk népességfejlődését. A világháború évei nagymértékű születéskieséssel és időleges népességcsökkenéssel jártak együtt. Az 1915 és 1919 között született generációk létszáma több mint 40%-kal volt kisebb, mint a náluk öt évvel idősebbeké, és 36%-kal kevesebb, mint az öt évvel fiatalabb, 1920–1924 között született nemzedéké. Ez a születéskiesés egyike volt a legmagasabbaknak, amelyet az első világháborúban részt vett országoknál tapasztaltak. Az első világháborúban mintegy 600 000 meg nem született gyermek hiánya egészen a XX. század végéig látszódott Magyarországon korfáján. Az addig karácsonyfa jellegű demográfiai életfánk már ekkor elkezdett horodósodni, és a gyökerénél maradó „fejszevágások” nyomai jelentek meg.

Magyarország korfája 1930-ban és 1960-ban²

A háborút követően átmenetileg ugyan fellendült a születési mozgalom, de a háború előtti szintet már egyetlen évben sem érte el. A termékenység csökkenő tendenciája az első világháborút követő néhány év kivételével tovább folytatódott. 1930-ban egy családban alig több mint fele annyi gyermek született (2,8), mint ami a századfordulón jellemezte a családokat.

A termékenység visszaesésének felgyorsulását tapasztalhattuk az 1930-as évek elején, a világgazdasági válság éveiben. A magyarországi termékenységszökkenés már ebben az időszakban sem volt egyedül jelenség Európában, de a csökkenés mértéke a magasabbak

² Forrás: Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen. KSH Budapest, 1996. 51. oldal

közé tartozott. Az első világháborút megelőző időszakban a magyar születési arányszám a magasabbak közé tartozott, a harmincas évek vége felé pedig már az alacsonyabbak közé.

A második világháború nem okozott olyan nagy születéskiesést, mint az első, és utána sem történt olyan látványos termékenység emelkedés, mint az első világegés után. Az 50-es évek elején a termékenység ismét csökkenésbe ment át, ami felkeltette az akkori kormányzat figyelmét. A születések számának növelése céljából megfogalmazott törekvéseit az 1952. évi IV. törvény foglalta össze, amely mint „Ratkó-törvény” híresült el. Ennek hatására a komplex célok megvalósítása során kényszerítő eszközök, mint például az abortusztilalom kerültek előtérbe. A terhesség megszakítását csak abban az esetben engedélyezték, ha a magzati károsodást diagnosztizáltak, vagy a várandós nő élete került veszélybe. A rendelet betartását rendkívül szigorúan vették, melyet mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy 1952 és 1955 között 4077 főt ítéltek el jogerősen az abortusztilalom megszegése miatt.³ A szigorúan betartott abortusztilalom 1954-ben születési hullámhegyet eredményezett. A rendkívül népszerűtlen intézkedést 1956-ban visszavonták, és a nő kérésére minden esetben engedélyezendőnek nyilvánították, így a világ egyik legengedékenyebb rendelkezése lépett életbe a művi vetéléssel kapcsolatban. Ez gyakorlatilag mindenki számára lehetővé tette a születésszabályozásnak ezt a nem kívánatos eszközét.

Az 1954-es Baby-boom után a születési mozgalom „zuhanórepülésbe” ment át, ami azt eredményezte, hogy 1962-re világviszonylatban Magyarországon lett a legalacsonyabb a nők gyermekvállalási hajlandósága. 1954 és 1962 közötti 8 év alatt a magyarországi termékenység közel a felére esett vissza. Az 1962-ben született gyermekek létszáma (130 053 fő) 93 294 fővel volt kevesebb, mint az 1954. évi generációé (223 347 fő), és csak 2159 fővel haladta meg az 1918. évi, első világháború alatti, addigi történelmi minimumot, amikor 127 894 kisbaba születésének örülhettünk.

A nőkre számított hipotetikus gyermekszám, a teljes termékenységi arányszám⁴ ugyanezen időszak alatt 3,0-ról 1,8-ra esett. A teljes termékenységi arányszámot használják a reprodukciós szintű termékenység megadására is; és a fejlettebb országokban a 2,1-es arányszámot tekintik reprodukciós szintnek. Itt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a magyarországi termékenység csökkenése megelőzte a nyugati társadalmakat, és Európában a második világháborút követően először Magyarországon csökkent a termékenység az egyszeri reprodukciós szint alá. Figyelemreméltó, hogy 1957-ben 13,3%-kal született kevesebb gyermek, mint egy évvel korábban, és 25%-kal kevesebb, mint 1954-ben. Ennél nagyobb mértékű éves csökkenést csupán az I. világháború éveiben, 1915-ben és 1916-ban, ezzel közel megegyező visszaesést pedig, a II. világháború idején, 1945-ben tapasztalhattunk.

A születésszám 1954 és 1962 közötti drámai mértékű csökkenésének csak részben volt magyarázata a művi vetélések korlátozás nélküli engedélyezése. Az 1956-os tragi-

³ Forrás: Moingl István: Az 1952–1953. évi népesedéspolitikai program Magyarországon (Dokumentumgyűjtemény Bp. 1992. KSH NKI)

⁴ Teljes termékenységi arányszám: Azon élveszületett gyermekek átlagos száma, akiket egy nő élete során világra hozhatna, ha a termékeny évei az adott év korszpecifikus termékenységi arányszámainak megfelelően telnének.

kus események következtében koncentráltan érvényesültek azok a tényezők, amelyek az ország demográfiai folyamatait radikálisan megváltoztatták, és közvetlen nyomokat hagytak a magyarországi népesség számának és összetételének alakulásában.

A tényezők közül elsőként az 1956-os emigráció kedvezőtlen demográfiai hatásait kell említeni. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően elmenekültek összlétszáma a hivatalos osztrák és jugoszláv jelentések szerint 193 885 fő⁵ volt. Ez az akkori lakosság közel 2%-át jelentette, és meghaladta két akkori év teljes természetes szaporulatát. Ez Magyarország számára a XX. században egy újabb háborús veszteséggel ért fel, ugyanis néhány hónap alatt körülbelül 140 000 fiatal férfi hagyta el az országot. A külföldre távozott személyek kétharmada volt férfi, és csak egyharmada nő. A disszidáltak több mint fele 25 évesnél fiatalabb volt, és közel egyharmada a 25–39 éves korosztályhoz tartozott. Ez azt jelentette, hogy az ország 15–24 éves korú lakosságának több mint 4%-a távozott külföldre. Mivel, a kivándorlók között kétszer annyian voltak az erősebb nem képviselői, a férfiak esetében ez az arány meghaladta a 6%-ot. Különösen sokan éltek az emigrálás lehetőségével a katonaköteles kor előtt álló, 19–20 évesek körében, ugyanis ennek a társadalmi csoportnak a 10%-a választott új hazát. Ha tipizálni szeretnénk az 1956-ban Magyarországról emigráltakat, akkor döntő többségük 25 évesnél fiatalabb, egyetemi hallgató, vagy szakmunkás férfi volt. Érthető módon az országot elhagyók között felülreprezentáltak voltak azok, akik olyan kulturális, és szakképzettségbeli tőkével rendelkeztek, ami megkönnyítette beilleszkedésüket, és egzisztenciájuk megteremtését az új hazájukban.

Korcsoport (év)	Összes haláleset		Az összes halálesetből budapesti	
	fő	%	fő	%
–14	97	3,9	77	3,9
15–19	414	16,5	323	16,7
20–24	516	20,7	357	18,4
25–29	302	12,1	216	11,2
30–39	340	13,6	266	13,7
40–49	299	11,9	228	11,7
50–59	190	7,6	162	8,3
60–	169	6,7	145	7,4
ismeretlen	175	7,0	171	8,7
Összesen	2502	100,0	1945	100,0

1956. okt. 23. és 1957. jan. 16. közötti fegyveres harcok áldozatainak száma és megoszlása életkoruk szerint csoportosítva⁶

⁵ Forrás: KSH

⁶ Forrás: <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/tablazat/tabhalat.htm>

A demográfiai folyamatok kedvezőtlen alakulásában szerepet játszó tényezők közül másodikként a halandóság alakulását emelném ki. 1956. október 23. és 1957. január 16. közötti fegyveres harcok, illetve sortűzek során 2502-en veszítették életüket, és 19 226-an sebesültek meg. Ezek, a KSH által 1990-ben nyilvánosságra hozott kiadványban szereplő adatok a korabeli anyakönyvi és temetői nyilvántartásokon alapulnak. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról a tényről, hogy több esetben az anyakönyvi bejegyzéskor természetes halálesetnek tüntették fel a harcok, vagy sortűzek áldozatait. Ezek alapján feltételezhetjük, hogy a valóságban a közölt adatoknál több áldozatot gyászoltak a családok. Mint ismeretes a fegyveres összecsapások Budapesten voltak a legintenzívebbek, az áldozatok is innen kerültek ki a legnagyobb arányban. A sebesültek 85%-a, az elesettek 78%-a volt budapesti. A harci cselekményekben elesettek több mint fele 30 évesnél fiatalabb volt.

Az 1956-os nemzeti tragédia következtében ismét kedvezőtlenül módosult Magyarországon a nemek aránya. Az első világháború előtt hazánkban szinte kiegyenlített volt a népesség nemek szerinti összetétele, ugyanis ezer férfira ebben az időben még csak 1007 nő jutott. Sajnos ez a nemek arányát jellemző, úgynevezett „feminitási arányszám” mutató az első világháborús veszteségek miatt 1920-ra 1062-re nőtt. Az 1. számú ábra 1930-as évi korfáján láthatjuk, hogy a harcokban részt vett valamennyi korcsoportnál markáns nőtöbblet alakult ki. A két világháború között fokozatosan csökkent a nőtöbblet és az 1941-es népszámlálás idején ezer férfira „már csak” 1043 nő jutott. A második világháború hatására 1949-re a nőtöbblet ismét megemelkedett és elérte, sőt meg is haladta az első világháború utáni értékét. 1949-ben az 1000 férfira jutó nők száma 1081 volt. A nőtöbblet csökkenése a második világháború után sem tartott sokáig, csak 1955-ig, amikor 1000 férfira még mindig 1070 nő jutott. A forradalom leverése után tapasztalt tömeges, és a nem szerinti összetétel szempontjából egyenlőtlen kivándorlás hatása újból kedvezőtlenül érintette Magyarország népességének nem szerinti összetételét is. A nőtöbblet, amely a háború következtében előállott magas szintjéről fokozatosan csökkent, 1956 végére ismét megemelkedett, és majdnem elérte az 1949. évi szintet. Mivel túlnyomó többségben fiatalok távoztak az országból, és fiatalok voltak a harcokban elesett áldozatok is, különösen a 15–25 évesek között volt a legszembetűnőbb a nőtöbblet növekedése. Míg 1955-ben a 15–19 éves korcsoportot férfítöbblet jellemezte, ugyanis ezer férfira 990 nő jutott, addig 1957-ben már nőtöbblet volt ebben a fiatal korcsoportban is, és a feminitási arány 1025-re növekedett. A 20–24 éveseknél 1000-ról 1040-re nőtt a feminitási arány. Mindez azt eredményezte, hogy több ezer fiatal, szülőképes korban lévő nő pár nélkül maradt, és nem alapíthatott családot, és nem vállalhatott gyerekeket.

Az 1956-os tragédia lelki és morális oldaláról sem feledkezhetünk meg. A forradalom leverése a lakosság nagy része számára nehezen feldolgozható válságot okozott. Megfigyelhető, hogy azon társadalmi rétegek körében esett leginkább vissza a termékenység, amelyek egyértelműen vesztesnek érezték magukat. Így a szellemi foglalkozásúak körében tapasztalhattuk a legdrámaibb termékenységszökkenést, ugyanis ebben a társadalmi rétegben több mint harmadával kevesebb kisbaba született 1957-

ben, mint 1956-ban. A parasztság körében, akik a bukás ellenére, átmenetileg haszonélvezői lettek 1956-nak, csak hetedével csökkent a születésszám. 1956 után ugyanis eltörölték a kötelező beszolgáltatást, a szabad földforgalmat korlátozottan ugyan, de engedélyezték, a vetéskényszert megszüntették. Ezen kívül lehetővé vált a téeszekből történő kilépés⁷. A Kádár-kormányzat jelentős mértékű béremeléssel igyekezett felgyorsítani a gyári munkásokkal történő megbékélés folyamatát. Célul tűzték ki a nagyüzemi munkások életkörülményeinek a javítását is, és a dolgozók életszínvonalának az emelését. Ezek a tényezők is hozzájárulhattak ahhoz, hogy a munkásság körében tapasztalhattuk a legkisebb mértékű termékenységsökkenést.⁸

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a magyarországi népességszám alakulására jelentős befolyással voltak az 1956-os tragikus események. Ha a kivándorlók Magyarországon élnek tovább, illetve a harcok halálos áldozatai életben maradnak, és a termékenységük, valamint a halandóságuk az itthon maradtak szintjével egyezik meg, akkor a gyermekeikkel és unokáikkal az együttes számuk 1990-ben, a rendszerváltás idején 208 000⁹ fő lehetett volna. Ekkor a népességcsökkenés terén valószínűleg nem előztük volna meg egy évtizeddel Európa ma már szintén demográfiai apályt átélő államait.¹⁰ Tehát az 1956-os eseményeknek ezen a területen is fontos, negatív, felgyorsító szerep jutott.

⁷ Forrás: Valuch Tibor (2005) Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében 195. o.

⁸ Forrás: Andorka Rudolf (1969): A születésszám gazdasági és társadalmi tényezői. Valóság, 3. szám 26–39. o.

⁹ Forrás: Hablicsek László, Illés Sándor: Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai. Statisztikai Szemle 85. évfolyam 2. szám 161. o.

¹⁰ Forrás: Szabó A. Ferenc: 1956: Korszakhatár a magyar népesedéstörténetben. Demográfia 1997. XL. évf. 4. 373. o.

A reformációra emlékeztek a miskolci protestánsok

„A reformáció nemcsak egy ötszáz éves hagyomány, vagy egy szép ünnep, hanem Isten tervének és rendjének megfelelő, ahhoz formálódó életprogram” – hangzott el a miskolci Deszkatemplomban tartott ünnepi istentiszteleten, melyen a város protestáns felekezetei közösen emlékeztek a reformációra.

Október 31-e, a reformáció ünnepe annak emlékére, hogy a hagyomány szerint 1517-ben ezen a napon függesztette ki Luther Márton a wittenbergi vártemplom ajtajára a bűnbocsátó levelek árusításával kapcsolatos 95 tételét. Az egyháztörténeti esemény 150. évfordulóján, 1667-ben a II. János György szász választófejedelem által vezetett szászországi evangélikus egyházi főtanács rendelte el, hogy ezt a napot, amelyet a vallásjavítás kezdőpontjának lehet tekinteni, megünnepeljék.

A reformáció 499. évfordulójáról Miskolcon is megemlékeztek. A megyeszékhely protestáns felekezetei közös istentiszteletet tartottak a Deszkatemplomban, melyen áhítat, előadás és zenés műsor várta az érdeklődőket. Igehirdetéssel Kiss Gyula szolgált, aki azt hangsúlyozta, hogy a reformáció az eredeti állapotra történő helyreállítás. „Egyedül úgy marasztathatjuk Jézust, ha belátjuk, hogy mi vagyunk a vakok, a sánták, és engedünk neki, hogy a rendetlenség, a hamis rendek, és a megcsontosodott szokások helyett Isten rendjét állítsa helyre a szívünkben, a családjunkban, az egyházunkban és a nemzetünkben” – fogalmazott a Miskolc-Tetemvári Református Gyülekezet beosztott lelkipásztora.

Benke György nyugalmazott teológiai professzor a reformáció meghatározó alakjáról, Kálvin Jánosról emlékezett meg előadásában. Ismertette életét, kiemelve, hogy munkálkodását mindig a „biblicitás”, a Szentírás minél engedelmesebb és jobb megismerése határozta meg.

„A forrásokhoz kell visszamenni, a Szentírás szövegéhez. Egyedül ezek mutatják az utat az életre, az üdvösségre. Magyar népünk történetében, annak zivatáros századaiban többször megtörtént, hogy az evangélium, Jézus Krisztus megismerése adott megmaradást, túlélést, megújulást” – világított rá az előadó, aki szerint a 21. században is a Szentíráshoz való odafordulás a megtartó erő. „Ma nagy feladatunk, hogy újra, szív szerint, egyéni döntéseinkben is odaforduljunk a Szentíráshoz!”

Az ünnepi istentiszteleten közreműködött a deszkatemplomi kórus és az Avasi Református Gyülekezet, végül a protestáns felekezetek lelkipásztorai kértek áldást a jelenlévőkre.

HORVÁTH BARNA

Megalapozott keresztyén élet a gyülekezetben

Megalapozott keresztyén élet a gyülekezetben – ezt a címet kaptam nagytiszteletű Csorba László kerületi missziói előadó úrtól, amikor megisztelő felkérését közölte. Jónak gondolom ezt a címet, mert egy rövid mondatban összefoglalja a többi témához is kapcsolódóan azt, amit ma hitéletünk megújulásának szándékával és annak reményében fontosnak gondolunk. Ha ezt a címet három részre bontjuk, egy klasszikus hármas felosztást is nyerünk, és így alcímekben is részletezhető lesz igei látásunk három legfontosabb mondanivalója, az, hogy:

1. A keresztyén életnek megalapozottnak kell lennie.
2. Krisztusban lehet megalapozott életről beszélni.
3. S végül ez a megalapozott keresztyén élet gyülekezethez kötött.

Horváth Barna

1. *A keresztyén életnek megalapozottnak kell lennie.* Hozzátehetjük: minden élet, a nem keresztyén élet is igényli valamiképpen a megalapozást. A világ fiai egész életükben azzal foglalkoznak, hogy megalapozzák jövőjüket. De ez az alapozás nem bizonyul időtállóknak. Maga az Úr Jézus mondta el az okos és a bolond emberről szóló példázatot (Mt 7,24–27). Az előbbi kősziklára, az utóbbi fövényre építette házáat. „És ömlött a zápor, és jöttek az árvizek, feltámadtak a szelek, és beleütköztek abba a házba; az összeomlott, és teljesen elpusztult” (Mt 7,27). A Szentírásból tudjuk, hogy Isten vetette meg a földnek, világunknak a fundamentumait (Jób 38,4; Péld 8,29). Jézus Krisztus pedig ugyancsak kősziklára építette a maga anyaszentegyházát, ezért a pokol kapui sem vehetnek diadalt rajta (Mt 16,18). És azt is tudjuk, hogy Isten Sionban egy követ tett le, drága szegletkövet erős alappal, aki benne hisz, az nem fut (Ézs 28,16). Pál apostol pedig világosan kimondja, hogy „más fundamentumot senki nem vethet azon kívül, amely vettetett, mely a Jézus Krisztus” (1Kor 3,11). Ugyanakkor a II. zsolttárban felvetődik a kérdés: „Mikor a fundamentumok is elrontattak, mit cselekedett az igaz?” (Zsolt 11,3) Vannak tehát olyan idők e világi létben, amikor alapokig terjedő lelki és erkölcsi rombolás megy végbe. De nemcsak a felépítményt veszélyezteti a rombolás, hanem az alapokig hatol. Éppen ez próbálja meg a teremtett világ alapját és a Krisztus egyházának alapját. Mindkettő kiállja az idők próbáját. Most is ilyen

időket élünk. Ez többek között abból is látszik, hogy az erős alappal bíró keresztyén hitet különféle tévántítások igyekeznek eredeti mivoltából kiforgatni. A bibliakritika különféle módszereivel még az egyház belső köreiben is megpróbálják megingatni az egyszerű emberek hitét. Ha az egyházban fundamentalistáknak bélyegeznek olyan csoportokat, amelyek szó szerint veszik az Ige üzenetét: intéseit és ígéreteit, akkor tudnunk kell, hogy közel vagyunk a meghasonláshoz.

Igaz, hogy az Újszövetség ősgyülekezeteiben is voltak megkülönböztetések, és Pál apostol ezt úgy értelmezte, hogy „szükség, hogy szakadások is legyenek köztetek, hogy a kipróbáltak nyilvánvalókká legyenek ti köztetek” (1Kor 11,19). De két dologban mindig megfogalmazták a felelősséget: az a ház, amely önmagával meghasonlik, elpusztul (Mt 12,25). Ki-ki azért meglássa, hogy mit épít az örökkévaló fundamentumra... fát, szénát, pozdorját vagy maradó értékűket (1Kor 3,12). Korunk érték-válságában az egyházig hatol az emberiség csődje, ami szellemi, kulturális és gazdasági téren egyaránt kétségbejítő. Nemzeteknek, országoknak romlása úgy jelenik meg itt, mint általános értékválság; alapokig hatoló romlás. A kételkedés és a kritika tudományosan kimossa világi létünk filozófiai alapjait. Az isteni abszolútum megtagadásával minden örök igazságot lehet szabadon relativizálni. Ha viszont nem az isteni kijelentés, hanem az újabbnál újabb társadalmi szerződések határozzák meg, hogy mi a jó és mi a rossz, mi a helyes és mi a helytelen cselekvés, akkor az építkezésünk tegnapi eredménye holnapra mindig leomlik. Végül is a bűn problémájához érkeztünk, és ez az alapkérdése a mai ember lelki-szellemi nyomorának. Ahol az ember nem veszi komolyan az Isten elleni vétet, ahol nincs üdvös félelem, és nem borzad valaki az Úr parancsainak megtagadásától, ahol viccelődnek vele, és megpróbálják lealkudni az isteni parancsolatokra, ott törvényszerűen bekövetkezik a romlás, a válság, a csőd, vagyis az Isten nélküli lét önszerveződésének bábelitorony-válsága. Liberalizmusnak, szabadelvűségnek nevezik a könnyű lelkiismeret felelőtlenységét. Ahol az írástudók, a specialisták elterelik a figyelmet az alapkérdésekről, ott a tömegek mint kárvallottak jelennek meg a demokratikus számbavételnél.

Emil Brunner svájci teológus az alapokig hatoló vizsgálódásai nyomán 1952-ben könyvet írt, ami angolul is megjelent ezzel a címmel: *The Misunderstanding of the Church* (A félreértett egyház). Ebben elmondja, hogy az újtestamentumi ősgyülekezet életének kutatásai egyre nyilvánvalóbban felszínre hozták és megerősítették azt a felismerést, hogy a mi mai egyházfogalmunk távolról sem felel meg az első évszázad ősgyülekezetének. Az Apostolok Cselekedetei 2,39–47-ben Lukács által leírt tudósítás olyan egyházzól szól, amely még szoros kapcsolatban volt az apostolokkal s rajtuk keresztül – de még inkább a köztük munkálkodó Szent Lélek által – magával az alapító Jézus Krisztussal. Ettől eltérően az évszázadok folyamán egyre nőtt a távolság az eredeti és a korszakonként változó egyház között. A reformációt is az tette szükségessé, hogy felismerték tizenöt évszázad aggasztó torzulásait az elvilágiasodás tekintetében, és szerették volna az eredeti formára visszaalakítani. Luther Márton nem akart új egyházat vagy különösen új vallást alapítani, hanem csak megvitásra ajánlotta 95 tételét, amit a wittenbergi vártemplom kapujára szögeztet ki. Azóta

bronzba öntötték ezeket a tételeket, és a kapun ma is olvasható németül. De hát mi volt a kifogásolnivaló a korabeli egyházban? Sokan tették és teszik fel mind a mai napig ezt a kérdést, és vádolják is a reformációt azzal, hogy megosztotta a keresztyéniséget. Elindította úgymond a szektásodást. A pápai tekintély megtagadásával (a 16. században még Antikrisztusnak, a misét pedig kárhuzatos bálványimádásnak mondták hitvallásalkotó eleink) és a Szentírásnak egyedüli zsinórmértékké tételével kialakult a kereső lelkek szabad és demokratikus köztársasága. A szabad igéértelmezés megnyitotta az utat a kisközösségek szerveződéséhez. Aszerint, hogy ki mire tette a hangsúlyt a hit dolgaiban, az elkülönülés hajlama is érvényesült és érvényesül mind a mai napig. Jellegzetes nézetkülönbség mutatkozik például a már említett Emil Brunner teológiájában, aki nagyon meggyőzően fejt ki, hogy Kálvin János az egyházzól szóló tanában (Institutio, IV. könyv) tévesen mondja az egyházat a hit külsődleges segítő eszközének (Externum subsidium fidei), mert az egyház – bármilyen gyarló is külső megjelenésében – nem külsődleges eszköz, hanem megérkezésünk célállomása. S mivel a látható egyház sok gyarlóságot mutat minden időben, ezért a jobb látásra hivatott emberek vagy megpróbálnak kisközösségbe gyülekezni, vagy a láthatatlan egyház különbségtételével vigasztalják magukat. Brunner rámutat arra, hogy a látható és láthatatlan egyház különbségét nem ismeri az Újszövetség. Ismeri viszont a koinóniát, a közösséget, ami a Krisztus főisége alatt a test és tagok törvénye szerint működik. Az eklézsiának egyház fordítását sem tartja szerencsésnek, inkább beszél gyülekezetéről. S ezzel bizonyos tekintetben elkülönül az intézményesített egyházfoglalomtól s még inkább a világegyháztól, amiben az egyesületi jelleg sok esetben lélektelen hivataloskodásban merül ki, s alig emlékeztet a Jézus által elindított meghitt közösségre. Sokan hagyták el ebben az évszázadban azt az egyházat, ami a ridegségével taszított, és felsőbbrendűségének tudatában a Kirchliche Amt, az egyházi hivatal korszerűtlen és negatív tulajdonságokat is megjelenítő emberek gyülekezőhelyévé vált. Sokan perlekednek ma is egyházukkal, és Istennel való kapcsolatuk rendezetlenségét azzal magyarázzák, hogy nem kívánnak olyan közösséghez tartozni, ahol belső egyenetlenkedések, zavarok és békétlenségek vannak. Amerikában olyan felfogás is létezik, amely nyíltan tagadja az egyház jelentőségét. A diszpenzacionalisták azt állítják, hogy mivel Jézusnak nem sikerült a földön megvalósítani az Isten országát, visszajöveteléig nincs semmi szerepe az egyháznak, amit nem is ő alapított. A Jehova tanúi is közismerten egyházellenesek, és szabadon terjesztett primitív ideológiájuk nagyban hozzájárul az egyház tekintélyének bomlasztásához. Láthatjuk ezekből a jelekből, hogy az egyház szerepének leértékelése több irányból is arra a célra közelít, hogy megingassa a hitet és a bizalmat és szétszórja még a maradékát is az Isten népének. Ha nem Krisztusra épül fel hitünk, akkor valóban eredményes lehet ez a több irányból érkező bomlasztás, ami az alapokig hatolva mossa ki felépítményeink alól azt, ami kimosható. Az erózió fizikai törvényszerűsége érvényesül itt: a tenger apálya és dagálya addig csapkodja a sziklás partokat, mígnem egy napon nagy tömbökben leszakad a part és új felületen folytatódik a víz előnyomulása. Ezért mondhatjuk jellepelesen, hogy „ott vagyunk, ahol a part szakad”. Diabolikus és démonikus erők

bomlasztó hatásának kivédésére buzdít minket a Zsid 10,23–25 Igéje, ahol ezt olvassuk: „tartsuk meg a reménységnek vallását tántoríthatatlanul, mert hű az, aki ígéretet tett, és ügyeljünk egymásra, a szeretetre és jó cselekedetekre való felbuzdulás végett, el nem hagyván a magunk gyülekezetét, amiképpen szokásuk némelyeknek, hanem intvén egymást annyival inkább, mivel látjátok, hogy ama nap közelget.”

2. Itt most már második tételünkhöz érkeztünk, amiben azt állítjuk, hogy *Krisztusban lehet megalapozott életről beszélni*. Mi még ki is bővítjük ezt egy jelzővel, amennyiben megalapozott keresztyén életről szólunk. Nem mi végezzük ezt a megalapozást, hanem Isten kiválasztó és elhívó kegyelme épít fel minket mintegy élő kövekből szent templommá, lelki házzá. Mi magunk nem tudnánk felépülni, mi csak leépülni tudunk. A tisztán emberi vállalkozások csődje jól látszik a sokféle párt sorsában, az egyesületek hervadozásában, a frakciók tülekedésében. Ha már most valaki azt mondja vagy mondhatja, hogy az egyházban is ez van, akkor erre két válasz lehetséges:

– Igazad van, az egyházban is emberek vannak: bűnös emberek, mint egykor Korinthusban, amiről Barth Károly megjegyezte: „Nagyon furcsa szentek ezek a korinthusi szentek.”

A másik válasz pedig: „nem kellene ennek így lenni”. Nem is volt mindig így. Az emberek mindig hittek valamiben, és akik hittek, azok vezették is a többieket, akiknek nem volt önálló világméjük vagy világnézetük. A 20. században azonban több olyan változás ment végbe, ami a 18. és a 19. század gondolati eredményeit összegezte, és összehatásában két világháború katasztrófájához vezetett. A francia felvilágosodás és forradalom beindított egy tetszetős gondolatmenetet: LIBERTÉ, EGALITÉ, FRATERNITÉ! Mily szépen hangzott ez a hármas jelszó a trikolorra írva. A francia király és Marie Antoinette fűrészpáros kosárba hulló feje elindította a társadalom megváltoztatásának erőszakos, forradalmi menetét. Meghatározó lett Marx kizsákmányolásról szóló tana, amiből következett, hogy ezután forradalmi úton kell felszabadítani a tömegeket az osztálytársadalmak elnyomása és kizsákmányolása alól. Ezután fellépett Nietzsche, aki kimondta, hogy a keresztyénség a gyengék vallása, az embernek gátlástalanul kell levetnie a keresztyénség elavult eszméit. Megszólalt Darwin, aki tagadásba vette az ember isteni teremtmény voltát és a fajok eredetét a majmokig vezetve vissza az evolúció fejlődéséig. Az eltömegesedés prófétája, Ortega y Gasset megjósolta, hogy a tömegek minden téren elfoglalják a társadalom, a kultúra, a civilizáció fórumait. Megszólalt Sigmund Freud, aki az ember tudatalattijának feltárásával, a pszichoanalízissel mint módszerrel mutatta ki, hogy amit bűnnek nevezünk, az valójában mély tudati képződmény, amit ki lehet elemezni az emberből. Még egy lépés következett, az egzisztencializmus, amiben már nyíltan hirdették meg az ember önmegvalósításának és autonómiájának gondolatát, mondván, hogy döntéseinknek nincs morális előjele. (Az autós elüti vagy nem üti el a gyalogost, ez teljesen esetleges: mindkettőben önmagát valósítja meg.) Látható, hogy mindezen eszmék gyakorlati megvalósítóra vártak, és ezek meg is jelentek a maguk idejében: Hitlernek és Sztálinnak hívták őket, akik gátlástalanul engedték szabadjára az emberben rejtőző

vadállatot. Velük és általuk elszabadult a pokol, aminek tüze ma is felparázslék egy délvidéki háborúban vagy a világszerte robbantató terrorizmusban. Ne felejtsük el, hogy az erőszakkal történő változtatás igénye, a forradalmi út hitelesítése továbbra is él és működik a földalatti mozgalmakban. Ez a rövid elemzés is rávilágít arra, hogy a kereszténység vagy keresztyénség elveszített valamit: a tisztánlátás hitben hordozható biztonságát. Elvesztette iránymutató szerepét, s ezért világunk ma is kalandoroknak kiszolgáltatott állapotban leledzik. Hiába íránk ki, hogy kalandorok kíméljenek... – a világpolitikai kalandorság egyre visszafoghatatlanabb, mert a keresztyén hit és kultúra megtagadása az általános lezúllás felé taszítja a tömegeket.

Ezen a ponton utalnunk kell arra a megosztottságra, ami akár a keresztyén nevezetnek a különbségében is megmutatkozik. Illyés Gyula kérdezi meg A reformáció genfi emlékműve előtt című versében: „mért több *a keresztyén*, mint *a keresztyény*?” Mi a különbség? Csak egy „buta betű” egy ipszilon, s az is csak a magyar nyelvben. Tudnivaló, hogy a római katolikusok magukat keresztyéneknak nevezik, mi pedig, protestánsok keresztyénnek. A megalapozott keresztyén élet ott kezdődik, hogy Krisztus váltságáhalálában hívőnek állítjuk magunkat. És tudunk valami biztosat erről a világról, azt, hogy Isten kezében van mindenestül. Ez azt is jelenti, hogy az Ő mindenre elégséges kegyelme úgy is megfogalmazható, hogy „benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,28). S az Ő kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk. Helyzetünk meglehetősen drámai, de ennek a drámának ismeretes a vége: Krisztus visszajövele és mindeneket újjáteremtő hatalma teszi lehetővé, hogy az emberiség megmenekülésében hinni tudjunk. E nélkül a hit nélkül nincs újjászületés, feltámadás, új élet – csak válság van és rózsaszínű álmodozás, a bűn zsoldja, ami tudvalevően a halál (Róm 6,23).

A proféták és apostolok alapkőven felépült anyaszentegyház ezért nélkülözhetetlen gyülekező helye a hívőknek. Kálvin úgy mondta: *piorum omnium mater* – az anyaszentegyház a mi lelki édesanyánk. Gyarlóságaink ismeretében is tisztelet illeti meg, sőt mi több szeretnünk kell és látogatnunk kell, mert Krisztus ott rendelt találkozót nekünk: „ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20).

3. Itt következik harmadik állításunk: *a megalapozott keresztyén élet gyülekezethez kötött*. Már eddig is észrevehető volt, hogy szinte felváltva használjuk az egyház és a gyülekezet szót, ami az Újszövetségben megfelel az „ekklészia” és az „episzünagógé” fogalmának. (Latinul: *Non deserentes collectionem nostram* – vagyis: ne dezertáljunk onnan, ahol Isten összegyűjt bennünket!) Mindig minden azzal kezdődik, hogy Isten összegyűjti a maradékot, szétszéledt nyáját, és már ebben a gyülekezésben megjelenik az egyháznak egészen különleges valósága: összegyűjti azokat, akik szétszórtak, és sejtyszerű képződményeket hoz létre, ezek a gyülekezetek, amelyek nagyobb egységbe tagozódván képezik az egy, szent, egyetemes anyaszentegyházat. Nem volt még korszak az emberiség történelmében, amikor az egyházra ilyen rálátás lett volna, mint napjainkban. Talán ezért is a huszadik századot az egyház évszázadának nevezik. Mert

most lép ki szemünk láttára az egyház a maga nagyságában és sokféleségében a médiumok által, és a néhány órányira csökkent távolságok miatt most lép ki az ismeretlenségből. Amikor a pápa áldást oszt a Szent Péter téren, Venezuelában vagy máshol, százezres tömegben mozog külön a számára tervezett üvegalitkájában, többféle gondolatunk lehet. Az egyik talán az, hogy miért nem megy már nyugállományba..., a másik pedig talán az, hogy „ez az igazi”, hiszen tömegeket mozgat... A mi kis gyülekezetünk valamelyik tájegység pagonyában rejtőzve soha nem fog ilyen tömeghatásokat felmutatni. Pedig a tömegek évszázadában ez lenne a fontos: tíz- és százezres tömegek demonstrációja, olyan világevangelizációk, amikben meggyőzően fejtik ki hitünk megtartó erejét egy Billy Graham vagy más... elsöprő tömeghatásokkal. Ilyen képek láttán az az érzésünk, hogy mi alszunk vagy tétlenkedünk, bizonytalan és meggyőzésre váró atyafiak sokaságával. Misszióink gyengesége egyfajta bizonytalan keresztyénség várakozó álláspontját tükrözi. Az ilyen, még meggyőzésre váró tömegek, amelyek csak szokásszerűen, a megszokottság tehetetlenségi nyomatékával hordozzák egyháziasságukat, és vonakodnak felvenni a Krisztus keresztjét, azok még nem tudhatják, hogy miből maradnak ki. Mert Isten a Krisztussal és egymással való közösséget ajándékozza nekünk az egyházban. Ezért a kis egyház is egyház, a kis gyülekezetben is jelen van a Noé bárkájának védelme.

A bevezetőben már hallottuk, hogy Emil Brunner svájci teológus milyen jelentőséget tulajdonított az egyháznak. Azt mondta: nem eszköz az egyház, hanem cél: aki oda megérkezik, az Krisztus testének tagjává válik, és a főnek engedelmességgel értelmes, célszerű és győzelmes életet élhet. Védelmet is nyer a világi tévelygésekkel szemben, és nem bizonytalanra fut, nem sodortatik a korszellem elveszejtő hullámaival, hanem mint egy bárkában várja a nagy vizek elapadását, az Isten új szövetségének kiteljesedését, Krisztus visszajövetelét. A keresztyén élet így Krisztushoz kötött és csak Benne élhető meg maradéktalanul. Csak az Ő fundamentumára épülve érvényes ránk is ígérete, hogy a pokol kapui se vesznek diadalt rajtunk.

(Bibliaiskolai előadás, elhangzott a Tiszáninnyi Református Egyházkerület székházában, Miskolcon, 1996. február 13-án.)

KÖNTÖS LÁSZLÓ

Lesz-e karácsonyi kultúrharc?

Egy norvég iskola vezetői úgy döntöttek, hogy idén, a közelgő ünnepeken a suliban nem használható a „boldog karácsonyt” jókívánság sem feliratokon, sem ajándékokon, mert sértené az iszlámhívő tanulók érzékenységet. Azt ajánlották, hogy helyette a karácsony legyen „télünnep” vagy „decemberi ünnep”, és a hagyományos ünnepi ebédet is ennek szellemében nevezzék el. A felülről jött parancs mindenkit felhábortott. A norvég lapokban „karácsonyi felkelésnek” nevezik a szülők reakcióját.

Itt, Európában már megszokhattuk, hogy a legnagyobb ünnepre készülődve kezdetét veszi a nagy karácsonyi kultúrharc. Régi történet ez, amely arról szól, hogy a keresztény szimbolika mennyiben és hogyan jelenhet meg egy olyan társadalom nyilvános tereiben, amely úgymond már nem keresztény. Mint tudjuk, a válasz az volt, hogy közintézményekből el kell tűnnie mindenféle vallási szimbolikának. Egy liberális demokráciában az állam csakis semleges lehet a vallásokkal szemben, s nem megengedhető egy olyan keresztény szimbolika jelenléte, amely arra utalna, hogy ez a semlegesség sérül. A karácsonyi kultúrharc viszont mindig abból fakadt, hogy ünnepet nem lehetett eltüntetni. Egy keresztet könnyű eltávolítani egy iskolából, de a karácsonyi szimbolika kemény dió. Igaz, hogy a keresztény Európa ebben a liberalizmus által megkonstruált világképben már rég megszűnt, csak ez a fránya karácsony nem bír eltakarodni az útból. Mit lehet itt tenni? El kell tüntetni. Kommercializálni kell. Át kell keresztelni. Mindegy. Csak nehogy valami is utaljon a nyilvánosság tereiben a karácsony és a kereszténység kapcsolatára. Ebből fakadt a karácsonyi kultúrharc.

A nem keresztény Európa liberális konstrukciójával az a baj, hogy karácsonykor valahogy nem akar működni. Egy norvég iskolában azt találták ki, hogy a karácsony szót törölni kell, mert az sérti a muszlim tanulókat. Mire széleskörű tiltakozás indult a kezdeményezés ellen, s ezt az újságok elnevezték „karácsonyi felkelésnek”. Franciaországban sok vita és küzdelem után immár lehet betlehemet állítani közintézmény elé. Lássuk be, ez azért meghökkentő fejlemény. Arra utal, hogy valamiért a francia társadalom többsége ellenáll egy olyan kísérletnek, amely a karácsonyt ki akarja iktatni a nyilvánosságból. Egy felmérés szerint a franciák 86 százaléka támogatja a betlehem köztéri megjelenését. Érdekes módon, Merkel asszony is azzal állt elő a minap, hogy a karácsonyi hagyományokat ápolni kellene.

E példák is jól mutatják, hogy van itt valami ellentmondás a szekularizmus értelmezése körül, s ez a feszültség karácsonyhoz közeledve rendre a felszínre kerül. Esetek sokaságát lehetne idézni az elmúlt évekből, amelyek mind arról szólnak, hogy

miközben a domináns liberális világkép igyekezett a szekularizmus elvére, állam és egyház szétválasztására, az állam vallási semlegeségére, a multikultúrára hivatkozva a karácsonyt semlegesíteni, kizárni a nyilvános térből, addig eme igyekezetnek valamiképp ellenállt egy nehezen megragadható, de mégis létező többségi érzület, amely ragaszkodik a karácsonyi hagyományokhoz. Ha kicsit cinikus lennék, utánozva a liberalizmus bámolatra méltó szóalkotási képességét, azt mondanám, nevezzük ezt kulturális populizmusnak.

Kíváncsi vagyok, az idén lesz-e karácsonyi kultúrharc. Van egy olyan sejtésem, hogyha lesz is, ez a liberális ámokfutás karácsony semlegesítéséért csillapodni fog. Ehhez nagyban hozzájárulhat az amerikai elnökválasztás figyelemzavaró eredménye, no meg az érzékelhető európai jobbratulódási folyamatok, amelyek sokkoló módon azt jelzik, hogy emberek millióinak elege van az emlékektől mentes társadalom megkonstruált világából. Mintha tényleg arról lenne szó, hogy a második világháború utáni liberális világkép, amely arra épült, hogy a nyugati kulturális történeti folytonosság nem tartható tovább, megroppant volna. Mert a karácsony semlegesítésének, a karácsonyi szimbolika eltávolításának éppen ez a lényege. Felszámolni a kulturális emlékezetet. Csak úgy tűnik, a kísérlet nem sikerült. Valamiért a karácsonyt nem lehetett felszámolni.

Talán éppen azért, mert a karácsony az európai kultúrtörténeti folytonosság legerősebb és legtartósabb szimbóluma. Azt lehet ugyan mondani, hogy ez a folytonosság valamiképp megszakadt. Azt is lehet mondani, hogy ma már tényleg nem beszélhetünk a szó elsődleges értelmében vett keresztény társadalmakról. Ám épp a karácsony léte, s az ilyenkor szokásos kultúrharc jelzi, hogy a keresztény kulturális emlékezet messze nem számolódott úgy fel, hogy valamiféle radikális szekularizmus indokolhatná az ünnep teljes kiiktatását a nyilvánosság tereiből. Mindez pedig arra utal, hogy megvan még a társadalmi alapja egy kulturális paradigmaváltásnak, amely abban testesül meg, hogy átértékelődik a hagyományhoz való viszony. Míg a poszt-modern-liberális elbeszélés szerint a haladás egyenlő a kulturális emlékezet kiiktatásával, az emlékektől mentes társadalom megeremtésével, addig könnyen kiderülhet, hogy tradicionalitás és modernitás messze nem zárja ki egymást.

A karácsonyhoz való ragaszkodás az európai társadalmak mélyrétegeiben pontosan jelzi, hogy korai lenne még a keresztény kulturális emlékezet végleges felszívódásáról beszélni. Sok jel utal arra, hogy a liberális paradigma messze nem egy végleges olvasata a kulturális múltnak, a „történelem vége”, hanem sokkal inkább egy átmenet egy új önértelmezés felé.

S ebben az önértelmezésben végre karácsony is megkaphatja a méltó helyét.

Negatív kontra pozitív kommunikáció

„Amikor gyermek voltam, úgy szóltam, mint gyermek, úgy éreztem, mint gyermek, úgy gondolkoztam, mint gyermek; amikor pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermeki dolgokat”
1KOR13:11.

Más a felnőtt lét, más a gyermek lét. Gyermekként a felnőttek óriások, mindenhatók, hatalmasok, erősek, közelségükben biztonságra számíthatunk, de gyakran előfordul az, hogy a felnőtt nem él szerencsésen a neki átruházott hatalommal. Emlékeinkben felidéződhetnek olyan felnőttek, személyek, akik mellett jó volt lennünk, gyermekként értettek, segítettek, érdekessé tették a körülöttünk lévő világot, velük együtt fedezhettük fel azt. Mikor kérdéseinkkel kerestük meg őket, igyekeztek őszinte választ adni. Életkorunknak megfelelő feladatokat adtak, mikor hibáztunk, kiigazítottak, de nem szégyenítettek meg minket. Nem fukarkodtak a dicsérő, bátorító szavakkal mikor jól teljesítettünk, de ha nem, akkor is biztosítva érezhettük magunkat a szeretetükről. Mikor kerestük önmagunkat, akkor türelemmel hordoztak. Kamaszkorban ritkán szóltak, inkább csak egyszerűen meghallgattak, néha kérdéssel segítettek tovább bennünket. Azzal, hogy nemcsak a tanulást várták tőlünk, hanem a házimunkába is bevontak, önálló feladatokat adtak, úgy a felelősséget is megtapasztalhattuk mellettük, és hasznosnak érezhettük magunkat. Egy ilyen szerető hatalom mellett felnöve többnyire nincs is bajunk önmagunkkal, erőt érzünk magunkban, célokat tűzünk magunk elé, merünk álmodni, és álmainkért küzdeni. Akik nem kapnak ilyen „hamuban sült pogácsát”, bizony sokkal nehezebben tudnak megbirkózni a felnőtt létükkel.

Házaspárkapcsolatunkban sem működik másként a szeretet, bár felnőttként vagyunk a kapcsolatban, de önként vállalt elköteleződés révén függő kapcsolatba kerülünk társunktól. Egy emberi alapszükségletünk, a kötődési szükségletünk kielégül, és ez jó, hisz nem jó az embernek egyedül, társas lényeknek teremtett az Isten. Viszont nem mindegy, hogy kapcsolatunkban milyen üzenetek jönnek-mennek egymás felé, hol kimondott szavakon keresztül, hol csak tekintetünkkel vagy érintésünkkel közvetített üzenetek által. Közérzetünket, önmagunkról alkotott képünket befolyásolja társunkhoz fűződő viszonyunk úgy, mint gyermekkorunkban a szüleinkhez fűződő viszonyunk. Mikor ártó, bántó megjegyzéseket teszünk a másik felé, vagy kritikánk gúnyos, szégyenítő, hibáztató, vádaskodó, erőszakos, és csak a hibákra fókuszáló, úgy társunk önbecsülése képes meginogni, önérték-érzete csökkenni. Vegytiszta kapcsolattal még nem találkoztam, nem is tartom lehetségesnek, de gyakran látok olyan kapcsolatokat, ahol nem figyeltek a kapcsolat higiéniájára. Hagyták a felek elhatalmasodni a negatív kommunikációt, hozzáállást, viselkedést – természetesen tudjuk, milyen gyümölcsöket terem ez idővel. Van, hogy mély kríziseken keresztül jutunk

csak olyan felismerésre, ami életre segít bennünket, de van, hogy nem kell megélnünk ezt a mélységet, hanem csak elidőzünk önmagunkban, mély és őszinte önvizsgálatot tartunk, akár a cikk olvasása után, és döntést hozunk, hogy másként szeretnénk a kapcsolatunkat megélni társunkkal, gyermekünkkel, munkatársainkkal a jövőben, mint ahogy eddig ösztönösen tettük.

Ezt az egyszerű fejlesztő játékot minden nap játszhatjuk. Annyit kell tennünk, hogy beszédünkben, viselkedésünkben felismerjük a negatív mintákat, és változtatunk rajta, pozitívrá cseréljük. A kapcsolatépítő játékba bevonhatjuk társunkat is, kérve őt, hogy jelezzen bátran vissza, ha fájón, bántón viselkedünk, beszélünk vele, de még jobb, ha ezt a játékot kölcsönösen játsszuk, úgy még többre juthatunk. Ezen az interakciós szinten, ha kitisztítjuk a kapcsolatunkat, garantáltan mélyebb intimitásba kerülünk a társunkkal, a kapcsolatunk az életerőnk egyik forrása tud lenni, és megemelkedik a boldogságszintünk is.

A kimondott szavaknak erejük van, sose felejtjük a nyelv bűneit. Jak. 3:1–12.

A mérték érték, nem mindegy, milyen mennyiségben van jelen a negatív kommunikáció egy kapcsolatban. Ahogy immunrendszerük képes fenntartani az egészségüket úgy, hogy közben kórokozók vannak szervezetükben, úgy a kapcsolatunk is ellenálló egy szintig, de a kellő higiénia nélkül képes megbetegedni.

Útravalóul néhány javaslat:

– A hibákra fókuszáló figyelmünket cseréljük elismerő, bátorító, együtt érző jelenlétre! Kutatások szerint az 5:1-es arányban képes egészségesen fejlődni a lélek. Azaz 5 bátorító + 1 kritizáló megjegyzésre törekedjünk!

– A feszültségre öniróniával, humorral is reagálhatunk.

– Használjuk a megszokottnál gyakrabban a „varázsszavakat”: sajnálom, bocsáss meg, köszönöm, szeretlek!

Ha nemcsak gondolkodunk róla, hanem cselekvői leszünk, tapasztalni fogjuk a pozitív változást.

Állandó menedék

HÚSZÉVES A MÁON SZERETETOTTHON

Fennállásának 20. évfordulóját ünnepelte a MÁON Református Szeretetotthon Miskolcon. A közepsúlyos értelmi sérülteket gondozó intézményt 1996-ban alapították, később a Tiszáninnyi Református Egyházkerület fenntartásába került. A szeptember 30-i ünnepségen az alapítók, a fenntartó, valamint a város képviselői is köszöntötték a bentlakókat.

„Szeretet, ami nemcsak szó, elfogadás, ami biztató, biztonság, ami állandó. A menedék alapja örök, ha Istentől való” – ez a hitvallása a MÁON Református Szeretetotthonnak, amely immár húsz éve végzi fogyatékkal élőkkel való szolgálatát. Az intézmény lakóinak és dolgozóinak egyaránt fontos, hogy hitüket, belső meggyőződésüket a hétköznapokban is megéljék.

A névből adódóan menedékek szeretnének lenni olyan emberek számára, akik gondolkodásukban, érzelmeik megélésében, a világ észlelésében és tetteikben másak. „Arra törekszünk, hogy mindig legyen bennünk annyi elfogadás, hogy akinek szüksége van rá, és hozzánk betér, tudjunk segíteni. Tudjunk egy olyan közeget biztosítani, ahol a fogyatékkal élők biztonságban érezhetik magukat” – véli Gubányi Katalin intézményvezető.

A szeretetotthont 1996-ban hozta létre a Békesség Háza Alapítvány, Rácsok Gyuláné Berényi Ilona és Kajdy Zoltánné kezdeményezésére.

– Isten a sérülten született kislányunkat használta fel kezdőpontjául ennek az otthonnak. Az ő állapotával együtt élve egyre gyakrabban fogalmazódott meg bennem, hogy Miskolcon szükség lenne egy olyan helyre, ahol a hozzá hasonló gyermekek krisztusi szeretetben lehetnek együtt egymással és gondozóikkal, és mindenki a kapott képességeit bontakoztathatja ki – mondta a jubileumi ünnepségen Rácsok Gyuláné Berényi Ilona, aki kiemelte, hogy Isten lépésről lépésre munkálta ki az otthon létrejöttét.

Az intézmény 2001-ben került az egyházkerület fenntartásába, 2014-től pedig a TIREK Diakóniai Központ égisze alatt működik családias légkörben, ahol nagy hangsúlyt fektetnek a gondozottak folyamatos, egyéni és csoportos formában történő fejlesztésére. Van tornaterem, szőnyegszővésben és barkácsolásban próbálhatják ki magukat, báb- és drámacsoportokban vehetnek részt, továbbá hitmélyítő programokat rendeznek számukra.

Csomós József az ünnepségen tartott áhítatában emlékeztetett, hogy csak oda küld az Úr áldást, ahol a testvérek szeretetben élnek. „A mai nemzedéknek, mai társadalomunknak a legnagyobb baja az, hogy elbagatellizálja a dolgokat. Apróságnak tűnik, hogy szemben állunk egymással és fogjuk egymás kezét, mert a szeretet köt össze bennünket, mert Krisztus indulatával el tudjuk fogadni egymást minden másságával együtt. Elfelejtjük, hogy Isten ehhez kötötte az áldást!” – fogalmazott a református püspök, aki hangsúlyozta: „a jövő nem körülöttünk, hanem bennünk születik”.

Fölöttük tartja kezét az Úr

Már több mint kétezer-ötszáz lakónak nyújtott segítséget húszéves fennállása alatt a Lorántffy Zsuzsanna Református Kismamaház Miskolcon. Az intézmény falai olyan nőknek nyújt védelmet, akiknek férjük agressziója elől kell menekülniük gyermekeikkel. A kismamaházban minden karácsonykor keresztelőt tartanak. Gálné Ács Mária intézményvezetővel, református lelkésszel a két évtizedes jubileum kapcsán beszélgetünk.

– *Milyen élethelyzetben vannak azok az édesanyák, akik otthonra lennek önkénél?*

– A hozzánk érkező nők többsége általában alkoholista, szenvedélybeteg férje elől menekül otthonról. Sokuk állami gondoskodásban nőtt fel. Szakmai berkeken belül úgy mondjuk, hogy szociális és/vagy pszichés veszélyeztetettségben lévő édesanyák és gyermekeik vannak nálunk. Harminc ember örömet és bánatát kísérjük munkatársaimmal. Két-háromszoros a túljelentkezés az intézményünkbe, sajnos nem tudunk minden rászorulóknak segíteni.

– *Sikerül rendezni a családok életét?*

– Vannak sikertörténetek és kudarcok is. Gyakran tapasztaljuk azt, hogy egy anya, miután orvosi és lelki segítséget kapott, visszamegy a párjához, mert úgy gondolja, hogy a férfi megváltozott. Előfordul azonban, hogy később visszajön, mert mégsem változott a helyzet otthon. Máskor talpra akar állni az édesanya, és munkahelyet keres, pszichológus segítségét kéri.

– *Foglalkoznak az édesapákkal, a férjekkel is?*

– Ha az anya szeretné bevonni a családterápiába az apát is, akkor szakemberekkel együttműködve megkezdjük a családegyesítést. Erre ritkán kerül sor, mert vagy az édesapa nem hajlandó részt venni a terápián, vagy az anya nem kéri ezt.

– *Miként van jelen a hit az otthonban?*

– „Fölöttem tartod kezedet” (Zsolt 139,5) – szól a vezérigénk, amelynek saját életünkben és munkánkban megtapasztalt igazságát megpróbáljuk továbbadni a lakóinknak. Gyakran kapunk őszinte, tiszta kérdéseket az édesanyáktól, amelyek azt firtatják, vajon őket is, így is szereti-e az Isten, illetve hogy miért történt ez velük. Örömmel válaszolunk e kérdésekre. Minden karácsonykor keresztelő is van az otthonban, ekkor általában hat, nyolc, tíz gyermeket is megkeresztelünk, sőt, van, hogy

Gálné Ács Mária

az édesanyjukat is – mindezt természetesen ők kérik, nem kötelező. Lehetőség ez és misszió számunkra. Egyházi intézmény vagyunk, ami azt jelenti, hogy a fizikai segítségen túl feladatunk az is, hogy továbbadjuk, amit Istentől kaptunk.

– *Hogyan tekintenek a jövőbe? Milyen fejlesztéseket, bővítéseket terveznek az intézményben?*

– Már van két továbbléptető lakásunk, ahol négy olyan család lakhat, akiknek másfél év alatt nem rendeződött az életük. Olyan továbblépési lehetőséget is szeretnénk biztosítani, ahol az öngondoskodás jegyében a családok maguk is gazdálkodhatnak. Közel Miskolchoz, ahonnan nem okoz gondot a bejutás a városi munkahelyre. A kertművelésbe már a kismamaotthonban is bevonjuk a lakókat, ahol előadásokat is hallhatnak a növénytermesztésről.

★ ★ ★

Magyarországon az elsők között, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében pedig elsőként jött létre a Lorántffy Zsuzsanna Református Kismamaház 1996-ban, mondja Gálné Ács Mária lelkész, akit jó érzéssel tölt el, hogy az 1997-ben megalkotott gyermekvédelmi törvénybe már az ő javaslataik is bekerülhettek. Az induláskor alapítványi háttérrel működtek, de a református egyház a kezdetektől a kismamaház mellett állt.

(Reformátusok Lapja)

Harmadik dimenzió a gazdaságban

BESZÉLGETÉS

BARITZ SAROLTA LAURA OP NŐVÉRREL

A haszonelv, profitmaximalizálás alapján működő gazdasági rend fenntarthatatlan, újratermeli a boldogtalanságot és háttérbe szorítja a közjót. Ennek alternatívájával foglalkozik Baritz Sarolta Laura domonkos nővér új kötetében, melyet november 24-én mutattak be a budapesti Corvinus Egyetemen.

– *Könyvének középpontjában a „harmadik dimenzió”, az erkölcs, az erényetikai szemlélet áll. Mit jelent ez a gazdaságban?*

– A *Háromdimenziós gazdaság* doktori disszertációból született. Azt a hipotézist vizsgálja és kívánja alátámasztani, hogy más emberi értékrend más gazdasági renddel jár együtt. Két paradigmát, és ennek alapján két emberképet mutat be. Míg a jelenlegi haszonközpontú, utilitarizmuson alapuló szemlélet alternatívája az erényetikai gazdálkodás, addig a főáramú gazdaság emberképével, a homo oeconomicusszal a homo reciprocans emberképe áll szemben, mely a kölcsönösségre, a kölcsönös adásra teszi a hangsúlyt. Így jutok el a háromdimenziós gazdasági rend modelljéhez, ami az ember erényetikai értékrendje által meghatározott rendszer, melynek alapja és végső célja az ember, vagyis az ő kiteljesedését jelentő közjó megvalósítása. Mindezt a könyv második részében bemutatott kérdőíves empirikus tudományos kutatás támasztja alá.

– *Benne élünk a főáramú gazdaság meghatározta társadalomban. Hogyan jellemezné a homo oeconomicus helyzetét?*

– Fogyasztói társadalomban élünk, a növekedés, a profit maximalizálásának legfőbb célja határozza meg a gazdaság működését. Az egyén megsínyli ezt a helyzetet, mert a rendszer fogyasztásra sarkallja, és ezért egyre több erőforrást kell befektetnie, amiért cserébe egyre kevesebb élvezetet ér el. Tudjuk ugyanakkor – ezt támasztja alá a dolgozatombhoz végzett kutatás –, hogy az anyagi javak élvezete csak bizonyos szintig okoz boldogságot, amihez ugyan hozzátartoznak az anyagi javak is, de azok az értékhierarchia alsó szintjén helyezkednek el. A kutatások azt is kimutatták, hogy az anyagi javakhoz való kötődés már nem ad kellemes állapotot, hanem ellenkezőleg, depresszióhoz vezet. A mai helyzet sem nem jó, sem nem csüggesztő. Olyan állapot, amelynek javításáért küzdeni kell.

– *Milyen választ ad az erényetikai szemlélet ezekre a problémákra?*

– A világ súlyos problémáinak legmélyén az ember erkölcsi válságát találjuk. Ezzel kell szembenéznünk, az ember erkölcsi mivoltát kell helyreállítani, tulajdonképpen abba a helyzetbe kell visszahozni, ami természetéből fakadóan boldogságot jelent szá-

mára. Itt vannak az igazi válaszok. Úgy kell megszólalnunk, hogy meg is hallják, okosan kell fogalmaznunk, hogy meg is értsék.

– *Hogyan érveljünk, hogy hatásosak legyünk?*

– Eszembe jutnak a Volkswagen, a Deutsche Bank és nálunk a Quaestor körüli botrányok. Akinek vaj van a fején, ne menjen a napra. Egy idő után minden kiderül, hosszú távon visszaüt a normák megsértése, és óriási anyagi károkat okoz a vállalatnak. Azt látjuk, hogy egy erkölcsi norma megszegése pénzben mérhető veszteséget eredményez, és a hosszú távú működést is aláássa. Vagy ott van a devizahitelezés esete. Hosszú távon óriási veszteséget jelentett a rövid távú nagy nyereség realizálása. Nagy tanácsadó cégek, mint például a Morgenstern vagy az A.T. Kearney azokat a vállalatokat nevezik fenntarthatónak, melyek működésének alappillérei közt ott vannak az erkölcsi normák, az átláthatóság, a korrupciómentesség.

– *Az erényetikai szemlélet magas mércét állít az ember elé. Hogyan lehet ennek megfelelni?*

– Azt gondolom, minden szép dologért küzdeni kell, az erényességért is. Az erényes ember megtapasztalja, érdemes. Az emberi természetet Isten teremtette, az erkölcsi értékek benne vannak, így – a legmélyebb szinten – a jóra hajlik. Ha az ember önmagát akarja megvalósítani, rájön, hogy az erényes létmódban érzi jól magát. Arisztotelész szerint az erény a jóra való cselekvési készség. Hogy mi a jó, azt az ember erkölcsi mivolta határozza meg, és ezek a jók értékhierarchiát alkotnak, mely mentén haladva az ember egyre inkább kiteljesedik, egyre értékesebb, „tökéletesebb” lesz. Keresztényként az Istennel való kapcsolat a célja, ebben realizálja erkölcsi mivoltát. A boldogság egyik összetevője, hogy az ember dinamikusan el akar érni egy célt, és ebben kiteljesedik. A másik komponenst a tartalmas és jó emberi kapcsolatok adják. Van egy a harmadik összetevő is, ez pedig a lelki élet. Láthatjuk, mennyire összetett az erényetikai boldogságfogalom.

– *Keresztényként, kilépve a család, a plébániai közösség védett világából rendszeresen szembe kell nézni más értékrend mentén működő közösségekkel, például a munkahellyel.*

– Sokan élnek egyfajta „hasadtságban”, a magánéletben keresztényként, de ezt a közéletben nem merik felvállalni, sőt azzal ellentétes értékeket képviselnek. Ez feszültséget okoz és boldogtalanná tesz. A kutatás során a válaszadók egy részét „kovászcsoportnak” neveztem el. Ők arról számoltak be, rossznak érzik munkahelyüket, nem tudtak a munkahelyi környezettel kapcsolatosan jó értékeket bejelölni. De nagyon nagy volt bennük a belső motiváció, ami a kiteljesedés, a tudás- és alkotásvágy, a tettrekészség része. Ennek alapján boldognak mondták magukat, életüket értelmesnek látták, és képesek voltak felülemelkedni a rossz struktúrán. De ehhez kell a stabil értékrend, és ki kell tartani mellette, minden akadály ellenére. Nem tálcán nyújtják a boldog pillanatokat, meg kell küzdeni értük.

– *A multik világában bizonyított közgazdászként lépett be a domonkos rendbe. Ma hogyan látja az ott végzett munkát?*

– 1983-ban végeztem a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem külgazdasági szakán, külkereskedelmi vállaltoknál dolgoztam, legutoljára a Pepsi Colánál, kereskedelemfejlesztési menedzser státuszban. Emberségesen próbáltam vezetni. A rám bízottak szerettek velem dolgozni, jó volt a légkör. Azt gondolom, a vezető személyisége

erőteljesen kihat a környezetére. Ma, amikor a kommunikáció torzul, nehezzé válik, egyre fontosabbnak tartom a példaadást, egy nonverbális példa sokkal hatásosabb lehet. A cél a szolgáló vezetés, a szubszidiaritás elvét megvalósítva, ami nemcsak a hierarchiában alacsonyabb szinten lévők önállóságát jelenti, hanem a segítő, a másik embert figyelembe vevő vezetési stílust. A közgazdasági munkámat szerettem, kreativitást, okosságot és ügyességet kívánt, intellektuális kihívást jelentett. Mai feladataim természetesen jobban gyarapítják a közjót, mint csupán az üdítőital eladása.

– *Már többféle személyiségjegyet említett – leírná az érényes embert?*

– Az emberi értékrend és a gazdasági rend összefüggését, benne az ember személyiségjegyeit is, egy nyolcvannyolc kérdésből álló kérdőív alapján vizsgáltam, mely kiterjedt az értékrendre, a motivációkra, az anyagiakhoz való kötődésre, de arra is, mennyire látja értelmesebbnek a kérdezett az életét, és milyen gazdasági rendet képzel el az ideál szintjén, és azt is megkérdeztem, hogy milyen a valódi munkahelye. Használtam a „Big Five” személyiségmodell kérdőívét és a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete által ugyancsak a külföldi szakirodalomból adaptált kérdéseket az emberi motivációkra vonatkozóan („Aspirációs Index”), s így a „Nagy Ötök” személyiségvonás-típusai, vagyis az extraverzió, a neuroticitás, a lelkiismeretesség, a barátságosság és a nyitottság alapján különítettem el a személyiség-típusokat. A kérdőívre adott válaszok alapján bebizonyosodott, minél érényesebb, minél kevésbé anyagi, minél inkább belülről motivált valaki, annál inkább van elképzelése az ideális munkahelyről, ennek ismérvei pedig az etikai értékek érvényesülése, a társadalmi felelősségvállalás megvalósulása és a profit eszközként való értelmezése a gazdasági szervezetben.

– *Milyen módon történt az adatfelvétel?*

– A kérdéssort közel ötezer-hétszáz helyre küldtem ki, ebből 302 kitöltött kérdőívet kaptam vissza. A mintavétel nem volt reprezentatív, hanem egy úgynevezett pilot teszt (előzetes adatfelvétel, próbafelmérés – *a szerk.*), ami alapján a hipotézisek vizsgálhatók, igazolhatók voltak. A válaszokat SPSS matematikai-statisztikai programmal dolgoztam fel, és elemeztem az eredményeket. Ezek alátámasztják azt a feltételezésemet, hogy végső soron az ember az elsődleges a környezethez, vagyis a gazdasági rendszerhez képest, és belső motivációja független a környezettől, tehát az ember képes a környezete, a gazdasági rend megváltoztatására. Az SPSS eredménytáblája szerint az ember belső motivációja korrelációt, összefüggést mutat az élet értelmességével, az érényetikai változókkal és az érényetika szerint körülírt boldogsággal, de negatívan korrelál az anyagiassággal. Ez az eredmény utal az Aquinói Szent Tamás által megfogalmazott természettörvény állítására, amely szerint az ember elsődleges hajlama a jóra irányul.

– *Kiknek szól a most megjelenő kötet?*

– Kettős célt követtem. Mind a laikus, mind a szakmabeli olvasónak azt szeretném bemutatni, lehet a civil gazdasági értékek, az érényetika értékei mentén felelősen gazdálkodni. A keresztény olvasóknak pedig azt, hogy belefér az életbe a gazdálkodás, a pénzügy, a banki szféra, hiszen mindez az élet szerves része. Olyan szemléletet képviselek, ami az arisztotelészi, az Aquinói Szent Tamás-i alapokon áll, és az egyház társadalmi tanítása szerint a keresztény értékrendből fakad. Ez a gazdaság, a gazdálkodás eredeti s valódi értelme.

(Magyar Kurir)

PAPP ANDRÁS

A Nagyboldogasszonyról nevezett székesegyház

Frissen megjelent kiadványában a Miskolc-Belvárosi Görögkatolikus Parókia bemutatja temploma történetét, külső és belső látnivalóit. Az egyházközségnél kapható könyvecske két fejezete adjon kedvet az írás megismeréséhez és beszerzéséhez.

Séta az udvaron

Belépve a templomudvar főbejáratán, azonnal megragadja figyelmünket a székesegyház szekciókkal díszített homlokzata. A szimmetrikus ívek, a burkolat kiemeli a képeket. Maga a templom megjelenése imádságra hív. Középen, a négy evangélistát jelképező oszlopokon nyugvó körívekben Mária imára kitért karjai között Krisztus Urunk néz le ránk áldásra emelt jobbával. A kerítésen belüli zárt tér nyugalma átvezet a forgalmas, zajos „külvilágból” a lelki elcsendesedés, a belsőre figyelés helyére. Felkészít a templomba belépésre.

A két oldalajtó fölött görögkatolikus egyházunk két kedves Liturgia szerzőjének egészalakos képe látható. Az egyházi év folyamán Nagyböjt idejét kivéve Aranyszájú Szent János liturgiáját végezzük. A jobb oldali kép mutatja őt. A bal oldalon Nagy Szent Bazilt, a kappadókiai főpapot láthatjuk. Évente tíz alkalommal énekeljük liturgiáját.

Építészeti bemutatás

A székesegyház épülete két alapvető egységre bontható, a fő és lépcsőtornyokkal kiegészített toronyrészre, valamint a latin-kereszt alakú hossz és kereszthajóból álló egységre. A hosszhajó végében található az apszisban kialakított szentély, valamint a kereszthajó és a szentély apszisának metsződésébe lett beillesztve mindkét oldalon egy-egy sekrestye, melyek szintén apsziszerű kialakításúak.

A hosszahajó csehsüveg boltozattal fedett, a hosszfőfalak kívülről támpillérrel erősítettek. A főtoronyban három harang található.

A templom különlegességét a homlokzati megjelenése, a megjelenés kettőssége-hármasága adja. Míg a toronyegység premodern építészeti jegyeket visel magán (letisztult formák, funkcionalista nyílásosztás), addig a hátsó hajóegység egyértelműen a szececesszió arts and crafts ágának jegyeit viseli magán. Ezt a két meglehetősen eltérő stílust (mely egymás mellett is jelen volt ebben az időszakban Magyarországon) egyesíti a rendkívül jól eltalált neogótikus (eklektikus) épülettömeg.

A főtorony csúcsán kettős kereszt áll.

Az épület alapozása feltehetően beton. Falazata tömör kisméretű téglából készült. A boltozott födémrendszer vasbeton héjszerkezet. Tetőszerkezete acél feszítóműves fagerendás szaruzattal bír. A tetőfedése betoncserép.

Körbejárva a templomot egyszerű díszítőelemeket figyelhetünk meg. A nyugati és keleti oldalon az oldalhajók timpanonjában oroszlánok, a szentély oldalán a tetőcsúcs alatt pedig sasok láthatók. Valószínűleg mint evangélista jelképeket választották ezeket. Sötétedés után pedig a belső világítás fényében látszanak a nagyméretű ólomüveg ablakok.

A kerítés fülkéiben az ülépadok fölött tizennégy nagy ünnepünk ikonja vezet végig az egyházi éven. A sorrend a templomudvar hátsó bejáratánál kezdődik. Az ünnepek a következők: Kisboldogasszony (szeptember 8.), Keresztfelmagasztálás (szeptember 14.), az Istenszülő templomba vezetése (november 21.), Karácsony (december 25.), Vízkereszt (január 6.), Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.), Gyümölcsoltó Boldogasszony (március 25.), Lázárszombat (Lázár feltámasztása), Virágvasárnap (Krisztus bevonulása Jeruzsálembe), Húsvét (Jézus Krisztus feltámadása), Áldozócsüörtök (az Úr mennybemenetele), Pünkösd (a Szentlélek eljövetele), Úrszínváltás (augusztus 6.), Nagyboldogasszony (augusztus 15.).

Az ikonokon soha nem találjuk a festő nevét. Két festőművészt azonban megemlítem. A templom homlokzati képeinek festője Seres Tamás, az ünnepsorozatát Maklárý Zsolt.

„Dicsőséged templomában állva”

A nagyböjti utrenye (reggeli istentisztelet) egyik éneke kezdődik így: „Dicsőséged templomában állva azt gondoljuk, a mennyben vagyunk.” Belépve a székesegyházba, tekintetünket azonnal magához vonzza az ikonosztázion, a szentély és templomhajó

közötti képállvány, a fölötte látható diadalív festménye, valamint az oltár a baldachinnal. A szentek koszorúja hív minket, hogy a földi liturgia végzésével a mennyei liturgia részesei is legyünk.

Nézzünk szét alaposan a templombelsőben!

I.

A SZÍNES ABLAKOK

Az ólomüveg ablakok egyidősek a templommal, 1912-ben készültek Budapesten Ligeti Sándor üvegfestészetében. (Ligeti Sándor híres üvegablak-sorozata található Pécsen a dzsámi Szent Mór kápolnájában.)

Bal oldalon (nyugat) indulunk. A gyóntatószék fölött az első ablak felirata két szentírási idézettel figyelmeztet mindenkit. „*Hajlítsa magához szívünket az Úr, hogy megtartsuk parancsolatait, szertartásait és rendeleteit, melyeket atyáinknak meghagyott.*” A ma használt szakasz- és versbeosztás szerint ez a szentírási hely a Királyok első könyvének nyolcadik fejezetében az 57–58. versek. A másik idézet Nehemiás könyvében található, a tizedik fejezet 40. verse: „*Nem hanyagoljuk el Istenünk templomát.*” – A feliratok a háborús károk helyreállításakor kerültek ide. Elődeink hitét, munkáját és a mi feladatainkat fogalmazzák meg.

Védőszentjeik tiszteletére készült a következő két ablak.

Az első Antiochiai Szent Margitot ábrázolja. Jobbjában kereszt, bal kezében láncon tartja a sárkányt. Margit Diocletianus császár keresztényüldözése idején, 303-ban lett vértanú. Anyja halála után apja egy dajkára bízta gyermekét, aki keresztény nevelést adott neki. Olibrius helytartónak megtetszett Margit, amikor azonban megtudta, hogy keresztény, súlyos ítéletet hozott. A

börtönben a gonosz sárkány alakban kísértette Margitot a hittagadásra, de ő a kereszt jelével elűzte. Az ablak felirata: „*Hazánk békességéért, védőszentjének. Pfliegler Bertalanné 1912.*”

A másikon szerzetesi ruhában Remete Szent Antalt láthatjuk, jobbjában botja, az antalkereszt. Ő a remetesség atyja (+356). Vagyonát szétosztotta a szegények között és teljesen az imádságnak és a munkának szentelte magát. Körülötte remetetelepek alakultak. Alexandriában bátorította a keresztényüldözésben szenvedő hitvallókat, majd a tévtanítók ellen küzdött. A színes ablak alján a felirat: „*Isten nagy szentjének, Megéla Antal tábori főpap 1912.*”

Nagyméretű ablakot találunk a kis oldalhajóban, a kléroszban. A gyermekével trónon ülő Istenszülő előtt Szent István király térden állva a koronázási palástban felajánlja a magyar koronát. Az ablakon található szöveg szerint az egyházközség alapítójának adománya: „*Boldogasszony Anyánk, régi nagy pátrónánk. Szaffka Pál Dr. az Egyházközség első világi elnöke, 1912.*”

A szentély három kisebb méretű ablaka a három szent főpapot ábrázolja, akiknek közös ünnepét január 30-án tartjuk. A három püspök: Aranyszájú Szent János – „*Mi-seimáink ihletett szerzőjének, Diószeghy Györgyné Zorkovszky Róza 1912.*” – Nagy Szent Bazil – „*A Szentháromság-tan mesterének, Malcher László és neje Sándor Piroska 1912.*” – és Nazianzi Szent Gergely – „*Az isteni tudomány hirdetőjének, Kristóf György és neje Simárszky Mária 1912.*”

A jobb oldali klérosz nagy ablaka Vízkereszt ünnepének (január 6.) eseményét mutatja be. János megkereszteli a Jordánban álló Jézust. Az ablak feliratán az akkori miskolci főjegyző nevét olvashatjuk, aki az egyházközség képviselőtestületének tagja is volt, később pedig a város polgármestere: „*Így illik teljesítenünk minden igazságot. (Máté 3,15) Hodobay Sándor Dr. és neje Diószeghy Anna 1912.*”

A templomhajó két jobb oldali ablaka ugyancsak védőszentnek ajánlott adomány. „*A tisztas munká pátrónusának, Pojeczko József és neje 1912.*” – az első felirata. Szent József balján az áldást adó gyermek Jézust tartja, jobb kezében a tisztaság jelképe, egy szál lilium látható. A másikon olvasható szöveg: „*Drága védőszentje tiszteletére, Pfliegler Bertalan 1912.*” Szent Bertalan Jézus tizenkét apostolának egyike, János evangéliumában a másik nevével találkozunk: Natánael. Örményországban hirdette az evangéliumot, ott várta a vértanúhalál. Euszebiosz egyháztörténész leírja azt a hagyományt, hogy Bertalan Indiában is térített. Erre utalhatnak az üveglaklák pálmái.

Az utolsó ablakon – mint vele szemben – ugyancsak hosszabb szöveget találunk: „*Az 1944. június 2-i repülőtámadás és más háborús események által nagy mértékben megrongált díszablakokat egyházközségünk fennállásának 50-ik évében helyreállította a hívek áldozatos szeretete.*”

1944. június 2-án érte Miskolcot a legsúlyosabb bombatámadás, mely a „Frantic Joe” hadművelet keretében Magyarország egyik legfontosabb vasúti csomópontjai ellen irányult. Délelőtt 10 órakor angolszász nehézbombázók támadtak a városra. Három hullámban körülbelül 200 tonna robbanóanyagot (romboló-, illetve gyújtóbombát) dobtak le a Tiszai pályaudvartól a piactérig érő sávban. A bombázás következtében 420 ember megsérült, 206-an meghaltak. Az áldozatok között sok volt a 14 éven aluli gyermek. A városban 160 lakóház omlott össze, 600 megrongálódott.

II. AZ IKONOSZTÁZION

A szentélyt a hajótól elválasztó képállvány képeinek sorrendje nem tetszőleges, meghatározott szabálya van. A mi ikonosztázionunk nem mindenben követi az előírtat. Négy alapképünk közül a királyi ajtó melletti Krisztus és Istenszülő kép egész alakos, az oldalajtók felett Szent Miklós püspök és Szent Mihály arkangyal képe félalakos.

A következő sorban hat Mária ünnep, s az Űr hat ünnepe következne középen az utolsó vacsorával. Itt azonban az oltár fölötti baldachin ívében nyitott a képállvány, s két sorban egy-egy, illetve két-két képet találunk. Ez a hat ünnep: bal oldalon Örömhírvétel, Karácsony, Pünkösöd; jobb oldalon Űrszínváltozás, Húsvét és Mennyebemenetel. A hiányzó hat képet mégis megtalálhatjuk, mégpedig a két fő alapkép és

a közöttük lévő királyi ajtó rácsain. Érdekeség, hogy ezek közül kettő újszövetségi esemény, s nem ünnep. Tehát a hat kép témája: Mária születése (Kisboldogasszony), Mária találkozása Erzsébettel, Gyertyaszentelő Boldogasszony, Szentcsalád menekülése, Bevonulás Jeruzsálembe (Virágvasárnap) és Mária elszenderülése (Nagyboldogasszony).

A következő sorok már szabályszerűek. Hat-hat apostol és próféta között a trónon ülő Krisztust látjuk. Legfelül pedig a Golgota jelenetét (deézis): Krisztus keresztre emelése alatt Mária és János áll.

Egy különleges ábrázolást is találunk az egyik alapképen. Az Istenszülő bal karján tartja a Gyermeket, jobb kezével pedig átvész tőle valamit. Mégpedig egy medált, vagyis enkolpiont. Mi is ez?

Az első században a keresztények keresztet és kis ikonokat kezdtek hordani a nyakukban. Ezek a kis ikonok kicsiny képtokok voltak, belül üresek, kívül azonban Krisztus, vagy az Istenszülő képe volt ráfestve. Előfordult, hogy ezekben a kis tokokban Krisztus keresztféjének szilánkjai, vagy szentek ereklyéi voltak, s a ruha alatt a

szív fölött viselték. Innen az enkolpion elnevezés, jelentése: amit a mellen viselnek. Különböző formái voltak: ovális, kerek, négyszögű, valamint különböző anyagokból készültek, az aranytól az üvegig. Az enkolpion jelentős szerepet játszott az emberek egymás közötti viszonyában. Amikor két fél fontos ígéretet tett, vagy egymás között egészséget kötöttek, akkor hűségük, becsületességük és szeretetük jeleként kicserélték az enkolpionjukat.

Még egy megjegyzés. Az oltár és a baldachin a templom szentelésekor már a helyén állt. Hat évvel később, 1918-ban készült el az ikonosztázion, mégpedig ugyanott, ahol az előbbieik. Így színben és mintázatban megegyeznek. A budapesti Rétay és Benedek Műintézet részletesen leírja a megrendelt munkát: „*Oltár görög stílusban, magyar motívumokkal, mennyezetrel, 4 oszloppal, asztallal, szentségházzal; száraz egészséges lutfenyőfából megépítve, tölgyfa oszlopokkal beerezve. A magyar motívumok tervei szerint festve, a többi részek tölgyfa színre festve és eerezve, a párkány fölötti díszek majolika utánzatban festve. A mennyezet belül kékre festve, arany csillagokkal. Az oltár 6 méter magas és 260 cm széles.*”

III.

A DIADALÍV ÉS A SZENTÉLY FESTMÉNYEI

A templom elkészültekor a falak egyszerűen simára festettek voltak, később volt lehetőség ornamentika, díszítőelemek készítésére. 50 évet kellett várni, hogy elkészüljön a szentély és az ikonosztáziont körülvevő diadalív kifestése. Kozma János akkori parókus a már több görögkatolikus templomot elismeréssel festő művészt, Petrasovszky Emmánuel kért fel a tervek elkészítésére, majd magára a munkára.

Nézzük először a diadalívet. Általánosan nem jellemző görögkatolikus templomainkban az Árpád-házi szentek koszorújának ábrázolása. Három helyen, Budapest Rózsák terén, Bodrogkeresztúron, valamint Nagydoboson találkozhatunk ilyenekkel. Méretében és alakjaiban a legteljesebb a székesegyházé.

A kompozíció az Árpád-házi szentek és boldogok, valamint két angyal hódolatát mutatja a trónon ülő Istenszülő (Theotokosz) és Gyermekével előtt. Nézzük ismét bal oldalról, kik az ábrázoltak.

Szent László, a lovagkirály bal kezében bárdot látunk, a jobban pedig a nagyváradi székesegyház kicsinyített mását tartja, melyet ő építtetett, s ahol földi maradványait is őrizték. 1077-ben vette át az ország kormányzását. A kunok, úzok, besenyők betörései ellen királyként is harcolnia kellett. Zsinatokat hívott össze, újjászervezte az igazságszolgáltatást. 1095-ben hunyt el.

László fölött Árpád-házi Boldog Jolán áll. IV. Béla király és Laszkarisz Mária bizánci császári hercegnő gyermeke, testvérei között van Szent Kinga és Margit is. Ötéves korában került Krakkóba, majd a gnieznói herceg, Jámbor Boleszláv felesége lett. A házasságból három lányuk született. Családja, gyermekei mellett sok időt szentelt az imádságnak, betegápolásnak, szegényeknek. Férje halála után a szintén özvegy testvérével, Kingával az ószandeci klarissza kolostorba vonul, majd a gnieznói kolostor apátnője lesz. 1298-ban halt meg.

Boldog Gizella királyné a koronázási palástot tartja a kezében. 996-ban eskették össze német földön Istvánnal, első királyunkkal. Magyarországon Veszprém lett a városa. Az ország kolostorait és templomait egyházi felszerelésekkel látja el. Ő is részt vett a ma koronázási palástként ismert miseruha hímzésében. 1008-ban bizánci jellegű aranykeresztet küldött anyja sírjára. Özvegyként sorsa nehezzé vált. Hazatért Bajorországba, a passau kolostorba vonult. Ennek főnöknőjeként temették el 1059-ben. Sírját a niedernburgi templomban ma is sok magyar keresi fel.

Árpád-házi Szent Margit az előtte térdelő gyermek vállára teszi jobb kezét, baljában pedig koronát nyújt Mária felé. Margit (1242–1270) IV. Béla és Laszkarisz Mária legkisebb gyermeke. Dalmáciában született, ahova szülei a tatárjárás elől menekültek. A kis Margitot a szülők a kor szokása szerint Istennek ajánlották. A hazatérés után a hároméves gyermek a veszprémi domonkos apácákhoz került. Béla király leánya részére új kolostort építtetett a Dunát kettéválasztó Nyulak szigetén, ez a mai Margitsziget. Margit itt tett fogadalmat. Elutasította kérőit, a lengyel, majd a cseh királyt. Erre utal kézben tartott koronája. Vállalta a vezeklést, nehéz munkát. Isten rendkívüli imameghallgatásokkal és csodákkal jutalmazta odaadását.

A térdelő fiatal alak Árpád-házi Boldog Erzsébet. Az Árpád-ház utolsó arany ágacskájának nevezik. Apja az utolsó Árpád-házi király, III. András, anyja a lengyel kujáviai Fenenna hercegnő. Anyja fiatalon halt bele második gyermeke szülésébe, apja Habsburg Ágnessel kötött újabb házasságából nem született gyermek. 1301-ben meghalt III. András, a mostohaanya elvitte az országból a kis Erzsébetet. Nagy tervei meghiusultak, ugyanis szomszédos uralkodókkal próbálta eljegyeztetni. Margit a svájci Töss domonkos kolostorába lépett, távol hazájától. A maga választott szigorú vezeklésben töltött 28 kolostori év alatt szinte állandóan beteg volt. Sírja a kolostorral együtt elpusztult, a fedőlap ma a zürichi Landesmuseumban található. Halála éve 1336, vagy 1338. Bár hivatalos boldoggá avatási eljárása nem volt, a domonkos rendben boldogként tisztelik.

Folytassuk a jobb oldalon.

Szent István térdelve ajánlja fel az Istenszülőnek a koronát, mellette az esztergomi bazilika kupolája látható. Első királyunk 997-ben vette át a hatalmat. Az ellene lázadó törzsfőket leverte, hogy országa egységét biztosítsa. 39 vármegyét szervezett. Két ér-

sekséget és nyolc püspökséget alapított, kolostorokat, templomok sokaságát építtette fel. Rómában zárandokházat létesített, Konstantinápolyban templomot és monostort. Fia, Imre trónörökös halála után országát és népét az Istenszülő oltalmába ajánlotta. 1038-ban hunyt el, Székesfehérváron temették el. 1083. augusztus 15-én pápai engedéllyel László király oltárra emelte.

Szent Imre herceg térdel a korona fölött, kezében liliom, a tisztaság jelképe. A királyi párnak két fia született, Ottó és Imre. Csak Imre herceg élte meg a felnőttkort, de a Veszprém melletti erdőben vadászat közben fiatalon meghalt. Pedig István őt jelölte ki utódjául, nagyon figyelt nevelésére. Az „Intelmek” könyve fia számára készült.

Szent Gellért püspök áll Imre mögött, István király őt hívta meg fia nevelőjének. Hét éven át végezte ezt a feladatot az esztergomi királyi palotában. Ezután Bakonybélén remetéskedett. Szent István utód nélkül hal meg. A trónon Péter követi, aki velencei származású, mint Gellért. Az új király nem ért az uralkodáshoz, idegenekkel veszi magát körül. Nemzeti forradalom űzi el. Aba Sámuel sem viszi sokra. A zsarnoktól Gellért tagadja meg a koronát. 1046-ban a lengyelországi száműzetésből hazatérő Vászoly-fiak, Endre és Levente fogadására igyekszik társaival, Bőd egri és Beszteréd nyitrai püspökkel. A pesti rév közelében Vata pogány lázadói támadnak rájuk. Gellértet kordéhoz kötik, s a ma az ő nevét viselő Kelenhegyről a mélybe taszítják.

Árpád-házi Boldog Kinga következik. Szent II. János Pál pápa szentté avatta 1999-ben, így módosítsuk a nevét. Boldog Jolánnál már találkoztunk vele. IV. Béla legidősebb gyermeke, aki Krakkóba került, hogy Boleszláv herceg házastársa legyen. Azonban nem adta fel tisztasági fogadalmát, s kérésére a herceg is önmegtartózkodást fogad. A tatárok elvonulása után Kinga hazalátogat, s az apjától kapott bányászok segítségével

1251-ben megnyitattja a híres wieliczkaei és bochniai sóbányákat. Talán erre utal az égő mécses a jobb kezében. Férje halála után az ószandeci zárdába lép, majd főnöknője lesz. Ott halt meg 1292-ben.

Utolsó szentünket könnyen azonosítani tudjuk. Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231) köpenyében friss rózsákat tart. II. András király és Merániai Gertrúd leánya. Fiatalon férjhez ment Thüringiai Lajos grófhoz. Wartburgban éltek a legnagyobb

szerepben, három gyermekük született. Erzsébet Jézust akarta követni: segíteni, adni, gondoskodni, az éhezőknek enni adni. Özvegyiségében is ezt folytatta. Marburgban ispotályt alapított, ahol maga is ápolta a betegeket. Fiatalon vitte el egy lázas betegség.

A diadalív után következzenek a szentély képei.

A diadalív belső oldalán az angyali karok megszemélyesítői láthatók Máriát dicsőítő üdvözlő feliratokkal. A szentély ívét egy-egy körben a szentségek emblémái követik. A két oldalsó nagy falfelület a Golgotát mutatja. A kereszten függő Krisztus végrendeleteként édesanyját a szeretett tanítványra, Jánosra bízta: „*Íme a te fiad. Íme a te anyád*”. Szemben a keresztről levétel látható. Arimateai József és Nikodémus a fájdalmas Istenanya ölébe helyezi Szent Fiát.

A szentély ablakai mellett a mennyei Liturgia szolgálattevő angyalai végzik feladatukat.

A szentély mennyezetén háromszögben héber betűk olvashatók, a tetragram, vagyis Jahve, az ószövetségi Isten-név mássalhangzói. Majd a Szentháromság személyeinek jelképei következnek egy-egy körben: a világot teremtő Atya, a Fiú, Isten báránnya, s a Szentlélek galamb képében. A két oldalsó szektorban angyalok tartják az Oltáriszentség színeit, az egyik a kenyeret, a másik a bort. A többi szektort lángszerű, hatszárnyú szeráfok töltik ki.

IV.

S MÉG NÉHÁNY FONTOS BERENDEZÉSI TÁRGY

A festett díszítés segítségével azonosíthatjuk, hogy a szószék az oltárral együtt készült. A koronán látható motívumok megegyeznek a baldachinon találhatóival. Őt kép díszíti a szószék oldalát. A négy evangélista között Jézus, a Jó Pásztor áll, vállán az eltévedt báránnyal. Az evangélistákat szimbólumaik alapján azonosítjuk. Ezek forrása a Jelenések könyvéből olvasható (Jel 4,6–7). Szent Márk az oroszlánnal, Szent Máté angyallal, Szent János jelképe itt nem a sas, hanem egy kehely kígyóval, s az utolsó, Szent Lukács a tulokkal (ökör). Jánosnál a kehely a mérgezett itatra utal, melyet Efezusban a pogányok nyújtanak neki. Az evangélista a kereszttel megáldotta azt, s miután kiitta, a mérge nem ártott neki.

Szépen díszített mellékoltárainkon ereklyék vannak. A szószék oldalán a templom címünnepének, az Istenszülő elszenderülésének az ikonját látjuk. Az üvegtárlóban pedig Liturgiánk szerzőjének, Aranyszájú Szent Jánosnak kis csontszilánk ereklyéjét. Ő a császárváros, Konstantinápoly főpüspöke volt, 407-ben Komanában halt meg száműzetésben. A másik oldalon Keresztfelmagasztalás ikonja található a mellékoltáron. Konstantin császár és Ilona császárnő között a megtalált Szent Keresztet magasra

emeli Makariosz pátriárka. Szeptember 14. ennek az ünnepnek a dátuma, melyet külön ünnepélyességgel tartunk meg a székesegyházban. 1960-ban ugyanis templomunk Rómából nagy ajándékot kapott, Szent Kereszt ereklyét. Az üvegtárlóban láthatjuk Üdvöztőnk keresztjének kicsiny szilánkját.

A máriapócsi Kegykép harmadik könnyezésének századik, s a második könnyezés háromszázadik évfordulóján a könnyező kép országjáráson vett részt. Mindkét alkalommal egy napot töltött templomunkban. Az első alkalom után készült egy szép faragott képállvány a Kegykép másolatával. Ez hátul, a gyóntatószékkal szemben található. A második látogatás után márvány emléktábla került mellé, felirata a következő: *„Nem hagyunk el téged, Királynőnk! A máriapócsi könnyező Kegykép másodszor látogatta meg templomunkat és szerető gyermekeit. Miskolc, 2015. március 14–15.”*

Ugyancsak emléktáblák előtt álljunk meg az előcsarnokban. Kettő nagyobb méretű hirdeti a templom alapítóit: *„Ez a görög katolikus templom épült a Miskolc várostól felajánlott telken a hívők önkéntes adományából Schirilla Szólon Andor esperes lelkész-sége, Szaffka Pál és dr. Hodobay Sándor v. elnöksége, Viszlai József és Hornyák Mihály gondnoksága, Hinczák Mihály jegyzősége alatt. 1912-ben Galter János tervei után építette Harsányi József. 1918-ban Seidner S. kifestette.”*

A felsorolt 148 név között található pl.: I. Ferencz József, Firczák Gyula püspök, Vályi János püspök és több pap neve. Az egyházközség első lelkészének emlékét, s a templom felszentelésének századik évfordulóját hirdető táblát találunk még itt.

KOÓS EDE

Egri papköltők Pyrker János László érseksége alatt

AVAGY HÁROM JELES KÖLTŐ-PAPTANÁR A PYRKER-FÉLE TANÍTÓKÉPZŐBEN

Bevezető

A XIX. század első felében a jól képzett tanítók hiánya jellemezte a magyarországi oktatási viszonyokat mind falusi, mind városi tekintetben. Az 1827-ben Egerbe érkező, az Egri Egyházmegye kormányzását átvevő, Eger városának mindenféle tekintetben újjáépítésével kezdő Pyrker érseknek ez nem lehetett új tapasztalat,¹ hiszen szepesi püspök korában egy 1819-es Canonica Visitatio alkalmával maga panaszkodik arról, hogy olyan tanítókkal találkozott a szepesi püspökség falvaiban, akiknek inkább kellene tanulniuk, mint tanítaniuk. Ezen segítőhöz hozza létre a szepesi praeparanda intézetet, a tanítóképzőt. Pyrker érsek 1827-ben elfoglalja Egerben érseki székét s már 1828-ban megnyitja az egri magyar nyelvű tanítóképző, ún. praeparanda intézetet. Élére érseki helyettesét, a pedagógus vénával megáldott Rajner Károly püspök-nagyprépostot nevezi ki. Pap tanárává pedig Maskovics László nagykállói káplánt. Mivel pedig a legnagyobb hiányosság mind Szepesben, mind pedig egri viszonyok közepette a gyér számú, képzetlen tanítók egyházi zenei analfabétizmusa volt, ezért a tanítóképzőben Pyrker szándéka szerint nagy hangsúlyt fektetnek kezdettől fogva az egyházi zene oktatására, a leendő tanítók zenei képzésére. Éppen ezért a tanítóképző tanári karában mindig fontos helyet foglalnak azok, akik az egyházi zenét okítják, s akik legtöbbször az egri bazilika liturgikus zenei életéért felelős „hangászok”.²

A szepesi tanítóképző 1819-es elindulása és az 1828-as egri elindulása óriási eredmény. Hamarosan sorra nyílnak tanítóképző intézetek szerte az országban. Az intézetek számának növekedése, valamint történelmi események is (gondolunk itt most

Koós Ede

¹ Vö.: KÁKONYI P. *Pyrker János egri érsek, a mecénás* in. *Magyar Nemzet*, 2007. május 19. http://mno.hu/migr_1834/pyrker-janos-egri-ersek-a-mecenas-450327

² Vö.: BENKÓCZY E. *Pyrker első magyar tanítóképzője (Az egri érseki R. K. Tanítóképző centennáriuma)*, reprint kiadás Líceum Kiadó, Eger 2013, 21–50.

elsősorban az 1848/49-es szabadságharcra) magával hozza a kezdeti tanítási rend megváltozásait. Az oktatásügy bécsi központú állami irányítása folyamatosan adja a központi direktívákat. A forradalomig pusztán racionalizál, szisztematizál, harmonizálja a sok különböző tanítóképző tanítási rendjét.

Mire 1845-re a központi direktívákat elrendelik, 1844-ben Pyrker érsek már megreformálta a saját maga által alapított egri tanítóképzést addigi tapasztalatai alapján. A tanítóképző azonban rendületlenül halad előre Pyrker érsek halála után is az ő általa kijelölt magyar nyelvűség útján.

Ezt még a hírhedt 1849-es Organisations Entwurf rendelet sem tudja megakadályozni. Az akkori érsek, Bartakovics Béla, hűen elődje szelleméhez, őrzi a magyar nyelvű nívós képzési rendszert az erőszakos germanizáló és minőségrontó hatással szemben is.³

Három jeles paptanár a tanítóképzőben

Az egri tanítóképző történetét alaposan feldolgozta az 1907-től ugyancsak ebben az intézetben tanító Benkóczy Emil, aki az intézményalapítás centenáriuma írt meg a Pyrker-féle intézet történetét. Említett szerző a munkájában, ahogyan már utaltunk is rá, kezdettől fogva felsorolja az érseki alapítású intézmény nagy formátumú pap tanítóit. Mi most három névre szorítkozunk, három paptanárra, akiket összeköt részben az, hogy nem egyszerre ugyan, de ugyanannak az egri tanítóképzőnek voltak tanárai, valamint összeköti őket a magyar nyelvű irodalom, költészet művészi fokon való művelése. Annál is inkább kiemelendő szempont ez utóbbi, hisz köztudomású, hogy maga Pyrker János is művészi fokon művelte a maga német anyanyelvén a költészetet.

I. Pájer Antal (1817–1881)⁴ Az első, költői vénával megáldott pap-tanító, aki kiemelendő, Pájer András, akit még maga Pyrker érsek nevez ki halálának évében, 1847-ben a tanítóképző tanítójává és bízta meg a II. évfolyam tantárgyainak tanításával. Pájer ekkor már 5 éve papja az egyházmegyének. 1842-ben szentelik pappá, utána rövid ideig nevelő, majd füzesabonyi káplán. 1844-ben, Petőfi Sándor egri látogatásának évében Pyrker érsek Egerbe hívja és a főplébánia káplánjává nevezi ki. 1846-ban Pyrker aranymiséjére a papköltő Emlékszózat címmel szapphói versszakokban ír dicséző költeményt. Az érsek, mint már említettük 1847-ben nevezi ki tanítóképzői tanárrá, melyet egészen 1848. június 9-ig, Tiszababólnára való kerüléséig lát el.

Pájer Antal rövid ideig ugyan, de nagy formátumú tanára az egri tanítóképzőnek. Személyében, valamint költészete révén, amelyet Petőfi Sándor, a kor nagy költője is jegyzett, a magyar nyelvű művelés igazi kimagasló képviselője okította pár hónapon keresztül az egri tanítójelölteket.

³ U.o.: 55. o.

⁴ Vö.: LISZTÓCZKY L., *Pájer Antal válogatott levelei*, Római Katolikus Plébánia Jászapáti, Dsida Jenő Baráti Kör, Eger 2013, 8–23.

2. Mindszenty Gedeon (1829–1877)⁵ A másik áldozópap, akit meg kell említenünk, Mindszenty Gedeon, aki Bartakovics Béla érsek kinevezése nyomán 1857-ben lesz a tanítóképző tanára, egészen 1866-ig. 1852-ben szentelődik pappá 23 évesen, Rómából kapott korengedménnyel. Első kápláni évét Jászárokszálláson tölti, majd 1853-tól Egerben káplán, 1855-től főszékesegyházi szónok. Irodalmi érzéke, költői vénája minden bizonnyal nagyváradi gimnáziumi éve alatt vált meghatározóvá. Az ottani premontrei gimnázium igazgatója, aki nagybátyja is volt Mindszentynek, magához veszi a költészeti osztályba. Nagyváradi éve alatt beleássza magát az ókori klasszikus görög-római irodalomba, amelynek ismerete későbbi költői munkásságában is megjelenik. Kitűnő eredménnyel érettségizik, innen jelentkezik az egri teológiára. Itt alig várja, hogy filozófiai tanulmányai végeztével bekapcsolódhasson a szeminárium irodalmi életébe. Pappá szentelődése után széleskörű irodalmi műveltségét rétoriként kamatoztatja. 1853-as Egerbe való helyezése, majd székesegyházi szónokká való kinevezése minden bizonnyal ennek köszönhető. Egerbe való kerülése után feléleszti a szabadságharc előtti, még Pyrker érsek által létrehozott papi írói kört, amit a szabadságharc éve és a leverését követő szomorú időszak szétzilál. Bartakovics érsek zseniális felismerése volt az egri tanítóképzés eme szakaszában, hogy a Pyrker érsek által alapított magyar nyelvű tanítóképzőben, a bécsi udvar germanizáló hatását ellensúlyozandó, egy ilyen, a magyar nyelvet szónokként és irodalmárként is művészi fokon művelő pap-tanára van szükség. Mindszenty Gedeon tanítóként és intézeti igazgatóként megfelelt eme feladatoknak egészen 1866-ig, saját kérésére való elhelyezéséig.

3. Tárkányi Béla (1821–1886)⁶ 1869 és 1872 között az érseki tanítóképző igazgatója. Az 1867-es kiegyezés a bécsi udvar és a magyarság között tanügyi téren is változásokat hozott. 1868-ban a király szentesíti az állami népiskolákról, valamint az általános tan kötelezettségről szóló törvényt.

A változás ismét abba a helyzetbe hozza a hazai tanítóképzést, amellyel már találkoztunk az 1800-as évek elején. Kevés a jól képzett tanító. Az állam kezdi fellendíteni a tanítóképzést. A felekezeti tanítóképzés, így az egri érseki tanítóképző számára is erős riválisok jelennek meg. Bartakovics érsek elhatározza az egri tanítóképző megújítását, versenyképessé tételét. Ennek feladatát az ekkor már Egerben szolgálatot teljesítő Tárkányi Béla kanonokra bízta. Tárkányi miskolci születésű, középiskolai tanulmányait jó iskolákban, Miskolcon és Lőcsén végzi. Ez utóbbit a német nyelv elsajátítása miatt választja. Az 1830-as, 40-es években már rendszeresen versel. 1844-ben szentelik pappá, abban az évben, amikor Petőfi Sándor meglátogatja Egerben az egri kispapokat. Pájer Antalnak már régi tisztelője Petőfi, vele azonban nem sikerül találkozni, hiszen akkor Pájer már nem lakik az egri papneveldeben, hiszen füzesabonyi káplán, viszont Tárkányival ez a februári első találkozás egy életre szóló

⁵ Vö.: SÍK S., *Mindszenty Gedeon élete és költészete*, Stephaneum Ny. Budapest 1910, 11–33.

⁶ Vö.: *Emlékkönyv (A 300 éve alapított Egri Hittudományi Főiskola jubileuma alkalmából 1704–2004)*, szerkesztette: DOLHAI LAJOS, Jel, Eger 2004, 255–262.

barátságának és kölcsönös tiszteletnek a kezdete. Első kápláni helye Szenterzsébet. Itteni rövid tartózkodási ideje alatt fogalmazódik meg benne a vágy, gondolat, hogy meg kell újítani a magyar katolikus egyházi énekeket! 1846-ban Pyrker érsek Egerbe hívja és udvari szertartójává nevezi ki. Onnantól kezdve Pyrker érsek hamarosan bekövetkező haláláig igen szoros munkakapcsolat alakul ki az érsek és Tárkányi között. Rövid idő alatt Tárkányi „világlátott” pappá válik Pyrker mellett. Az érseket elkíséri külföldi útjaira, a kor híres embereivel találkozik. Bartakovics érseksége alatt, annak titkáráként Bibliát fordít magyar nyelvre, népiskolai ABC-s könyvet, olvasókönyvet, imakönyvet, hitbuzgalmi füzeteket szerkeszt. 1858-tól a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1872-ben kinevezik Budapesten a Szent István Társulat alelnökévé. Egerből Budapestre költözik. Benkóczy Emil az egri tanítóképzőről írott művében így ír erről:

„Tárkányi Béla igazgató eltávozásával nagy veszteség érte az intézetet. Azon kánok-igazgatók közül volt, akik méltányolni tudták az intézet tanárainak munkáját. A növendékeknek pedig szerető atyjuk volt, amiről meggyőződhetünk, ha olvassuk az intézet jegyzőkönyveit... Sok olyan esetet tudnánk még írni, amely Tárkányi jó lelkét, megértő gondolkodását bizonyítja.”⁷

Befejezés

Befejezésképpen, összegezve az előadásunkban ismertetett, a Pyrker-féle tanítóképzőben szolgálatot teljesítő három pap költő, műfordító alakját elmondhatjuk, hogy mind Pyrker János érsek, mind pár évvel későbbi utódja, Bartakovics Béla érsek, amikor kiválasztotta az egri érseki tanítóképző pap igazgatóit, tanítóit, minden bizonnyal az eredetileg kitűzött cél lebegett szemük előtt. Az Egri Egyházmegye területén lévő katolikus felekezeti népiskolákban nemcsak pedagógiailag, teológiailag, zeneileg jól felkészült tanítók tanítanak, hanem olyanok, akik a tanítóképzés hónapjai-évei során a magyar nyelvű tanítóképzőben a kor nagy költőivel jó barátságban lévő, a magyar nyelvet irodalmi szinten beszélő, művelő paptanároktól tanulják meg mindazt, ami hivatásukhoz kell, magukévá téve az anyanyelv művészetének igényét és annak továbbadási vágyát. Pájer Antal, Mindszenty Gedeon és Tárkányi Béla atyáktól az akkori egri tanítójelöltek más egyéb értékek mellett minden bizonnyal ezt is megtanulhatták.

⁷ BENKÓCZY E., *Pyrker első magyar tanítóképzője (Az egri érseki R. K. Tanítóképző centennáriuma)*, reprint kiadás Líceum Kiadó, Eger 2013, 80–81.

Sasok a viharban

Hosszú sorok kígyóztak a szerző asztalánál Viola Judit történelmi kalandregényének bemutatóján. Az első kötetes író nő fáradhatatlanul dedikált, végül kevésnek bizonyult a könyváruház készlete. A református lelkipásztor Sasok a viharban című regénye vérzivataros, trónviszályos esztendőkre, a XIII. századi Magyarországra repíti az olvasót.

Jobb érzés aligha foghatja el az író, mint hogy elkapkodják a regényét a bemutató napján, és üresen tátong a könyvpalota erre kijelölt könyvespolca. Az írói álnéven alkotó református lelkipásztort sokan elkísérték a gyülekezetből is a budapesti bemutatóra. Köztük is akadt, aki az új kalandregény nélkül tért haza, természetesen azzal a megnyugtató ígérettel, hogy otthon majd pótolják.

Az Athenaeum Kiadó gondozásában megjelent kötet az Aba nembeli Dávid három fia, Finta, Péter és Amadé férfitáv érésének történetét meséli el, miközben az ország épp hogy átvészelte a tatárjárást, IV. Béla pedig a magyar nemzet megerősítésén munkálkodott. A várak építésének időszaka volt ez Magyarországon, védekezve az újabb tatár betörések ellen. Az Aba nemzetség is több várat épített, az egyik romjai az író nő lakhelye felett magasodnak hazánk egyik legészakabbra fekvő kis városkájában. Többet nem árulok el, inkább álljon itt az alkotóval készült rövid interjú.

– *A könyvbemutatón elárulta a közönségnek, hogy a Viola Judit felvett név. Mi az oka, hogy álnéven írta meg első regényét?*

– Praktikus okokból: nem mutatna jól a könyvborítón az asszonynevem, azt hiszem, hogy xy-né néven nem nagyon írnak könyvet.

– *Tulajdonképpen ki ez a Viola Judit?*

– Viola Judit én vagyok, története is van ennek a névnek. A családjunkban az volt a szokás, hogy mindenkinek három nevet adtak, de amikor én születtem, addigra már csak két nevet lehetett anyakönyvezni. Édesapám azt szerette volna, hogy úgy hívjanak: Ildikó Viola Judit. Így egyszerűen csak megtartottam az utolsó két nem hivatalos nevet a regényhez. Később megtudtam, hogy van egy Viola Judit nevű közjegyző is valahol az országban. Nem tudom, hogy szégyelli-e, vagy ahogy mifelénk mondják, „megbűszkül-e” majd, ha meglátja ezt a regényt.

– *Azt mondja, hogy a 13–14. századról, vagyis arról a korról, amelyről a történelmi kalandregényében ír, a köztudatban számos tévinformáció kering, és félreismerünk történelmi szereplőket. Nekem inkább úgy rémlik, hogy nagyon keveset tanultunk a történelemórákon erről a korszakról.*

– Valóban, az általános és a középiskolában is elintézték annyival ezt a korszakot, hogy a tartományi urak hatalomra törtek, megemléstették Csák Máté nevét, és ha volt annyi ideje a tanárnak, még hozzátette az Abákat is. Pedig Aba Amadé soha nem lá-

zadt fel a törvényes uralkodók ellen, hanem tőle telhetően mindig támogatta az éppen uralkodó királyt. Éppen ezt szerettem volna megmutatni a regényemben, hogy voltak olyan urak, köztük Aba Amadé, az ország egyik első embere, nádora, aki hűséges volt a királyhoz.

– *Ön huszonkét éve Göncön él, Aba Amadé is kötődik ehhez a helyhez, engem mégis érdekel, hogy egy református lelkész nő miért ír olyan személyről, akiről azt tartja, hogy „két lábbal a földön álló nagyrú”.*

– Ott magaslik fölöttünk az Amadé-hegy, rajta az Amadé-vár romjai. Mindig megemlékeznek róla Göncön, de kicsit furcsa ez, mert nem is tudjuk pontosan, kiről emlékezünk meg. Szerettem volna elsőrenden a gönciek szemét felnyitni arra, hogy milyen volt a múltunk, mert a jelenünk elég szegényes, siralmas, nem sok reménységünk van. Talán a múlt ismerete erőt ad a jelenhez, és lendületet ahhoz, hogy átlépünk a jövőbe.

– *Akkor ez a könyv elsősorban a göncieknek készült?*

– Elsősorban a saját gyönyörűségemre, mert nagyon jó és szórakoztató volt írni. Csodálatos dolgok derültek ki, amikor elővarázsoltam egy-egy szereplőt, és bebizonyosodott, hogy tényleg valóság volt, amit gondoltam. A könyv természetesen szól a göncieknek, a családomnak, a gyerekeimnek, az unokáimnak és mindenkinek, aki szereti a történelmi regényeket. Azt remélem, hogy aki ezt a könyvet elolvassa, kedvet kap a történelemhez.

– *A könyv egyik izgalmas szereplője Izabella nagymama, aki összetartja a családot. Kiről mintázta őt?*

– Édesanyámról. Persze nem tökéletes a hasonlóság, de sok olyan vonással ruháztam fel Izabellát, amely az én anyukámat is jellemezte. Hogy milyen volt? Idegesítő abban, hogy mindig igaza volt, és „az én megmondtam előre” című kiszólásai általában bejöttek. Ezt az ember fiatalon nem nagyon szereti. Néha elviselhetetlen, mint Izabella úrnő. Ugyanakkor végtelenül gyöngéd és szerető szívű asszony, és ezt is igyekeztem átültetni ebbe az idős hölgybe. Sajnos azonban az első kötetben meg kellett ölnöm Izabellát, hiszen az ember élete véges, és neki is lejárt az ideje.

– *Azt mondja, hogy az első kötetben. Ezek szerint már készül a folytatás?*

– Persze, olyan ponton maradt abba a történet, ami a folytatásért kiált. Ha az ember megszereti a szereplőket, kíváncsi rá, hogy azután mi történik velük, így készül a második kötet is.

– *Sokat szidjuk a 21. századot, hogy mennyi rossz dolog történik, de az ön regényének az alcíme is az, hogy hősiesség és ármány a magyar múltból. Miből van több, hősiességből vagy ármányból?*

– Az alcímet nem én adtam, hanem a kötet szerkesztői, de van a regényben mindkettőből bőven. Az ember minden időben a lelki habitusának megfelelően vesz részt az eseményekben. Aki hajlamos rá, az ármánykodik, mindegy, hogy 2016-ot írunk vagy 1200-at. Akiben pedig van hősiesség, az hősiesen viselkedett akkor és most is.

– *Gondolom, nagyon beleélte magát a korszakba, miközben kutatott és írt. Milyen lehetett abban az időben magyarnak lenni?*

– Szerintem nem közelítettek ehhez a kérdéshez úgy, ahogyan mi közelítünk most. Minket megmétélyeztek azzal, hogy nem lehet nemzeti büszkeségünk, mert az sérthet másokat. Ez fel sem merült régen, természetességgel elfogadták, hogy mi magyarok vagyunk, a szomszédban csehek laknak, amott meg a lengyelek, ez nem okozott gondot.

– *De jött a tatár...*

– Akkor inkább az ország védelme volt a lényeg. Ott sem az volt a baj, hogy ők tatárok voltak, hanem az, hogy idejöttek, és el akarták foglalni azt, ami a miénk. De minden korszakban és minden háború mögött anyagi érdekek állnak. A tatárok betörése mögött és most is. Ebből a szempontból a világ és az ember semmit sem változott.

– *Kik ezek a sasok a viharban? Hogyan született a cím?*

– Tulajdonképpen ez plágium. Az egyik fiam diplomamunkájának volt ez a címe. Ő közgazdaságtanból diplomázott egy amerikai egyetemen és megkértem, hogy hadd használjam ezt a címet. A fiam az amerikai gazdaságra alkalmazta, én pedig az Amadé-fiakra, akik hárman voltak testvérek. A sasról azt mondják, hogy az egyetlen olyan madár, amelyik belerepül a viharba, fölé emelkedik és viteti magát. A többi madár leszáll a viharban és meghúzódik a fészkében. A sas viszont fölé megy, uralkodik rajta, lebeg fölötte.

– *Jó lenne egy kicsit sasnak lenni?*

– Én tökéletesen ki vagyok békülve a helyzetemmel, nagyon boldog ember vagyok. Azt csinálom, amit szeretek, és még fizetnek is érte – ez a lelkeszi hivatásomra vonatkozik, nem a könyvírásra. Meg tudtam élni a nőiességemet, gyönyörű családom van, a szerelmem pedig harmincnyolc éve tart. Szép, értelmes gyerekeim és unokáim vannak. Ha viharban voltam is, ezt a vihart természetes közegként fogadtam el, és próbáltam a lehetőségeimhez képest továbbrépedni.

„És emlékezzél meg az egész útról...”

A NEKÉZSENYI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG ÉS TEMPLOM TÖRTÉNETE AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

A Bükki Hegyhát egyik kis települése, Nekézseny az elmúlt két esztendőben nem szűkölködött jelentős évfordulókban. 2015 tavaszán került sor az anyai ágon nekézsenyi gyökerekkel bíró és a falu temetőjében, szerettei körében nyugvó, nagy magyar színművésznő, *Szelezcky Zita* születésének 100. évfordulója megünneplésére. A település jelmondatául is az ő szavait választotta, megindító, 1956-ban elhangzott beszédéből, melyet a világ asszonyaihoz intézett: „*Csak hit van és cselekvés!*” A ma 750 lelket számláló falu lakói szintén tavaly emlékeztek meg a település nevének első, ismert írásos említése 600. évfordulójáról. A jeles alkalmából emlékművet állítottak, falumúzeumot avattak és megjelent a falu szülöttének, Bánfalvi Lászlónak *Évszázadok a Bükki Hegyháton – Fejezetek Nekézseny történetéből 1415–2015* című monográfiája, mottóul választva a nekézsenyi születésű Balogh Béni ifjúsági író szavait:

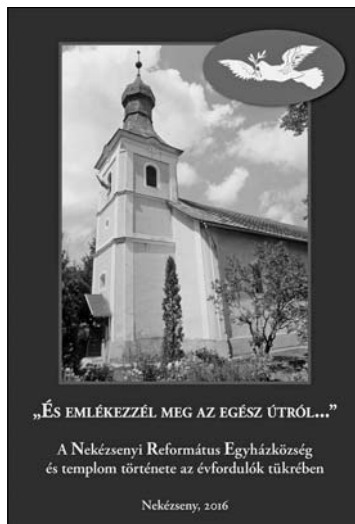
„...*Itt tanultam meg fehér arcú, kedves édesanyámtól az édes magyar nyelvet... A kedves bükki tájtól, a drága szülőföldtől sosem szakadtam el...*”

Az idei évben pedig a Nekézsenyi Református Egyházközség emlékezhetett meg temploma alapkövetételének 200., az első lelkészlak felépítésének és a helyi források alapján az egyházközség önállóvá válásának 230. évfordulójára, valamint az őszi hálaadó napon sor került az új parókia épületének átadására is.

Ebből az alkalomból jelent meg az „*És emlékezzél meg az egész útról...*” *A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében* című könyv, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

A főcím bibliai igéje Mózeset idézi, amikor az élet jelentős fordulópontjain visszapillantásra, mintegy összegzésre készet, mielőtt tovább indulnánk.

A könyv *Ajánlóját* Balog Zoltán miniszter (református lelkész) írta, aki gyermekkorát Nekézsenyben töltötte, hiszen édesapja itt teljesített lelkészi szolgálatot 18 évig. A *Köszöntőt* Uj-Tózsza Csabáné, Nekézseny polgármestere, mint felelős ki-

adó jegyzi. A szerkesztők Bánfalvi Lászlóné és Ottenberger Balázs a *Bevezetőben* fogalmazzák meg a kiadványra vonatkozó információkat.

A könyvben három nagy egységbe ágyazódik a tíz fejezet. *Az öt egyháztörténeti fejezetet* Bánfalvi László, Nekézseny történetének kutatója írta: A református egyházköz-ség múltjából; Templomunk; Lelkészek; A parókia; A temető.

A Templomunk fő fejezeten belül az alábbiak kaptak helyet: A régmúlt temploma; Építésének előzményei; Az alapkövetétele és a felszentelés; Felújítások, fejlesztések; Az orgona; A harangok; Klenódiumok, templomi textíliák. A *Negyedszázad története a nekézsenyi református egyházban, a rendszerváltástól 1989-től 2015-ig* című fejezetben az eseményeket Varga Emese Katalin nyugalmazott lelképásztor foglalta össze, a lelki életet és a hitoktatást taglaló írásokat Ottenberger Balázs jelenlegi lelképásztor jegyzi. Tózsá-Bánfalvi Gábor segédlelkész pedig a nekézsenyi *Hosanna Zenekar* történetét tárja az olvasó elé.

Az utolsó, *Ha visszanézek a megtett útra...* című fejezetben az egyházköz-ség életében meghatározó szerepet betöltő egyéniségek gondolatait, emlékeit ismerhetjük meg, melyben megjelenik a gyülekezet megtartó ereje. Szeleczky Zita színművésznő, Benedekné Négyessy Klára ny. tanár, Balog Zoltán miniszter, Varga Emese Katalin ny. református lelkész, Rigó Dénes gondnok, Rigó Dénesné presbiter, hitoktató, Tóth Jánosné presbiter, óvodapedagógus, Tózsá-Bánfalvi Gábor református segédlelkész, Hasilló Judit teológushallgató, kántorok; Ottenberger Balázs református lelkész.

Az egyes fejezeteket a gyülekezeti élet és a templom emblemikus tárgyainak, szimbólumainak fotója választja el, pl. régi úrasztalai edény, vagy terítő. A szövegek közötti fekete-fehér fotók a múltat idézik, a kötetet záró 32 oldalas *Képtár* színes képei a közelmúlt és a jelen lenyomatai.

A 32 tételes Irodalomjegyzék jó kiindulópont mindazoknak, akik e könyv olvasása kapcsán kedvet kapnak a további kutatómunkához.

Az anyaggyűjtés során a szerzők felhasználták a Nekézsenyi Református Egyházköz-ség gazdag irattári anyagát, igénybe vették a közgyűjteményekben és a világhálón rendelkezésre álló szakirodalmat, és támaszkodtak a személyes adatközlők emlékeire is. Köszönet jár mindazoknak, akik segítettek a gazdag fotóanyag összegyűjtésében. Hálások vagyunk a könyv lektorának, dr. Veres Lászlónak, a Herman Ottó Múzeum nyugalmazott igazgatójának értékes tanácsaiért és a kötet tipográfusának, Keglovics Jánosnak segítőkész és lelkiismeretes munkájáért. Az angol nyelvű rezümé Bánfalvi Levente munkája.

Végezetül álljanak itt Balog Zoltán visszaemlékezésének utolsó sorai: „Mert az a közösség, melynek nincs lelki, szellemi vezetése és tápláléka, bizony legyen akármilyen az anyagi helyzete, sorvadásra van ítélve. Ezért olyan jó tapasztalni, hogy Nekézseny él és élni akar. Megbecsüli múltját és küzd a jövőért. A templom ma is megtelik, s a munkáskezek ma sem hiányoznak. Legyen ezért Istené a dicsőség, s az emberé az áldás.”

(Nekézseny Községi Önkormányzat, Nekézseny, 2016. 112+32. o., Tipo-Top Kft. Nyomdaüzeme, Miskolc)

Bánfalvi Lászlóné
szerkesztő

E számunk szerzői

Bánfalvi Lászlóné ny. könyvtáros, szerkesztő

Békés Márton történész, a Terror Háza Múzeum kutatási igazgatója

Dányi Zoltán lelkipánczó lelkipánczor, pár-családcrapeuta

Fekete Zsuzsa rádiós újságíró

Filep Tibor újságíró

Földváryné M. Kiss Réka a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke

Hegedűs Márk újságíró, műsorvezető

Dr. Horváth Barna (1936–2009) református lelkész, borsod-gömöri esperes

Koós Ede az egri Érseki Papnevelő Intézet prefektusa, teológiai tanár

Kóczyán Mária tanár, újságíró

Köntös László református lelkész, a Pápai Református Gyűjtemények igazgatója

Papp András miskolci székesegyházi parókus

Salamon Konrád történész, egyetemi tanár (ELTE)

Dr. Sárý Pál Miskolci Egyetem intézetigazgató egyetemi docens

T. Németh László újságíró

Trauttwein Éva újságíró

Dr. Varga Beatrix tanszékvezető egyetemi docens Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Zsille Gábor költő, műfordító

A szerkesztőbizottság:
*Alakszainé dr. Oláh Annamária, Demjén Péter,
Gróf Lajos, Papp András, Rácsok András, Sasvári István,
Várhelyi Krisztina*

Lapalapító: *Gróf Lajos*

Tipográfia: *Keglovics János*

Kiadja a Keresztény Értelmisségiek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és Értékek Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: *Alakszainé dr. Oláh Annamária*